

Hvordan kan skjønnlitteratur bidra til å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskundervisningen på barnetrinnet? En økokritisk lesning av *Solvokteren* (Lunde & Aisato, 2020)

Amanda Voie

VEILEDER

Bente Velle Hellang

Universitetet i Agder, 2022

Fakultet for humaniora og pedagogikk

Institutt for nordisk og mediefag

Forord

Min grunnskolelærerutdanning ved Universitetet i Agder er nå ved veis ende. Det har vært fem lærerike og spennende år, og særlig har litteraturemnene i norsk vekket interesse hos meg. Da jeg fikk mulighet til å fordype meg i norskfaget de siste årene på studiet, var det derfor naturlig å velge en oppgave der jeg kunne fokusere på dette feltet. Dette prosjektet har vært en spennende reise, og jeg sitter igjen med flere nye refleksjoner når det gjelder norskfagets rolle i en utdanning for bærekraftig utvikling. Nå gleder jeg meg til å kunne anvende kunnskapene og ferdighetene jeg har fått gjennom lærerstudiet som lærer, og ser frem til å gå ut i jobb til høsten.

Takk til Bente Velle Hellang for at du har veiledet meg gjennom dette prosjektet. Takk for gode og konstruktive tilbakemeldinger, lærerike samtaler og for at du har hatt tro på prosjektet mitt. Du har oppmuntret meg gjennom hele prosessen, og jeg har alltid gått ut fra våre møter med en større tro på oppgaven min enn da jeg kom.

Takk til min kjære mann Isak, for at du har vært tålmodig og raus, og for at jeg har fått lov til å luften tankene mine med deg når jeg har støtt på problemer underveis i prosessen. Takk til mine medstudenter i norsk for gode samtaler, motivasjon og støtte gjennom skrivingen og studiet.

Kristiansand

13. mai 2022

Amanda Voie

Sammendrag

Denne masteroppgaven har som hensikt å vise hvordan skjønnlitteratur kan bidra til å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskfaget på barnetrinnet. Den tar utgangspunkt i en økokritisk lesning av den illustrerte barneromanen *Solvokteren* (Lunde & Aisato, 2020) og ser denne boka i lys av relevant teori. Det er særlig Greg Garrards nøkkelbegreper *pastoral* og *apocalypse* (2012) som er sentrale i den økokritiske tilnærmingen. Andre viktige teoretikere for oppgaven er blant annet Lawrence Buell, Terry Gifford, Elizabeth K. Rosen og Gregers Andersen.

I analysekapittelet har jeg som formål å undersøke hvordan forholdet mellom menneske og natur blir fremstilt i *Solvokteren*, og fokuserer på noen utvalgte oppslag der jeg har identifisert pastorale, post-pastorale og apokalyptiske trekk i verbaltekst og illustrasjoner. I det didaktiske kapittelet har jeg inntatt en posisjon som mener at en økokritisk lesning og litteratursamtale kan synliggjøre menneskenes forhold til naturen, og at denne bevisstgjøringen kan tas med over i leserens verden. Ved å vise til didaktiske perspektiver fra blant annet Alice Curry, Nina Goga og Kathy G. Short, har jeg med utgangspunkt i *Solvokteren*, konkludert med at skjønnlitteratur kan bidra til å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskfaget på barnetrinnet.

Abstract

The purpose of this master's thesis is to show how fiction can contribute to the realization of the cross-curricular theme of sustainable development in the school subject Norwegian in primary school. It is based on an ecocritical reading of the illustrated children's novel *Solvokteren* (Lunde & Aisato, 2020) and examine the book based on relevant theoretical perspectives. Greg Garrard's key concepts *pastoral* and *apocalypse* (2012) is the main theory in the ecocritical approach. Other important theorists include Lawrence Buell, Terry Gifford, Elizabeth K. Rosen and Gregers Andersen.

The analysis intention is to study how the relationship between human and nature is presented in *Solvokteren*, and focuses on some selected pages where I have identified pastoral, post-pastoral and apocalyptic features in verbal text and illustrations. In the didactic chapter, I have taken a stand that claims that an ecocritical reading and literature discussion can make the relationship between human and nature visible, and that this awareness can be carried back into the reader's world. By referring to didactic perspectives from Alice Curry, Nina Goga and Kathy G. Short, I have, based on *Solvokteren*, concluded that fiction can contribute to realizing the cross-curricular theme of sustainable development in the school subject Norwegian in primary school.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1. Bakgrunn og problemstilling.....	1
1.2. Presentasjon av Maja Lunde.....	4
1.3. Presentasjon av Solvokteren.....	5
1.4. Mottakelse av Solvokteren.....	7
1.5. Tidligere forskning.....	7
2. Teori og metode	9
2.1. Sjanger.....	9
2.1.1. Er Solvokteren en bildebok eller en illustrert barneroman?.....	9
2.1.2. Solvokteren – fantasy eller eventyr?.....	10
2.1.3. Mendlesohns fire kategorier	10
2.1.4. Skyggebjergs definisjon på fantasy.....	11
2.1.5. Hva skiller fantasy fra eventyr?.....	12
2.2. Økokritikk.....	13
2.2.1. Hva er økokritikk?.....	13
2.2.2. Lawrence Buell og miljøorienterte tekster	13
2.2.3. Greg Garrards nøkkelbegrep.....	15
2.2.4. Pastoral og post-pastoral.....	15
2.2.5. Apokalypse.....	17
2.3. Didaktiske perspektiver	17
2.3.1. Litteraturens kritiske og imaginære potensial.....	17
2.3.2. Retoriske strategier innenfor økokritikken.....	18
2.3.3. Skalert lesing i en økokritisk litteratursamtale.....	20
2.4. Metode	21
3. Analyse	24
3.1. Sjanger.....	24

3.2.	<i>Fortellerstemmen i Solvokteren</i>	27
3.3.	<i>Karakterene i Solvokteren</i>	29
3.4.	<i>Et økokritisk perspektiv på Solvokteren</i>	32
3.4.1.	<i>I hvilken grad er Solvokteren en miljøorientert tekst?</i>	32
3.4.2.	<i>Pastorale og post-pastorale trekk i Solvokteren</i>	35
3.4.3.	<i>Apokalyptiske trekk i Solvokteren</i>	42
3.4.3.1.	<i>Om apokalypsen</i>	42
3.4.3.2.	<i>På hvilken måte innehar Solvokteren apokalyptiske trekk?</i>	45
3.4.3.3.	<i>Det våte været</i>	46
3.4.3.4.	<i>Det tørre været</i>	48
3.4.3.5.	<i>Sorg og savn</i>	50
3.4.3.6.	<i>En «ny verden» skapes</i>	53
3.4.3.7.	<i>Hvilket apokalyptisk narrativ er til stede i Solvokteren?</i>	54
3.4.4.	<i>Oppsummering analysedel</i>	56
4.	<i>Solvokteren og det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling</i>	59
4.1.	<i>Hvorfor skjønnlitteratur?</i>	60
4.2.	<i>Solvokterens relevans i arbeidet med det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling</i>	62
4.2.1.	<i>Det fantastiske sin funksjon i Solvokteren</i>	62
4.2.2.	<i>Retoriske strategier i Solvokteren</i>	63
4.3.	<i>Skalert lesing i en økokritisk litteratursamtale</i>	66
4.4.	<i>Kan Solvokteren bidra til å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling?</i>	69
5.	<i>Avslutning</i>	73
6.	<i>Kildeliste</i>	76

For hvorfor er det overhovedet relevant for litteraturvidenskaben at beskæftige sig med den menneskeskabte globale opvarmning? Eller mere vovet spurgt: Er det muligt, at litteraturen og derved litteraturvidenskaben kan være et redskab i bestræbelserne på at afværge denne opvarmning?

(Andersen, 2014, s. 108)

1. Innledning

1.1. Bakgrunn og problemstilling

Klimaendringene truer menneskene og planeten vi bor på, og det haster å gjøre noe for å sikre en levelig fremtid. Ifølge FNs klimapanel er det ikke tvil om at menneskeskapte klimaendringer allerede påvirker mange vær- og klimaekstremer i alle regioner over hele kloden (IPCC, 2021). Klimakrisen er ikke lenger noe som ligger fremover i tid, den foregår her og nå, og den påvirker oss mennesker og planeten vi bor på. Generalsekretær i FN-sambandet, Anne Cathrine Uteng da Silvas, erfaring er at skolen er den beste og ofte den eneste, arenaen hvor alle barn og unge får mulighet til å tilegne seg nødvendig handlingskompetanse for et grønt skifte. I den samme artikkelen skriver hun at det imidlertid er en helt nødvendig forutsetning som mangler for at dette skal skje - lærere mangler systematisk formalisert kompetanse (Da Silva, 2022).

Min interesse for hvordan skolen kan utdanne elever for en bærekraftig utvikling, oppstod da jeg leste Astrid Sinnes sin bok *Utdanning for bærekraftig utvikling – hva, hvorfor og hvordan?* (2015), i et av naturfagsemnene som er integrert i grunnskolelærerutdanningen. Fra denne boka er det særlig ett sitat som gjorde inntrykk på meg, og som jeg i årene etterpå har tenkt tilbake på. Sinnes skriver at: «Å utdanne elever som om verden de skal leve i vil være lik verden i dag, er å gjøre dem stor urett. Lite kan derfor fortone seg mer relevant enn å finne måter å forberede elevene på til å leve gode bærekraftige liv i en verden hvor så mye står på spill.» (2015, s. 16). Sinnes vektlegger viktigheten av en *utdanning for en bærekraftig utvikling* og definerer begrepet ved å peke på noen kjerneelementer som kjennetegner denne typen utdanning. Blant disse elementene finner vi blant annet en tverrfaglig tilnærming og vektlegging på å utvikle andre kompetanser enn bare de rent teoretiske (2015, s. 37). Sinnes skriver at for «at utdanningen skal kunne gjøres til det «våpenet», for å bruke Nelson Mendelas ord, det kan være for å endre verden, kreves det altså at lærere, lærerstudenter, skoleledere og lærerutdannere får opplæring i hva en bærekraftig utdanning er og kan være» (2015, s. 36). I denne oppgaven vil fokuset mitt være på det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskfaget, som henger tett sammen med en utdanning for en

bærekraftig utvikling. En utdanning for bærekraftig utvikling bygger på en tro om at det er mulig å påvirke elevenes holdninger og kompetanser gjennom utdanningen. Denne posisjonen, der man tenker at verdier og holdninger kan overføres gjennom undervisningen, vil jeg også innta i min oppgave.

Da jeg for noen år siden leste Maja Lundes *Bienes historie* (2015) og *Blå* (2017), ble jeg beveget på en måte som jeg sjeldent har opplevd gjennom skjønnlitteratur. I disse bøkene skildrer Lunde en verden som ikke har gjort tilstrekkelige tiltak for å begrense klimakrisen, og gjennom parallelle historier med temporal avstand, får vi se hvilken brutal innvirkning klima og værforandringer har på menneskene som lever noen hundre år frem i tid. Disse bøkene ga meg derfor en innsikt i klimakrisens alvorlighet, som beveget meg i mye større grad enn rapporter og nyhets saker om klimakrisen tidligere har gjort. Da Lunde i 2020 kom ut med *Solvokteren*, var jeg selv farget av bøkene i hennes planlagte klimakvartett, hvor *Bienes historie* (2015) og *Blå* (2017) inngår. Boka *Solvokteren* (Lunde & Aisato, 2020) har ikke eksplisitt det samme klimafokuset som Lundes klimakvartett, men jeg identifiserte likevel noen av de samme problemstillingene i denne barneboka. Hovedmotivasjonen min for denne oppgaven har derfor vært å undersøke om skjønnlitteratur, med utgangspunkt i *Solvokteren*, er en mulig vei å gå for å forberede elevene til å leve gode bærekraftige liv.

Formålsparagrafen i Opplæringsloven (1998, §1-1) slår fast at respekt for menneskeverdet og naturen er verdier som opplæringen skal bygge på. I læreplanen finner vi dette igjen blant annet under norskfagets relevans og sentrale verdier. Her blir det presisert at faget er et sentralt fag for kulturforståelse, kommunikasjon, danning og identitetsutvikling, og at «Lesing av skjønnlitteratur og sakprosa skal gi elevene mulighet til å reflektere over sentrale verdier og moralske spørsmål og bidra til at de får respekt for menneskeverdet og for naturen» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s.2). Med Kunnskapsløftet 2020 kom bærekraftig utvikling inn som et tverrfaglig tema, som skal inn i flere ulike fag. I norskfaget innebærer dette at:

Elevene skal utvikle kunnskap om hvordan tekster framstiller natur, miljø og livsbetingelser, lokalt og globalt. Gjennom å møte fagets tekstmangfold, lese kritisk og delta i dialog kan elevene utvikle evnen til å forstå og håndtere

meningsmotsetninger og interessekonflikter som kan oppstå når samfunnet endres i en mer bærekraftig retning. Faget norsk bidrar til å bevisstgjøre elevene og ruste dem til å handle og påvirke samfunnet gjennom språket.

(Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 4).

Det finnes ulike forståelser av hva begrepet *bærekraftig utvikling* innebærer, og av disse er Brundtland-kommisjons definisjon mye brukt. Den definerer bærekraftig utvikling slik: «Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs» (WCDE, 1987). Astrid Sinnes skriver i sin bok at «Det har blitt stilt spørsmål til om Brundtland-kommisjonens definisjon av bærekraftig utvikling gir et godt nok grunnlag til å styre verden i en mer bærekraftig retning» og at man ofte trekker frem både økonomi, natur og miljø samt samfunnsforhold når man skal beskrive bærekraftig utvikling (2015, s. 25). I denne oppgaven bruker jeg begrepet bærekraftig utvikling knyttet til det tverrfaglige temaet, og læreplanens forståelse av hva bærekraftig utvikling i norskfaget innebærer. Jeg ser det derfor ikke som nødvendig å gå nærmere inn på betydningen av dette begrepet, da læreplanen for norsk forklarer hva begrepet innebærer i denne sammenhengen.

Tiden som lærerstudent er snart over, og snart skal jeg selv stå i et klasserom og forsøke å finne måter å forberede elevene på til å leve gode bærekraftige liv. Jeg er derfor interessert i å undersøke hvordan skjønnlitteratur kan brukes for å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskfaget. Problemstillingen min for oppgaven er:

Hvordan kan skjønnlitteratur bidra til å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskundervisningen på barnetrinnet? En økokritisk lesning av *Solvokteren* (Lunde & Aisato, 2020).

I denne oppgaven vil jeg først presentere forfatteren Maja Lunde og hennes bok *Solvokteren*, før jeg kort gjør rede for mottakelse av boka og tidligere forskning. I teori- og metodekapittelet vil jeg presentere teori knyttet til sjanger og økokritikk, samt noen didaktiske perspektiver på litteraturundervisning, før jeg presenterer metoden for oppgaven min. Analysedelen er en litterær analyse av *Solvokteren*, der jeg først beskriver sjangertrekk,

fortellerstemme og karakter i boka, før jeg anlegger et økokritisk perspektiv på *Solvokteren*. For å gjøre rede for i hvilken grad *Solvokteren* er en egnet bok for et arbeid med bærekraftig utvikling, vil jeg først diskutere boka opp mot Lawrence Buells fire kriterier for en miljøorientert tekst, før jeg analyserer *Solvokteren* opp mot to av Greg Garrards nøkkelbegrep (Garrard, 2012). De to nøkkelbegrepene *pastoral* og *apokalypse*, har jeg valgt ut på grunnlag av relevansen i forhold til bokas tematikk. Disse nøkkelbegrepene kan også omtales som retoriske strategier, som ifølge norskdidaktiker Jonas Bakken har potensial til å «bevisstgjøre leserne om miljøspørsmål, og potensielt også motivere dem til å endre sin levemåte i mer miljøvennlig og bærekraftig retning» (Bakken, 2018, s. 232). Til slutt i oppgaven, vil jeg i et eget didaktisk kapittel diskutere i hvilken grad skjønnlitteratur og *Solvokteren* kan bidra til å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling på bakgrunn av funnene i analysekapittelet. Her vil jeg blant annet komme tilbake til i hvilken grad de retoriske strategiene som Bakken omtaler, blir tatt i bruk i både verbaltekst og illustrasjoner i *Solvokteren*. Jeg vil i denne delen også vise til en konkret undervisningsmetode som kan brukes for å utnytte *Solvokterens* potensial i dette arbeidet. I analysedelen av oppgaven, vil jeg også besvare noen underspørsmål:

1. I hvilken grad er *Solvokteren* en miljøorientert tekst?
2. I hvilken grad innehar *Solvokteren* pastorale og post-pastorale trekk?
3. I hvilken grad innehar *Solvokteren* apokalyptiske trekk?

1.2. Presentasjon av Maja Lunde

Maja Lunde er en suksessrik norsk forfatter, som for alvor slo igjennom med boka *Bienes historie* (2015). Dette var hennes første voksenroman, og er også den første boka i hennes planlagte klimakvartett. Lunde er kjent for sitt klimaengasjement, og sier selv at hun ofte skriver bøker med utgangspunkt i sin egen redsel (Torp, 2020, 0:50-1:33). Klimaproblematikk og relasjoner er gjennomgående tema i både voksenlitteraturen og barnelitteraturen til Lunde. Innenfor barnelitteratur er Lunde mest kjent for boka *Snøsøsteren* (Lunde & Aisato, 2018), som har blitt oversatt til en rekke andre språk. Denne boka er den første i en planlagt årstidskvartett for barn, der *Solvokteren* (Lunde & Aisato, 2020), er nummer to. Lunde er

tydelig på at barnebøkene hennes er en viktig del av hennes forfatterskap (Torp, 2020, 12:24-12:33), og mener at det er viktig å snakke realistisk med barn om klima (Torp, 2020, 07:25-07:41).

1.3. Presentasjon av *Solvokteren*

Solvokteren ble utgitt av forfatter Maja Lunde og illustratør Lisa Aisato i 2020. *Solvokteren* er boka om våren i den planlagte årstidskvartetten, og den spirende og frodige naturen har fått stor plass både i verbaltekst og illustrasjoner. Hovedpersonen Liljas overgang fra barn til ungdom, er også en del av denne vårtematikken.

Fortellingen om Lilja starter i den mørke, regntunge landsbyen der hun bor sammen med bestefaren sin. Lilja er foreldreløs, og savnet etter foreldrene og en kjærlig klem, er stort for lille Lilja. Sola finnes ikke lenger i denne landsbyen, bare evig regn og mørke. Én dag Lilja følger etter bestefaren sin, oppdager hun at grønnsakene han forsyner landsbyen med, ikke kommer fra gartneriet hans. Bestefar henter i stedet en kurv med grønnsaker på den andre siden av den mørke skogen, der ingen får lov til å gå. Skogen er en portal inn til en annen verden, til den grønne, frodige og lyse Dalen der Gutten og Hunden bor. Dette stedet er den strake motsetningen til landsbyen, her er det sol, frukt og sterke farger. Bakken er dekt av gress og blomster, frukttrær som blomstrer og bærer frukt på samme tid, og dyr som flagrer og fyker forbi (2020, s. 49;52).

En dag følger Lilja etter bestefar og kommer til Dalen der hun blir kjent med Gutten, som har snille brune øyne, røde kinn med smilehull og beveger seg med myke skritt gjennom gresset, som en snill rev (2020, s. 52–53). Inne i den idylliske dalen bor også Solvokteren, som eier sola og Dalen. Solvokteren er tynget av sorg og mørke, og hun er ifølge Lilja «like stiv og stille som trærne rundt henne», hun lukter bål, sot og brann, og går i klær som henger i laser, er svarte og nesten brent i filler. Øynene hennes har en skremmende glans, i et ansikt som ellers er svart som sot (2020, s. 72). Det er Solvokteren som holder sola fanget i Dalen, og som hindrer menneskene i landsbyen tilgang på lys. Gutten sin oppgave er å åpne stålporten som stenger sola inne i bergveggen, slik at frukttrærne kan blomstre og bære frukt. I en liten stund reiser Lilja mellom landsbyen og Dalen, og alt er tilsynelatende idyllisk. Men når Lilja

og Gutten får tenkt seg om, synes de at det er urettferdig at det bare er i Dalen det skal vokse grønnsaker og frukt, og de bestemmer seg for å åpne ståldøren og slippe sola fri.

Dette er starten på en lang kamp mot Solvokteren, som ikke vil gi slipp på sola og holder den fast i ei line. I begynnelsen ser alt ut til å gå bra, det er varmt og deilig, naturen våkner til liv og menneskene i landsbyen er glade. Men når dagen er omme forsvinner aldri sola, og Lilja og Gutten oppdager at sola også kan være ødeleggende. Nå begynner kampen for å få Solvokteren til å gi slipp på linen, en kamp som nesten skal ta livet til Lilja og Gutten.

Underveis i historien får vi høre om sommeren da Lilja var ett år. Bestefar forteller om elva som tørket ut, regnet som aldri kom, og det giftige vannet som tok livet av én etter én i familien. Han forteller om hvordan datteren hans var blind av sorg over alle hun hadde mistet, og at hun også forlot dem til slutt.

Været i fortellingen blir en sterk kontrast til været i landsbyen, og viser hvor avhengige menneskene er av en natur i balanse, der det finnes både sol og regn. Hvordan et ustabil og vått vær også kan få brutale konsekvenser, blir tydelig når Lilja og Gutten kommer over en forfallen låve ved en elvebredd. Litt etter litt forstår Gutten at dette for lenge siden var hjemmet hans, og at han en gang hadde en familie som var glad i han. I Dalen minnes Gutten at det hadde vært sol, men så kom regnet og mørket – og sola døde (2020, s. 144). Elva vokste og ble farlig, og en natt rev den bort hele familien hans mens de lå og sov. Gutten ble alene med Hunden, og Solvokteren fant han og tok vare på han i Dalen.

På veien mot sola, kommer Lilja og Gutten til slutt opp på toppen av fjellet, der de finner Solvokteren som tviholder i linen til sola. De trygler og ber om at Solvokteren skal gi slipp, men det er først når Lilja forstår at Solvokteren er Maria - moren hennes, og sier det høyt at Solvokteren slipper taket. I sorgen og fortvilelsen over de som døde av tørken, hadde hevnlysten til Maria tatt overhånd, og hun forlot familien for å fange sola. Når Lilja kaller Solvokteren for *mamma*, er det som noe av det vonde i henne løsner. Lilja ser ikke lenger Solvokteren, men en lav og tynn kvinne, med runde øyne, liten munn og en nese som ligner på hennes (2020, s. 180). Sammen går de ned fra fjellet og hjem til landsbyen. I regnværet på veien hjem, kommer også Gutten på at navnet hans egentlig er Storm og at Hunden heter Lynet, fordi det var tordenvær den natten han ble født.

Historien ender på mange måter godt, Maria flytter inn i bestefars drivhus og fortsetter å forsørge landsbyen med frukt og grønnsaker, og Storm blir med til landsbyen. Relasjonen mellom Maria og Lilja trenger fortsatt tid, men boka gir håp om at én dag vil det kanskje ikke være noe av Solvokteren igjen i Maria, hun vil bare være Liljas mamma. Forholdet til Lilja og Storm har også utviklet seg gjennom boka, noe som kommer tydelig fram mot bokas slutt. Lilja tenker at «Han luktet gutt, han luktet gress, han luktet åpne enger og ny, fersk jord. Den beste lukten i verden. Han luktet vår.» (2020, s. 198)..

1.4. Mottakelse av *Solvokteren*

Da Lunde og Aisato ga ut boka *Snøsøsteren* (2018) ble den mottatt med stor begeistring av de fleste kritikere i Norge. Forventningene til Lunde og Aisatos andre boka i den planlagte årstidskvartetten var derfor høye. Hilde Dybvik, førstelektor i norsk ved barnehagelærerutdanningen ved OsloMet, hevder derimot at «wow-faktoren er borte» i sin anmeldelse av *Solvokteren*. Kritikken begrunnes blant annet i bokas «påtatte jeg-fortelling», der Lilja opptrer omtrent som en allvitende forteller, og en overtydelighet i både tekst og bilder (Dybvik, 2020). Live Lundh, litteraturviter ved Universitet i Bergen, har derimot en mer positiv omtale av boka. Hun mener at *Solvokteren* er klisjefylt, men klok. Lundh roser Maja Lunde for å bruke kjente klisjer uten å hoppe rett til konklusjonen, og for at hun nyanserer «eventyrenes sort/hvitt, godt/ondt-tankegang» (Lundh, 2020).

1.5. Tidligere forskning

I mitt arbeid med masteroppgaven har jeg ikke funnet tidligere forskning skrevet om *Solvokteren*. Om Maja Lundes andre bøker, særlig romanen *Bienes historie* (2015), har det derimot blitt skrevet mer. I boka *Fortellinger om bærekraftig utvikling: Perspektiver for norskfaget* har Sissel Furuseth, som er professor i nordisk litteratur ved Universitetet i Oslo, skrevet et kapittel om bærekraftdilemmaer i Maja Lundes klimaromaner (Furuseth, 2021). Professor i nordisk litteraturvitenskap ved Universitetet i Agder, Reinhard Hennig, har også anlagt et økofeministisk perspektiv på *Bienes historie* (2015) i hans artikkel *Å trosse naturen i seg selv. Kjønn og kjønnsroller i Maja Lundes roman Bienes historie* (2019).

Økokritikk som eget forskningsfelt utviklet seg på 1990-tallet, og har hatt stor vekst siden det. Noen av de mest sentrale teoretikerne innenfor feltet er Lawrence Buell, Greg Garrard, Cheryll Glotfelty og Terry Gifford, som alle har vært med på å definere økokritikk som forskningsfelt. I en nordisk sammenheng har forskningsgruppen *Nature in Children's Literature and Culture (NaChiLitCul)* ved Høgskolen på Vestlandet utviklet feltet, og blant annet gitt ut boka *Ecocritical Perspectives on Children's Texts and Cultures* (Goga et al., 2018), der det anlegges et økokritisk perspektiv på en rekke nordiske barne- og ungdomsbøker. Denne boka har vært en inspirasjon for arbeidet rundt mitt masterprosjekt, og gitt meg større kunnskap i hvordan barnelitteratur kan leses økokritisk.

Selv om norskfaget, ifølge Kari Anne Rødnes, har lange tradisjoner for å arbeide på måter som utforsker temaer som inngår i begrepet bærekraft, er det i følge henne i svært liten grad belyst gjennom forskning (Rødnes, 2019, s. 62). Nina Goga, som er en del av forskningsgruppen *NaChiLitCul*, har blant annet gjort en empirisk undersøkelse med mål om å «undersøke om, og eventuelt hvordan, en gruppe ungdomsskoleelever formulerte seg om natur og klima i møte med litteratur som på estetisk utforskende vis reflekterer over klimaendringer og klimautfordringer» (2016, s. 65). Funnene fra denne undersøkelsen viste at elevene som arbeidet med den valgte boka, registrerte tematikken natur, tidsdimensjoner og endring i miljø, men ga ikke noe spesielt tydelig uttrykk for uro eller behov for endring (Goga, 2016, s. 71).

Selv om det er publisert lite om norskfagets potensial i arbeidet med bærekraftig utvikling, er det derimot gjort flere økokritiske lesninger av barne- og ungdomslitteratur, som i følge Goga kan være et utgangspunkt for økokritisk litteraturundervisning (2019, s. 3–4). Et eksempel på dette er forskergruppen *NaChiLitCuls* bok *Ecocritical Perspectives on Children's Texts and Cultures* (Goga et al., 2018).

2. Teori og metode

2.1. Sjanger

2.1.1. Er *Solvokteren* en bildebok eller en illustrert barneroman?

Tone Birkeland og Ingeborg Mjør definerer i boka *Barnelitteratur* ei bildebok som «ei bok med eitt eller fleire bilde på kvart oppslag (dobbeltside), og alle oppslaga i ei bildebok utgjør ein tematisk og dramaturgisk heilskap» (2012, s. 70). Dette betyr at *Solvokteren* ikke oppfyller kriteriene for å være en bildebok, da det finnes flere oppslag uten bilder. Mer rett er det å omtale boka som en illustrert barneroman. I Elise Seip Tønnessens modell over ulike typer bildefortellinger, har hun to akser – der den ene viser vektleggingen av henholdsvis ord og bilder, og den andre viser til fortellingens lengde. En lang bok, der ordene bærer fortellingen, kaller Tønnessen for en illustrert barneroman (2018, s. 181). *Solvokteren* er en bok der illustrasjonene har en viktig plass, men verbalteksten også kan bære meningen alene. Boka med sine 200 sider er også en forholdsvis lang bok med tanke på målgruppen, som hovedsakelig er barn og ungdom. På grunnlag av dette vil jeg derfor definere *Solvokteren* som en illustrert barneroman.

I likhet med bildeboka, er også den illustrerte barneromanen et multimodalt medium. I *Solvokteren* er det illustrasjoner på de fleste oppslagene, og samspillet mellom disse to modalitetene, ikonoteksten, er interessant å undersøke i min litterære analyse. Jeg vil da anvende begrepene *avløsning* og *forankring*, utarbeidet av den kjente litteraturkritikeren Roland Barthes. I boka *Image, Music, Text* (1977) skriver han blant annet om bildets retorikk. Han stiller spørsmål ved hva det lingvistiske budskapets funksjoner i forhold til det (dobbelte) ikoniske budskapet er, og svarer med begrepene «anchorage» og «relay» (1977, s. 38). Videre vil jeg omtale disse begrepene på norsk som henholdsvis «forankring» og «avløsning». Med *avløsning* mener Barthes et komplementært samspill, der modalitetene veksler mellom å bære budskapet, mens *forankring* betyr at modalitetene utdyper hverandre og formidler omtrent det samme budskapet (Barthes, 1977, s. 39–41). I en analyse av *Solvokteren* vil dette være nyttige begrep for å analysere forholdet mellom

modalitetene verbaltekst og illustrasjoner. Selv om verbalteksten har størst tyngde i *Solvokteren*, vil jeg i analysen også vise til oppslag der illustrasjonene avløser verbalteksten.

2.1.2. *Solvokteren* – fantasy eller eventyr?

Fantasy som sjanger rommer et stort og variert tekstmateriale, og det finnes derfor også en rekke ulike måter å definere sjangeren på. Et fundamentalt premiss for fantasy, er ifølge Brian Attebery, at fantasy ikke bare forteller om ting som ikke har skjedd, men om ting som ikke *kunne* ha skjedd (Attebery, 2014, s. 4). I fantasysjangeren er altså det umulige mulig, og fantasy litteratur skiller seg på den måten fra realistiske fortellinger. I likhet med eventyr, er det lang tradisjon for å også se på fantasy som formellitteratur (Guanio-Uluru, 2018, s. 107). I denne oppgaven vil jeg gjøre rede for Farah Mendlesohn og Anna Karlskov Skyggebjergs definisjoner av fantasy, og bruke dette i analysen for å begrunne hvorfor *Solvokteren* hører til i fantasysjangeren. *Solvokteren* har også flere sjangertrekk som er typiske for eventyr, og jeg vil derfor også drøfte i hvilken grad *Solvokteren* hører til i eventyrsjangeren.

2.1.3. Mendlesohns fire kategorier

Farah Mendlesohn låner begrepet «fuzzy sets» fra Attebery når hun definerer fantasy, og har kommet frem til fire ulike «fuzzy sets» som hun bruker for å definere i hvilken grad en tekst er fantasy (Mendlesohn, 2008, s. xvii). Hovedtanken med denne måten å definere fantasy på, er at hver kategori har en tekst som et kjerneeksempel, og andre tekster kan ligne mer eller mindre på denne teksten. Lykke Guanio-Uluru oversetter «fuzzy sets» til «uklare kategorier», og de fire kategoriene til 1) portal- og oppdragsfantasy, 2) innforstått fantasy, 3) inntrengerfantasy og 4) terskelfantasy (2018, s. 119). Videre vil jeg bruke denne oversettelsen for å forklare Mendlesohns definisjon på fantasy.

De fire kategoriene kjennetegnes av det fantastiske sin rolle i teksten. Portal- og oppdragsfantasy, er fantasy der det fantastiske er tilgjengelig på «den andre siden» av en portal, og ikke «lekker» inn i den primære verden. Fortellingen er ofte lineær og har et mål som skal bli oppnådd (Mendlesohn, 2008, s. xix). Innforstått fantasy inviterer oss til å ikke bare dele en verden, men også et sett med antakelser (Mendlesohn, 2008, s. xx). Verken

protagonisten eller leseren stiller spørsmål ved det fantastiske, det er «innforstått» i historien. Den tredje «uklare kategorien» som Mendlesohn beskriver, er inntrengerfantasy. I motsetning til innforstått fantasy, bringer det fantastiske med seg kaos i denne typen fantasy. Det fantastiske tar oss ut av tryggheten uten å ta oss bort fra verdenen vår, og er tilbakevendende (Mendlesohn, 2008, s. xxi–xxii). Mendlesohns siste kategori er terskelfantasy. Denne kategorien formes av reaksjonen til det fantastiske, sammen med konteksten for det fantastiske. I likhet med innforstått fantasy, reagerer ikke protagonisten på det fantastiske, men for leseren oppleves det fantastiske som påtrengende og forstyrrende. Det er altså et sprik mellom leseren og teksten, og en følelse av at «noe er feil» (Mendlesohn, 2008, s. xxiii–xxiv).

2.1.4. Skyggebjergs definisjon på fantasy

Anna Karlskov Skyggebjerg definerer sjangeren fantastiske fortellinger med fokus på møtet: «Den fantastiske fortælling for børn kan som genre defineres ved mødet mellem realitet og magi, mellem en virkelighed, som ligner en empirisk erfarbar verden (på det fysiske eller det psykologiske plan), og et eller flere overnaturlige elementer.» (Skyggebjerg, 2011, s. 5). Videre forklarer Skyggebjerg at dette møtet eller sammenstøtet, mellom forskjellige virkeligheter eller virkelighetsoppfatninger, kan struktureres på ulike måter. Den første måten hun beskriver er en dobbeltverdenkonstruksjon, der det finnes to eller flere parallelle verdener. Den andre måten et slikt møte kan foregå, er ved overnaturlige elementers inngripen i en normalverden, hvis epistemologiske fundament rystes av det. Den siste formen for møte er en modell der fortellingen foregår i en fremmed verden med overnaturlige skapninger og innslag. I disse fortellingene kommer gjerne realitetslignende trekk til syne gjennom protagonistenes personligheter og alderssvarende kriser (Skyggebjerg, 2011, s. 5). I denne måten å definere fantastisk litteratur på, kan vi se likheter til Mendlesohns fire kategorier som tidligere beskrevet. Skyggebjerg tilfører likevel noe nytt til sjangerspørsmålet ved at hun i tillegg til den sjangerkonstruerende dikotomien mellom realitet og magi, også beskriver andre karakteristiske motsetningspar i den fantastiske fortellingen for barn. Hun trekker frem dikotomiene barn overfor voksen, godt overfor vondt, natur overfor kultur, levende overfor død og individ overfor samfunn/felleskap, som de mest vesentlige motsetningsparene (Skyggebjerg, 2011, s. 6).

2.1.5. Hva skiller fantasy fra eventyr?

Maria Nikolajeva beskriver i sin artikkel *Eventyr og fantastiske fortellinger: Fra oldtid til postmodernisme* (2002) hvilke trekk eventyr og fantastiske fortellinger har til felles, og hva som gjør at de skiller seg fra hverandre. Av disse trekkene vil jeg i denne oppgaven trekke frem det som er særlig relevant for *Solvokteren*. I hvilken grad *Solvokteren* innehar disse sjangertrekkene vil jeg diskutere i analysekapittelet.

Persongalleriet i fantastiske fortellinger er arvet fra eventyrets persongalleri, med bl.a. helt, prinsesse og hjelper. Likevel har ikke hovedpersonen i fantastiske fortellinger alltid heroiske trekk, personen kan være fryktsom eller motvillig til å utføre sin oppgave, og feiler noen ganger (Nikolajeva, 2002, s. 76). I fantastiske fortellinger er det ikke ekteskap eller tronbestigelse som er målet, slik det ofte er i eventyr. Det er som regel heller et spørsmål om å oppnå åndelig modenhet (Nikolajeva, 2002, s. 76). Oppbyggingen i fantastiske fortellinger er lik eventyrets grunnleggende oppbygging, der helten forlater hjemmet, møter hjelpere og motstandere, gjennomgår prøvelser og vender hjem etter å ha vunnet en eller annen form for rikdom. Fantastiske fortellinger skiller seg likevel fra eventyr ved hvordan tid og rom blir konstruert. Mens eventyret beskriver tid og rom i formler som «det var en gang» og «over berg og daler», er det ofte et mangfold av verdener i fantastiske verdener (Nikolajeva, 2002, s. 77–78).

Et annet trekk ved fantasy er at godt og ondt skifter, og at personene er sammensatte. Dette gjelder ikke bare hovedpersonen, men også bipersonene (Nikolajeva, 2002, s. 82). En slik kompleksitet ville ikke funnet sted i et eventyr, fordi eventyr i følge Nikolajeva ikke kjenner til nyanser – dets karakterer er enten fullstendig gode eller fullstendig onde. De får ikke lov til å tvile eller nøle, og stilles heller ikke overfor etiske valg (Nikolajeva, 2002, s. 80). Et annet trekk ved fantastiske fortellinger er den grunnfestede romantiske troen på at barnet av natur er godt, og derfor best egnet til å kjempe mot det onde (Nikolajeva, 2002, s. 80). Essensen ved den fantastiske fortelling er konfrontasjonen mellom det alminnelige og det eventyrlige. Eventyrets helt og leser opplever ikke undring når magiske hendelser eller vesener dukker opp (Nikolajeva, 2002, s. 88).

2.2. Økokritikk

2.2.1. Hva er økokritikk?

Det finnes flere definisjoner på økokritikk, men en av de mest brukte er økokritikeren Cheryll Glotfeltys definisjon, som definerer økokritikk som studiet av forholdet mellom litteratur og de fysiske omgivelsene (Glotfelty, 1996, s. xviii). Økokritiker Greg Garrards definisjon er bredere, og sier at økokritikk er «the study of the relationship of the human and the non-human, throughout human cultural history and entailing critical analysis of the term “human” itself.» (Garrard, 2012, s. 5). Med denne definisjonen rommer begrepet økokritikk ikke bare studiet av forholdet mellom litteratur og de fysiske omgivelsene, men inkluderer forholdet mellom alt det menneskelige og det ikke-menneskelige. Selv om en bred definisjon på økokritikk kan gjøre det vanskelig å orientere seg mener professor i nordisk litteraturvitenskap, Reinhard Hennig, at det også byr på mange muligheter, blant annet for lærere som vil bruke litterære og andre tekster for å undervise om det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling (2021, s. 25).

2.2.2. Lawrence Buell og miljøorienterte tekster

Lawrence Buell er en anerkjent forsker ved Harvard University, og har gitt ut flere bøker innenfor feltet økokritikk. I boka *The Environmental Imagination* (1995) kommer Buell med fire kriterier for å gradere i hvilken grad en tekst er miljøorientert (1995, s. 7–8). De fire kriteriene Buell setter opp er:

1. The nonhuman environment is present not merely as a framing device but as a presence that begins to suggest that human history is implicated in natural history.
2. The human interest is not understood to be the only legitimate interest.
3. Human accountability to the environment is part of the text’s ethical orientation.
4. Some sense of the environment as a process rather than as a constant or a given is at least implicit in the text.

(Buell, 1995, s. 7–8)

Buell skriver at ved å bruke disse kriteriene, er det få verk som ikke kvalifiserer til å være miljøorienterte, samtidig som det på den andre siden også er få verk som kvalifiserer seg som miljøorienterte tekster helt utvetydig og konsekvent (1995, s. 8). Ved å analysere en tekst opp mot disse fire kriteriene, gir det en mulighet til å svare på i hvilken grad en tekst er miljøorientert eller ikke. En tekst kan altså i større eller mindre grad være miljøorientert, ettersom hvilke kriterier den oppfyller. Tone Birkeland skriver om Buells fire kriterier i sin artikkel i *Barnelitterært forskningstidsskrift*, og har oversatt kriteriene:

1. Naturen skal være til stede som mer enn bakteppe for handlingen
2. Mennesket har ingen verdimesig forrang i forhold til andre levende vesen innenfor tekstens univers
3. Menneskets ansvarlighet for miljøet er en del av tekstens etiske horisont
4. Teksten formidler en forståelse av det fysiske miljøet som prosess mer enn som et statisk system

(Buell, 1995, i Birkeland, 2016).

Videre i oppgaven vil jeg bruke Birkelands oversettelse av Buells kriterier, når jeg skal anvende disse for å vurdere i hvilken grad *Solvokteren* er en miljøorientert tekst. Ti år etter Buell ga ut *The Environmental Imagination*, har han selv kritisert sine egne kriterier (Buell, 2005, s. 25). I boka *The Future of Environmental Criticism* skriver Buell «Now, it seems to me more productive to think inclusively of environmentality as a property of any text – to maintain that all human artifacts bear such traces, and at several stages: in the composition, the embodiment, and the reception» (Buell, 2005, s. 25). Enhver tekst kan dermed i følge Buell ha miljømessige egenskaper, og komme til syne ikke bare i selve verbalteksten, men også i komposisjonen, utførelsen og mottakelsen av teksten. Selv om Buell i dag har et mer inkluderende syn på miljømessighet enn da han presenterte kriteriene i 1995, ønsker jeg å bruke disse kriteriene for å vurdere i hvilken grad en tekst kan være aktuell å arbeide med i forbindelse med det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. I møte med *Solvokteren*, der miljø og klima ikke er åpenbar tematikk, kan Buells kriterier brukes for å undersøke om teksten likevel er miljøorientert. Jeg vil derfor bruke disse fire kriteriene for å systematisk analysere *Solvokteren*, og undersøke i hvilken grad *Solvokteren* er en relevant skjønnlitterær

tekst for å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskundervisningen.

2.2.3. Greg Garrards nøkkelbegrep

Økokritiker Greg Garrard er en anerkjent forsker innenfor forskningsfeltet, og har blant annet gitt ut boka *Ecocriticism*, som systematisk studerer forholdet mellom det menneskelige og det ikke-menneskelige. I boka utforsker han det han kaller for «key-concepts», eller nøkkelbegrep, som også er kapittelinnstillingen Garrard bruker. Disse nøkkelbegrepene er *pollution* (s. 1–17), *pastoral* (s. 37-65), *wilderness* (s. 66-92), *apocalypse* (s. 93-116), *dwelling* (s. 117-145), *animals* (s. 146-180) og *futures: the earth* (s. 181-205). I min analyse vil jeg gjøre et utvalg av disse nøkkelbegrepene, og drøfte teksten opp mot de begrepene som er mest relevante. Etter min mening er det nøkkelbegrepene *pastoral* og *apocalypse* som er mest fremtredende i *Solvokteren*, og som vil være nyttig når jeg skal identifisere forholdet mellom menneske og natur i boka. Jeg vil derfor fokusere på disse nøkkelområdene i både teori- og analysekapittelet, og videre omtale nøkkelbegrepene på norsk som *pastoral* og *apokalypse*.

2.2.4. Pastoral og post-pastoral

Våre konstruksjoner av naturen, har ifølge Garrard, vært formet av pastoralen helt siden den romantiske bevegelsen responderte på den industrielle revolusjonen. Han mener at pastoralen er et sentralt anliggende for økokritikere, på grunn av dens lange historie og tilstedeværelse i kulturen (2012, s. 37). I følge økokritiker Terry Gifford, kan begrepet *pastoral* ha fire ulike betydninger. Det kan betegne den bestemte litterære tradisjonen som begynte i poesien og som dreier seg om det landlige livet, og særlig hyrdenes liv, men kan også brukes mer generelt om all litteratur som beskriver landlige omgivelser med en implisitt eller eksplisitt kontrast til det urbane. Begrepet *pastoral* kan for det tredje brukes om en nedsettende måte å idealisere det landlige livet som tilslører realiteten av hardt arbeid, eller om litteratur som er opptatt av et liv med *pastoral* jordbrukspraksis gjennom oppdrett av beitedyr (Gifford, 2020, s. 1–2). I denne masteroppgaven er det den generelle beskrivelsen av *pastoral* som «any literature that describes the country as providing an

implicit or explicit contrast to the urban» (Gifford, 2020, s. 2), som ligger til grunn for min forståelse av begrepet. Greg Garrard skriver i boka *Ecocriticism*, at det grunnleggende ved pastoralbegrepet er tanken om naturen som et stabilt og varig motpunkt til den forstyrrende energien og forandringen fra menneskelige samfunn (2012, s. 63). En natur der mennesket lever i harmoni med naturen blir ofte fremstilt i pastoral litteratur, og står ofte som en kontrast til det urbane.

Terry Gifford utvider begrepet pastoral, til å også omfatte anti-pastoral og post-pastoral (Gifford, 2014, s. 17–30). I min analyse er det relevant å anvende begrepet post-pastoral for å analysere hvilket forhold menneskene har til naturen. Post-pastoral skiller seg fra begrep som post-modernisme på den måten at «post» *ikke* betyr «etter», men at den strekker seg forbi pastoralens grenser, samtidig som den fortsatt hører til i den pastorale tradisjonen (Gifford, 2014, s. 26). Samtidens miljølitteratur, som direkte engasjerer seg i problemstillinger knyttet til miljø, er en del av post-pastoralen (Gifford, 2020, s. 195). Men fordi post-pastoral, slik Gifford definerer det, ikke er en temporal definisjon, men en konseptuell, kan verk fra enhver tidsperiode være post-pastorale (Gifford, 2014, s. 26). Gifford definerer post-pastoral slik:

The post-pastoral does not so much transcend the problematics of the pastoral but explore them, seeking not a stable, complacent form of harmony in the human relationship with nature – our species' relationship with its home planet in its macro and its micro ecologies – but seeking a dynamic self-adjusting accommodation to «discordant harmonies».

(Gifford, 2014, s. 28)

Post-pastoral litteratur utforsker problemene ved pastoralen, men søker ikke en stabil, tilfreds form for harmoni. I stedet søker post-pastoralen en dynamisk, selvjusterende enighet om «disharmonier» i menneskets forhold til naturen. Post-pastoral har et feirende syn på naturen, samtidig som den også tar ansvar for naturen (Gifford, 2020, s. 169). For å beskrive post-pastoralen ytterligere, tegner Gifford opp seks kvaliteter som karakteriserer post-pastoral litteratur (2020, s. 171–193). Fordi disse kvalitetene henger tett sammen med min litterære analyse, vil jeg presentere tre slike kvaliteter i analysekapittelet og diskutere *Solvokteren* opp mot disse. Jeg har valgt ut disse tre kriteriene, fordi jeg mener at de er

relevante for analysen av mitt valgte verk. Fordi Gifford (2014, s. 28) mener at en bok kan være post-pastoral selv om den ikke oppfyller alle kriteriene, har jeg heller ikke sett det som nødvendig å drøfte *Solvokteren* opp mot alle seks kriteriene. De tre kvalitetene jeg har valgt ut for å diskutere *Solvokterens* post-pastorale trekk er: en ærefrykt for den naturlige verden (2020, s. 173), en erkjennelse av et kreativt-destruktivt univers (2020, s. 175) og en erkjennelse av at menneskets indre natur kan forstås i forhold til den ytre naturen (2020, s. 178). Begrepet pastoral, der naturen fremstår som en harmonisk kontrast til det urbane, sammen med post-pastoralen, som også tar ansvar for naturen, vil være nyttige begrep for å identifisere forholdet mellom menneskene og naturen som blir fremstilt i *Solvokteren*.

2.2.5. Apokalypse

Greg Garrard beskriver i boka *Ecocriticism* apokalypse som ett av nøkkelbegrepene innenfor økokritikken, og hevder at apokalyptiske narrativer med stor suksess har blitt en del av den miljømessige og radikale økologiske diskursen (Garrard, 2012, s. 93–94). For å analysere i hvilken grad *Solvokteren* har et apokalyptisk narrativ vil jeg trekke inn teoretiske perspektiver fra Elizabeth K. Rosen og hennes bok *Apocalyptic Transformation: Apocalypse and the Postmodern Imagination* (2008), der hun innledningsvis beskriver trekk ved den tradisjonelle apokalypsen og det hun kaller for *neo-apokalypsen*. Fordi disse begrepene er nært knyttet til analysen min, vil jeg forklare begrepene ytterligere i analysekapittelet mitt. Her vil jeg også besvare i hvilken grad *Solvokteren* innehar apokalyptiske trekk, før jeg i det didaktiske kapittelet drøfter om dette nøkkelbegrepet kan være et redskap i arbeidet med det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling.

2.3. Didaktiske perspektiver

2.3.1. Litteraturens kritiske og imaginære potensial

For å svare på i hvilken grad skjønnlitteratur kan bidra til å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskundervisningen, vil jeg tar i bruk teori fra blant annet Gregers Andersen (2014). Andersen har interessert seg for fiksjonsfortellinger som skildrer mulige fremtider i lyset av jordas nåværende klima- og miljøproblemer, og har blant annet skrevet

artikkelen *Klimakrisen i litteraturen* (2014). I denne artikkelen spør Andersen seg om det er mulig at litteratur kan være et redskap for å avverge den globale oppvarmingen, og søker et svar på dette ved å peke på to potensial i klimalitteraturen (2014, s. 108). Disse potensialene omtaler han som litteraturens *kritiske potensial* og *imaginativ potensial*, som jeg videre vil omtale som litteraturens kritiske og imaginære potensial. Det kritiske potensialet dreier seg om å alarmere leseren gjennom f.eks. fremtidsdystopier, men også om alarmeringens mulige overgang til selvransakelse og selvkritikk (Andersen, 2014, s. 110). Det imaginære potensialet er ifølge Andersen et enda viktigere potensial, og handler om måten klimalitteraturen forestiller seg verden og den menneskelige eksistens på nytt i en klimaforandret fremtid (Andersen, 2014, s. 110). Dette potensialet går ut på at man gjennom litteraturen, kan bruke fantasien til å prøve ut forskjellige handlingsmuligheter for å belyse deres verdi (Andersen, 2014, s. 111). I hvilken grad jeg ser disse potensialene i *Solvokteren*, vil jeg komme nærmere inn på i analysedelen om apokalypsen og i det didaktiske kapittelet.

2.3.2. Retoriske strategier innenfor økokritikken

Norskidaktiker Jonas Bakken har med utgangspunkt i bl.a. Greg Garrards teori, beskrevet fire ulike retoriske strategier innenfor økokritikken, som «kan bevisstgjøre leserne om miljøspørsmål, og potensielt også motivere dem til å endre sin levemåte i mer miljøvennlig og bærekraftig retning» (Bakken, 2018, s. 232). De fire retoriske strategiene som Bakken omtaler er tett knyttet opp mot andre teoretikere, i hovedsak Garrards nøkkelbegrep *villmark* (2012, s. 66–92), *apokalypse* (2012, s. 93–116) og *pastoral* (2012, s. 37–65).

Den første strategien Bakken peker på, er at mange økokritikere har vært opptatte av litterære naturskildringer, særlig fra den romantiske epoken, og sett på hvordan naturskildringene kan bringe leserne nærmere naturen, og dermed få dem til å verdsette og bevare den (2018, s. 232). Bakken viser her til Buell, Heise og Thornbers artikkel, der forfatterne blant annet skriver at «ecocriticism has sought to investigate how particular templates of storytelling and image-making shape humans' real-life interactions with the natural world in ways that are historically and culturally distinctive. » (2011, s. 419). Denne strategien omtaler Greg Garrard som *wilderness* i sin bok *Ecocriticism* (2012, s. 66–92) og

skriver at «The idea of wilderness, signifying nature in a state uncontaminated by civilization, is the most potent construction of nature available to New World environmentalism” (Garrard, 2012, s. 66). Den andre retoriske strategien Bakken trekker frem svarer til Garrards nøkkelbegrep *apocalypse* (2012, s. 93–116), og går ut på å beskrive de negative virkningene vår måte å leve på har for naturen, gjerne gjennom fremtidsdystopier og apokalyptiske fortellinger (Bakken, 2018, s. 232). I beskrivelsen av denne strategien viser Bakken også til Cathrine Butlers artikkel *Modern children’s fantasy* (2012), der hun skriver at «Recent concern about ecological devastation, for example, has meant that pollution and global warming have displaced nuclear fallout as the environmental catastrophe of choice for dystopian fantasy (..)” (2012, s. 226).

Den tredje retoriske strategien Bakken beskriver, er å gjennom litteraturen skildre samfunn og levesett som er bærekraftige og i balanse med naturen. Ved å lese dette kan leseren bli presentert for positive alternativer til det moderne industrialiserte samfunnet (Bakken, 2018, s. 232). Bakken skriver at oppmerksomheten her har vært rettet mot pastoral diktning og skildringer av urfolk, og viser til Garrards nøkkelbegrep *pastoral* i boka *Ecocriticism* (2012, s. 37–65). Han viser også til Garrards artikkel *Ecocriticism and Education for Sustainability* (2007, s. 362), der Garrard blant annet skriver at økokritikken i USA og Australasia er grundig farget av respekt mot urfolk som indianere og aboriginaler, og at deres liv har blitt brukt som eksempler på alternative måter å leve på (2007, s. 362). Den fjerde retoriske strategien Bakken peker på, er å bryte ut av vårt antroposentriske virkelighetsbilde. Dette er med en tanke om at veien til et mer bærekraftig levesett forutsetter at leseren får øynene opp for menneskets plass i økosystemet (2018, s. 233). Dette begrunner Bakken i Tone Birkelands artikkel (2016) *Forhandling om natur – kultur. En økokritisk lesning av Jörg Müller og Jörg Steiners bildebok Kaninliv (1978)* og Nina Gogas artikkel *Økokritiske blikk på barnelitteraturen* (2017, s. 75). I førstnevnte artikkel har Birkeland en økokritisk tilnærming på ei barnebok der to kaniner er hovedkarakterene, og fokuserer blant annet på i hvilken grad boka inntar en antroposentrisk eller en biosentrisk posisjon (2016). Nina Gogas siktemål i artikkelen er å «drøfte hvilke muligheter de ulike fremstillingsmåtene gir leserne til å innta en økosentrisk holdning til naturen, det vil si til å utfordre et menneskesentrert (antroposentrisk) syn på naturen for i stedet å møte ulike livsformer med likeverd og respekt» (2017, s. 75).

I hvilken grad disse fire retoriske strategiene tas i bruk i *Solvokteren* vil jeg drøfte i analysekapittelet mitt. Jeg vil også komme tilbake til de aktuelle retoriske strategiene i det didaktiske kapittelet, når jeg skal svare på hva som gjør *Solvokteren* til en egnet bok i arbeidet med det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling.

2.3.3. Skalert lesing i en økokritisk litteratursamtale

I det didaktiske kapittelet i denne oppgaven vil jeg peke på økokritiske litteratursamtaler og skalert lesing som en mulig tilnærming til *Solvokteren*. I artikkelen *Økokritiske litteratursamtaler – en arena for økt bevissthet om økologisk samspill?* (2019) foreslår Nina Goga å integrere bærekraftig utvikling i norskfaget ved å anlegge et økokritisk perspektiv på barnelitterære tekster og gir videre et forslag til økokritisk litteraturundervisning basert på strukturerte litteratursamtaler og skalert lesing (2019, s. 2). Med andre ord mener Goga at økokritisk lesning av barnelitterære tekster, strukturerte litteratursamtaler og skalert lesing kan bidra til å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. For å forklare hva dette innebærer, vil jeg kort gjøre rede for hva en litteratursamtale er, samt hva som menes med begrepet *skalert lesing*.

Ifølge førsteamanuensis i norsk, Laila Aase, er en litterær samtale «klassesamtaler som uttrykker leseerfaringar, og som har som føremål å undersøkje litterære tekstar med utgangspunkt i desse erfaringane» (2005, s. 106). I den litterære samtalen får elevene mulighet til å både utvikle sin egen forståelse av teksten ved å språkliggjøre den, samtidig som han eller hun også kan bli utfordret i sin egen forståelse når de andre elevene deler sine tolkninger av teksten (Aase, 2005, s. 107). Det er teksten som i stor grad styrer hva som er rimelig å uttale seg om i den litterære samtalen, men læreren har også en autoritet til å bryte inn i samtalen (Aase, 2005, s. 111). Samtidig må læreren i samspillet med elevene hele tiden vurdere sin egen rolle når det gjelder styring og åpenhet (Aase, 2005, s. 117).

Å lese skalert, er ifølge Alice Curry å erkjenne de ulike ansvarsnivåene som er modellert av en tekst i dens forsøk på å skape en form for transformativ innvirkning på leseren. I barnebøker med en miljøagenda, kan denne formen for skalering blant annet innebære en erkjennelse av ulike ansvarsområder og mulighet for å skape forandring gitt til et barn versus

en voksen, og et individ versus et felleskap (Curry, 2017, s. 72). Curry deler skalert lesing inn i tre ulike skalaer: «small-scale personal transformation; medium scale socio-political change; and large-scale environmental reappraisal» (2017, s. 74). Nina Goga mener at i sammenheng med den økokritiske litteratursamtalen, kan «små-skala-lesing innebære at man i samtalen retter oppmerksomheten mot hvordan tekstene framstiller de barnelitterære karakterenes sanselige naturerfaringer», mens en mellom-skala-lesing «kan sette disse erfaringene inn i en sosiopolitisk og kulturell sammenheng, som hvordan forholdet mellom ulike arter og livsformer presenteres og vurderes» og til slutt at en «stor-skala-lesing kan rette oppmerksomheten mot naturerfaringers plass i et overordnet økologisk eller bærekraftig perspektiv» (2019, s. 8).

Videre i oppgaven vil jeg i likhet med Goga bruke begrepet *økokritisk litteratursamtale*, men også hente perspektiver fra Aases teori om den *litterære samtalen*. Med en økokritisk litteratursamtale mener jeg en samtale om litteratur, der fokuset er på å undersøke forholdet mellom mennesket og naturen i teksten. Jeg vil i det didaktiske kapittelet også anvende Currys teori om skalert lesing, og vise hvordan *Solvokteren* kan leses på denne måten.

2.4. Metode

Denne oppgaven er en kvalitativ undersøkelse, der jeg skal gjøre en litterær analyse av boka *Solvokteren*. Problemstillingen min er knyttet til det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling og økokritikk, og gir dermed den litterære analysen både en retning og hensikt. I analysen vil det være naturlig å undersøke hvordan tematikken i *Solvokteren* blir formidlet i både verbaltekst og illustrasjoner (Voie, 2021). En litterær analyse forutsetter både beskrivelse og tolkning av teksten, for å forstå den bedre. Nærlesing er en vesentlig del av den litterære analysen, som anses som en arv fra nykritikken fra 1940-tallet og utover (Kallestad & Røskeland, 2020, s. 48). Barbara Hernstein Smiths definisjon av nærlesing, eller *close reading*, er at begrepet «refers not only to an activity with regard to texts but also to a type of text itself: a technically informed, fine-grained analysis of some piece of writing, usually in connection with some broader question of interest» (Smith, 2016, s. 58). Begrepet nærlesing er med andre ord ikke bare en aktivitet med hensyn til en tekst, men referer også til en form

for tekst. Smith mener, jamfør dette sitatet, at nærlesning er en analyse som er informert og ofte satt i forbindelse med noen relevante spørsmål eller teoretiske perspektiver. I min nærlesning av *Solvokteren* vil jeg drøfte boka i et økokritisk perspektiv i lys av teorien jeg har presentert i dette kapittelet. Disse perspektivene vil fungere som analyseverktøy når jeg skal lese *Solvokteren* i et økokritisk perspektiv, der jeg forsøker å avdekke forholdet mellom menneskene og naturen i boka.

For å vurdere i hvilken grad *Solvokteren* er en egnet tekst for å realisere det tverrfaglige temaet, vil jeg først lese boka opp mot Lawrence Buells kriterier for å gradere i hvilken grad en tekst er miljøorientert (1995, s. 7–8). Jeg vil videre velge ut noen bestemte oppslag for nærlesing, som jeg hovedsakelig leser i lys av Greg Garrards nøkkelbegrep pastoral og apokalypse, samt Terry Giffords teori om post-pastoralen og Elizabeth K. Rosens teori om apokalypse. På denne måten plukker jeg ut noen utvalgte deler fra helheten og setter analysen sammen til en ny helhet, som er tolkningen og forståelsen min. I dette arbeidet beveger jeg meg i en hermeneutisk sirkel, slik redaktørene Leiv Inge Aa og Randi Neteland beskriver det i boka *Master i norsk: metodeboka 1*:

I analyse- og tolkingsarbeidet går ein i ei sirkelrørsle mellom *heil og del*; ein plukkar ut utvalde delar (enkelte analysepoeng) frå ein etablert heilskap (t.d. ein roman) og set analysen saman til ein ny heilskap. Den nye heilskapen er tolkinga og forståinga vår, og heile denne rørsle mellom del og heilskap er eit særkjenne i humanistisk forskning som blir omtala som den hermeneutiske sirkelen (2020, s. 23–24).

Å finne frem til relevant teori har vært en kontinuerlig prosess, som startet med at jeg leste andre økokritiske analyser av skjønnlitteratur, blant annet Tone Birkelands økokritiske lesning av *Kaninliv* (2016) og Jonas Bakkens økokritiske lesning av *Mellom verdener* (2018). Underveis har jeg også lest, og blitt inspirert av, økokritiske lesninger av en rekke skjønnlitterære tekster i *Ecocritical Perspectives on Children's Texts and Cultures* (Goga et al., 2018) og *Fortellinger om bærekraftig utvikling: Perspektiver for norskfaget* (Axelsson & Opset, 2021). Disse lesningene har ledet meg inn på økokritikerne Lawrence Buell og Greg Garrard, som senere også førte meg til Terry Gifford. Teoretiske perspektiver fra disse teoretikerne, har jeg hovedsakelig funnet i Lawrence Buells bøker *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture* (1995) og *The*

Future of Environmental Criticism: Environmental Crisis and Literary Imagination (2005), Greg Garrards bok *Ecocriticism* (2012) og Terry Giffords bok *Pastoral* (2020). For å analysere *Solvokterens* apokalyptiske trekk, har jeg også søkt etter teoretiske perspektiver på apokalypsen, og funnet frem til Elizabeth K. Rosens bok *Apocalyptic Transformation: Apocalypse and the Postmodern Imagination*. Jeg så det også som nødvendig å anvende noen teoretiske perspektiver i det didaktiske kapittelet, og har gjennom å lest Jonas Bakkens artikkel (2018), blant annet kommet inn på Gregers Andersens teori om litteraturens kritiske og imaginative potensial i artikkelen *Klimakrisen i litteraturen* (2014). Nina Gogas artikkel *Økokritiske litteratursamtaler – en arena for økt bevissthet om økologisk samspill?* (2019) har også presentert meg for relevante didaktiske tilnærminger til bærekraftig utvikling i norskfaget, blant annet Alice Currys teori om *skalert lesing* (2017).

Solvokteren er som tidligere beskrevet en multimodal tekst, bestående av verbaltekst og illustrasjoner. I den litterære analysen vil jeg derfor også analysere ikonoteksten, samspillet mellom modalitetene, og tolke meningen i både illustrasjoner og verbaltekst. I dette analysearbeidet vil jeg anvende Roland Barthes begrep om forankring og avløsning for å beskrive hvilken mening de ulike modalitetene formidler.

3. Analyse

For å undersøke i hvilken grad *Solvokteren* kan brukes i en undervisning for bærekraftig utvikling, vil i min analyse anlegge et økokritisk perspektiv på boka. Jeg vil helt først gi en beskrivelse av sjangertrekk, fortellerstemme og karakter i *Solvokteren*.

3.1. Sjanger

For å sjangerbestemme *Solvokteren* vil jeg ta utgangspunkt i Farah Mendlesohns «fuzzy sets» og Anna Karlskov Skyggebjergs definisjoner på fantasy. Jeg vil til slutt diskutere i hvilken grad *Solvokteren* også har trekk fra eventyrsjangeren.

Sett i sammenheng med Mendlesohns kategorier, har *Solvokteren* flere trekk fra kategorien portal- og oppdragsfantasy. Når Lilja passerer skogen kommer hun til Dalen, som på mange måter minner om en «vanlig» verden, bare vakrere og grønnere enn landsbyen hun kommer ifra. Det tar likevel ikke lang tid før hun oppdager at sola er stengt inne i fjellet, og både protagonisten Lilja og leseren forstår det er andre naturlover og regler som gjelder i Dalen. Skogen blir på den måten en portal inn i en fantastisk verden der ting som i en vanlig verden er umulig, plutselig er mulig. Gutten som bor i Dalen, synes derimot ikke at det er rart at sola er fanget:

«Jeg skal gi deg et hint. Der inne i fjellet er det noe som pleide å være på himmelen.»

Med ett dunket hjertet mitt hardt. «Nei», sa jeg.

«Jo», sa gutten og smilte.

«Mener du at ...»

Gutten nikket.

«Ja», sa han. «Der inne, bak jernporten, er selve sola.»

Jeg stirret på Gutten.

«Selva sola?»

«Ja. Selve sola.»

«Det går vel ikke an.»

Han trakk på skuldrene. «Jo, det går fint.»

(Lunde & Aisato, 2020, s. 63–64)

Det oppstår et sprik mellom Liljas og Guttens forståelse av hva som er realistisk og hva som er umulig. Etter hvert som Lilja blir vant til å være i Dalen godtar hun de nye reglene som gjelder i Dalen, og leseren gjør det samme. Det fantastiske blir etter hvert innforstått i fortellingen. I Dalen har Lilja og Gutten et klart oppdrag: de må befri sola, slik at alle kan få glede av den – også i landsbyen. Mot slutten av fortellingen lykkes de to barna med oppdraget sitt, og oppdraget Lilja har utført i sekundærverdenen, får også positive konsekvenser for primærverdenen, der menneskene i landsbyen nå har fått sola og varmen tilbake. I en portal- og oppdragsfantasy «lekker» ikke det fantastiske inn i primærverdenen, og Solvokteren bryter til en viss grad derfor med denne kategorien. Det er likevel ikke selve fantastikken som «lekker», men konsekvensene av den. Når Solvokteren returnerer til landsbyen godtar bestefar forklaringen hennes om at hun fanget sola, men Solvokteren har blitt til et «vanlig» menneske når hun er i denne verdenen.

Dersom en skal se *Solvokteren* inn i Skyggebjergs måte å definere fantasy på, er teksten en dobbeltverdenkonstruksjon, der landsbyen er primærverdenen og Dalen sekundærverdenen. Gjennomgående i fortellingen er også en rekke dikotomier. Motsetningene mellom barnet og den voksne, der Lilja og Gutten er modige helter som handler, mens de voksne stort sett enten er døde eller strever med sorg og sinne. Lest i sammenheng med tiden vi lever i, er det mulig å dra paralleller til klimakrisen der det er de voksne som har skapt problemer som barna må løse. I *Solvokteren* er det også tydelige skiller mellom det gode og det onde, der Solvokteren selv blir en klar kontrast til omgivelsene i Dalen, og til Gutten og Lilja. Dikotomien levende overfor død er også sterkt til stede, da både Lilja og Gutten har mistet foreldrene og søsknene sine til tørke og flom. Når Lilja og Gutten blir stilt overfor dilemmaet om de skal beholde sola her for seg selv, eller dele den med landsbyen, kommer også dikotomien individ overfor fellesskap frem. Om motivkretsen i fantastiske fortellinger for barn, skriver Skyggebjerg i sin artikkel at den har sitt utspring i en romantisk idelogi og i en grunnleggende romantisk tenkning omkring baret som intuitivt, vitende og kompetent (Skyggebjerg, 2011, s. 6). Dette finner vi i stor grad igjen i *Solvokteren*, der særlig Lilja, som også er fortelleren i teksten, fremstår som særdeles moden og

reflektert. Å bruke fantastiske fortellinger til å bearbeide identitetsdannelse, moralske standarder og tabuer som barns sykdom og sorg, er også en tematisk tendens i fantastiske fortellinger (Skyggebjerg, 2011, s. 6). Lilja og Guttens Sorg over familiene sine som er døde, er en sentral del av *Solvokteren*. Særlig Liljas lengsel etter moren hennes, kommer til uttrykk både gjennom verbaltekst og illustrasjoner. Dette vil jeg komme nærmere inn på i analysedelen.

Solvokteren innehar flere trekk som er typiske for eventyrsjangeren, men skiller seg også fra den på noen viktige områder. Persongalleriet i fantastiske fortellinger er, som nevnt, arvet fra eventyrets persongalleri, med bl.a. helt, prinsesse og hjelper. Likevel har ikke hovedpersonen i fantastiske fortellinger alltid heroiske trekk, personen kan være fryktsom eller motvillig til å utføre sin oppgave og feiler noen ganger (Nikolajeva, 2002, s. 76). I *Solvokteren* kan vi gjenkjenne Lilja, og til dels Gutten, som helter, mens Hunden har funksjon som en hjelper. Selv om hovedpersonene i *Solvokteren* utfører et oppdrag, er de også redde og tviler på at de vil mestre oppgaven. Det er heller ikke ekteskap eller tronbestigelse som er målet slik det ofte er i eventyr, men heller en åndelig modenhet (Nikolajeva, 2002, s. 76). I *Solvokteren* fører oppdraget om å sette sola fri til en modenhet først og fremst hos Solvokteren, som innser at hun har valgt feil da hun dro fra Lilja, og flytter hjem igjen til landsbyen. Samtidig er boka preget av «livets vår», Liljas vei mot å bli ungdom og selvstendig.

Eventyrets grunnleggende oppbygging, der helten forlater hjemmet, møter hjelpere og motstandere, gjennomgår prøver og vender hjem etter å ha vunnet en eller annen form for rikdom (Nikolajeva, 2002, s. 77), finner vi i høy grad i *Solvokterens* plot. Men som fantastisk fortelling skiller *Solvokteren* seg fra eventyr ved hvordan tid og rom blir konstruert. Mens eventyret beskriver tid og rom i formler som «det var en gang» og «over berg og daler», er det ifølge Nikolajeva ofte et mangfold av verdener i fantastiske verdener (2002, s. 77–78). Dette ser vi også i *Solvokteren*, der landsbyen og Dalen fremstår som to forskjellige verdener. Et annet trekk ved *Solvokteren* er at godt og ondt skifter, og personene er sammensatte. Dette er typisk ikke bare for hovedpersonen i fantasy, men også bipersonene (Nikolajeva, 2002, s. 82). Det beste eksempelet på dette i *Solvokteren*, er Solvokteren selv,

som vi mot slutten av fortellingen forstår er moren til Lilja – hun som Lilja har savnet og lengtet etter å bli kjent med. Etter at Solvokteren flytter hjem til landsbyen får det gode større plass, men likevel er noe av Solvokteren igjen i henne. Denne kompleksiteten ville ikke funnet sted i et eventyr, fordi eventyr i følge Nikolajeva ikke kjenner til nyanser – dets karakterer er enten fullstendig gode eller fullstendig onde. De får ikke lov til å tvile eller nøle, og stilles heller ikke overfor etiske valg (Nikolajeva, 2002, s. 80). Et siste trekk ved fantastiske fortellinger, som også er til stede i *Solvokteren*, er den grunnfestede romantiske troen på at barnet av natur er godt, og derfor best egnet til å kjempe mot det onde (Nikolajeva, 2002, s. 80). Essensen ved den fantastiske fortelling er, som tidligere nevnt, konfrontasjonen mellom det alminnelige og det eventyrlige. Eventyrets helt og leser opplever ikke undring når magiske hendelser eller vesener dukker opp (Nikolajeva, 2002, s. 88). I *Solvokteren* blir Lilja konfrontert med det fantastiske når Gutten forklarer henne hva som er gjemt inne i fjellet, og hun reagerer først på at sola ikke kan fanges.

Uavhengig om man baserer fantasy på Mendlesohns eller Skyggebjergs definisjoner av sjangeren, er det liten tvil om at *Solvokteren* er en fantasybok. Fortellingen er en klassisk portal- og oppdragsfantasy med en dobbeltverdenkonstruksjon, og vi finner en rekke ulike dikotomier i teksten som er karakteristiske for fantasysjangeren. *Solvokteren* har også flere likheter med eventyrsjangeren, noe som ikke er uvanlig for fantastiske fortellinger. Den skiller seg likevel fra eventyrsjangeren særlig ved både hoved- og bipersonenes sammensatte følelser og kombinasjon av godt og ondt, samt hvordan det fantastiske konfronteres.

3.2. Fortellerstemmen i *Solvokteren*

I tekster for barn er det ifølge Tone Birkeland og Ingeborg Mjør typisk at fortellerstemmen er relativt tydelig (2012, s. 54). Det finnes flere ulike begrep for å omtale fortellerstemmen i litterære tekster, men jeg har i denne oppgaven tatt utgangspunkt i inndelingen mellom en *personal* og en *autoral* forteller, slik Per Arne Michelsen gjør i sin artikkel (2018, s. 69–73). Michelsen skriver at «Ein personal forteljar deltar i handlinga og kallar seg sjølv for «eg», mens en autoral forteller er en anonym forteller som «ikkje deltar i handlinga, men som står

på utsida av ho» (2018, s. 69–70). Likevel kan en aural forteller også ha synsvinkelen til en av karakterene, slik som den personale fortelleren har (Michelsen, 2018, s. 70). Ifølge Michelsen, er en allvitende forteller en aural forteller som «har full oversikt over kva som har skjedd, kva som skal skje, innsyn i alle personane og som vender seg til lesarane og kommenterer forteljinga samstundes som han fortel ho (såkalla *forfattarkommentarar*)» (2018, s. 70).

Fortelleren i *Solvokteren* er en personal forteller, som er lagt til hovedpersonen Lilja. Likevel grenser fortellerstemmen til en allvitende forteller, fordi Lilja flere ganger synes å ha full kontroll over hva de andre karakterene tenker og føler. Fortellerstemmens tanker, og dens beskrivelser av andre personer og deres tanker og følelser, er ofte på et svært detaljert og reflektert nivå med tanke på at fortellerstemmen hører til et barn. Et eksempel på det høye refleksjonsnivået kan vi blant annet se når Lilja møter Solvokteren:

Solvokteren fortsatte å stirre på meg med de lysende øynene. Det var et blikk som boret seg inn i meg, som om hun forsøkte å finne ut hvem jeg var, bli kjent med hele meg med det samme. Og nå skjønnte jeg også hva Gutten mente med at hun var så trist, for bak den brennende flammen i blikket hennes så jeg også en endeløs sorgmodighet, som om det ikke fantes noe godt i hele, vide verden.
(Lunde & Aisato, 2020, s. 74).

Når Lilja omtaler seg selv er dette også på en måte som gir leseren en følelse av at hun er allvitende: «Riktignok var jeg oppkalt etter den høye, solelskende liljebloomsten, men jeg burde nok heller hett noe annet, fått navn etter en liten, unnselig skyggeplante. Noen vekster greier seg nemlig med veldig lite lys og stell, og jeg var en sånn plante.» (Lunde & Aisato, 2020, s. 17). Gjennom Lilja får vi innblikk i de andre karakterenes tanker og historier, ved at Lilja gjenforteller hva som har skjedd. Dette ser vi blant annet når Gutten har fortalt Lilja om familien sin og verbalteksten forteller at «Han forsøkte å svømme mot stedet hvor huset hadde ligget, men Hunden glefset etter ham, bet seg fast i buksebeinet hans og holdt ham igjen.» (Lunde & Aisato, 2020, s. 145–146).

Fortellerstemmen i *Solvokteren* er tydelig, og selv om fortelleren er personal, grenser

refleksjonene og observasjonene til Lilja flere ganger mot en allvitende aural forteller. Ved at Lilja gjenforteller og flere ganger formidler fra blant annet Guttens synsvinkel, får leseren en dypere forståelse for hva som gjør at de ulike karakterene handler slik de gjør. De utbroderte refleksjonene til Lilja kan begrense leserens rom for egen tolkning, men er virkningsfullt for å gi leseren et fyldig bilde av den litterære verdenen hun beveger seg i.

3.3. Karakterene i *Solvokteren*

Hovedpersonen i *Solvokteren* er den modige jenta Lilja, som snart skal bli ungdom. Denne overgangen blir flere ganger i boka omtalt som «livets vår» (bl.a. på s. 68), og gir vårtematikken i boka en dobbel betydning. I det første møtet leseren får med Lilja, er det tydelig at hun bærer på en sorg. Illustrasjonen på s.3, som viser ei jente med lukkede øyne omringet av mørke, forankrer verbalteksten på s.3 og 4, som forteller om sola og årstidene som ikke finnes lenger og om alle som synes synd på den foreldreløse lille jenta. Men Lilja er mer enn trist og fargeløs, hun er også nysgjerrig og modig når hun følger etter bestefar til drivhuset og videre gjennom skogen. Hun tenker at selv om hun riktignok er oppkalt etter den høye, solelskende liljeblosten, burde hun fått navn etter en liten, unnselig skyggeplante (s.17). Lilje er en blomst med sterk symbolikk, som ofte knyttes til Jomfru Marias renhet og uskyld og kalles for «Marias blomst» (Skatvedt, 2016). I *Solvokteren* er det vanskelig å se forbi denne symbolikken, når Liljas mor selv heter Maria. Barnet hennes blir kanskje igjen som et symbol på det rene og uskyldige som fantes før hun gikk inn i et mørke og ble *Solvokteren*. Lunde knytter språket, naturen og menneskene tettere sammen på denne måten. Dette ser vi også når Gutten kommer på sitt eget og Hundens navn i det tordenværet kommer – han heter Storm og Hunden heter egentlig Lynet.

Når Lilja møter den enda navnløse Gutten, er det med stor beundring. I likhet med omgivelsene i Dalen, er Gutten lys og fargerik, han har fregner og jordbærkinn (s.60). Når Lilja sammenlikner seg med Gutten tenker hun at hun selv er som en tynn kvist som kunne brette i et vindkast, mens Gutten så mer ut som et solid eiketree, men en stamme som stod imot både vær og vind (s.60). Gutten lever et tilsynelatende bekymringsfritt liv i Dalen sammen med Hunden, og ser bare *Solvokteren* en gang iblant. Han husker enda ikke hvor han kommer fra, men forteller at *Solvokteren* reddet han, og tar vare på han. Hver tredje

dag samler han en kurv med frukt, som bestefaren til Lilja henter og forsyner landsbyen med. Selv om det er Gutten som fremstår som den stødige og selvstendige, er det Lilja som først tar initiativ til å sette sola fri, og som har en sterk rettferdighetssans. Når Gutten vil trekke seg, er det Lilja som holder fast på oppdraget om å sette sola fri, og som blir hovedhelten i fortellingen når hun til slutt får Solvokteren til å gi slipp. Mot slutten av fortellingen, når Lilja og Gutten er på vei hjem etter å ha sluppet sola fri, åpner himmelen seg og det regner og tordner. Midt i dette kommer Gutten på at navnet hans egentlig er Storm, og at Hunden heter Lynet. Lilja reflekterer over navnet hans og tenker:

Storm, tenkte jeg, men ikke en skummel, farlig storm. Han var som det regnværet vi hadde over oss, og den vinden som for gjennom landskapet. Et regnvær som rensset, som vasket vekk alt det stygge og støvete, en vind som sopte over fjell og sletter og etterlot verden ren og klar for en ny start.

(Lunde & Aisato, 2020, s. 184).

Gjennomgående i Liljas beskrivelser, av både seg selv og andre, er parallellene hun trekker til naturen hun har rundt seg. Dette forsterker tilhørigheten vi som lesere opplever at Lilja har til naturen, og gir oss inntrykk av at menneskene og naturen er tett sammenvevd i fortellingens verden. Det er også effektivt for å få leseren til å forstå dybden i menneskene som blir presentert, og gir oss et innblikk ikke bare i personenes utseende, men også i stemninger og menneskenes væremåter. Gjennom Liljas tanker og refleksjoner, blir vi også kjent med bestefar og Solvokteren, som er sentrale personer i fortellingen. Om bestefar tenker Lilja:

Jeg hadde aldri tenkt på bestefar som verken spesielt modig eller sterk. Han var bare en ganske alminnelig gammel mann, som ofte var sliten, og tydeligvis ikke så glad i å klemme. Han var verken god til å slåss eller flink til å skyte, ikke så vidt jeg visste, i hvert fall. Og ikke var han rask til beins heller, jeg løp mye kjappere enn ham.

(Lunde & Aisato, 2020, s. 37)

Etter at foreldrene til Lilja døde, er det bestefar som har forsørget Lilja. Relasjonen deres preges likevel av en sårhet og lengsel etter nærhet, selv om Lilja mot slutten av fortellingen

til slutt får en klem fra bestefar. Relasjonen til Lilja og Solvokteren har gjennom fortellingen en betydelig utvikling. Hennes første møte med Solvokteren skjer i kapittel ni, når hun er på vei hjemover:

Jeg ante ikke hvor hun kom fra, om hun hadde fulgt etter meg eller dukket opp fra siden, men nå stod hun der, like stiv og stille som trærne rundt henne. Hun luktet bål. Sot. Brann. Klærne hennes hang i laser, var svarte, nesten brent i filler. Og øynene ... De lyste sterkt, med en skremmende glans, i et ansikt som ellers var svart av sot. Og jeg kjente igjen blikket, noen hadde sett på meg slik før, alle de gangene jeg hadde følt at noen fulgte etter meg, og stirret på meg, i hemmelighet. Det hadde vært henne. (...) Hun kan bli sint, tenkte jeg, hun kan bli forferdelig sint. (Lunde & Aisato, 2020, s. 72)

Liljas kamp mot Solvokteren for å få hun til å slippe sola, blir etter hvert mer og mer intens. Til slutt har Lilja og Gutten kommet seg til toppen av fjellet der Solvokteren tviholder på linen til sola. På veien opp tenker Lilja på Solvokteren, og at hun må ha mistet alt av farger og glede, og hjertet sitt. Likevel tenker hun at det må være noe der, en siste rest av noe som lignet godhet, for hun hadde jo tross alt tatt vare på Gutten og gitt landsbyen mat (2020, s. 163). Solvokterens kamp, mot å fortsette å holde eller la sola gå, kan tolkes som et bilde på sorgen hun føler etter å ha mistet de andre i familien, som det kan være vanskelig å gi slipp på. Etter at hun slipper linen som holder sola og kommer tilbake til landsbyen, skjer det noe med henne. Hun bærer fortsatt Solvokteren og sorgen med seg, men når hun får arbeide med grønnsakene i drivhuset, forteller Lilja at øynene hennes oftere og oftere er helt klare. Hun bærer et håp med seg, om at «En dag, tenkte jeg, en dag vil jeg kanskje til og med kunne snakke med mamma. Men det var lenge til ennå, og jeg forsøkte å ikke håpe på for mye.» (Lunde & Aisato, 2020, s. 192).

Solvokterens dualitet, dikotomien mellom det gode og det onde i samme person, stemmer godt overens med det Dalgaard omtaler som den nyere utviklingen innenfor fantasy-romanen (Dalgaard, 2002, s. 20). Han hevder at «Ved å lage handlinger og personer som rommer både gode og dårlige aspekter, kan man tilføre fortellingen en kompleksitet, som gjør den mer realistisk i betydningen troverdig, uten at man gjør den mindre fantastisk»

(2002, s. 20). Dette stemmer også overens med det Nikolajeva omtaler som et trekk ved fantastiske fortellinger, som gjør at de skiller seg fra eventyrsjangeren (Nikolajeva, 2002, s. 82).

3.4. Et økokritisk perspektiv på *Solvokteren*

Økokritikk er i følge Glotfelty, studiet av forholdet mellom litteratur og de fysiske omgivelsene (Glotfelty, 1996, s. xviii), og i min økokritiske lesning av *Solvokteren* er jeg derfor interessert i å undersøke hvordan dette forholdet kommer til uttrykk i *Solvokteren*. Jeg vil først vurdere *Solvokteren* opp mot Buells kriterier for en miljøorientert tekst, før jeg videre i analysen undersøker i hvilken grad Garrards nøkkelbegrep pastoral og apokalypse er brukt som retoriske strategier i teksten. Ved å finne ut av sistnevnte, vil jeg få et grunnlag til å svare på om *Solvokteren* er en tekst som kan brukes for å «bevisstgjøre leserne om miljøspørsmål, og potensielt også motivere dem til å endre sin levemåte i mer miljøvennlig og bærekraftig retning» (Bakken, 2018, s. 232), og kunne bidra til å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskfaget. Dette vil jeg drøfte videre i kapittel fire.

3.4.1. I hvilken grad er *Solvokteren* en miljøorientert tekst?

For å vurdere i hvilken grad *Solvokteren* er en miljøorientert tekst, vil jeg ta utgangspunkt i Buells fire kriterier, og bruke Birkelands oversettelse av disse kriteriene. De fire kriteriene for en miljøorientert tekst, er som nevnt i teorikapittelet: 1) naturen skal være til stede som mer enn bakteppe for handlingen, 2) mennesket har ingen verdimesig forrang i forhold til andre levende vesen innenfor tekstens univers, 3) menneskets ansvarlighet for miljøet er en del av tekstens etiske horisont og 4) teksten formidler en forståelse av det fysiske miljøet som prosess mer enn som et statisk system (Buell, 1995, i Birkeland, 2016).

At naturen skal være til stede som mer enn bakteppe for handlingen, forstår jeg som at naturen har en sentral rolle i handlingen. I *Solvokteren* spiller naturen og dens forandringer en avgjørende rolle for karakterene i boka og ligger som et premiss for hele fortellingen. Værforandringene som karakterene opplever her og nå, men også værforandringer som generasjonene før har opplevd, preger karakterenes relasjoner, handlinger og drømmer,

samtidig som dette også er den utløsende faktoren som setter handlingen i gang og gir hovedkarakterene et oppdrag. I *Solvokteren* henger værforholdene tett sammen med sinnstilstanden til karakterene. Savnet og sorgen etter familien til Lilja blir reflektert i det regntunge og dystre været, mens gleden og livsgnisten til Gutten står i samsvar med den lyse, fargerike Dalen. Naturen har også en sentral rolle i bokas tittel – *Solvokteren*.

Det andre kriteriet til Buell, at mennesket ikke har noen verdimesig forrang i forhold til andre levende vesen innenfor tekstens univers, forstår jeg som at mennesker og dyr har den samme verdien i fortellingen. I *Solvokteren* er det særlig Hunden som er sentral, når det gjelder andre levende vesener enn mennesker. Om den likevel er helt likestilt med menneskene kan diskuteres. Vi får lite innblikk i tankene eller følelsene til Hunden, men kan f.eks. lese at den piler engstelig vekk (s.87). Hunden har også en sentral rolle mot slutten av fortellingen når den kommer med en bøtte med vann, i det Lilja og Gutten er uttørstet i kampen mot Solvokteren (s.171). Lilja uttrykker hvor lettet hun er: «Foran meg dukket en skygge opp, og i neste øyeblikk så jeg at det var skyggen til det dyret jeg hadde kjærest i hele verden: Hunden.» (2020, s. 171). Selv om Hunden har stor verdi for Gutten og Lilja, er det likevel grunnlag for å si at menneskene har en verdimesig forrang, både gjennom deres plass i fortellingen og når det gjelder roller. Hunden fremstår i stor grad som en hjelper, og ikke som et selvstendig individ. Når det gjelder de negative konsekvensene som sola fører til, skiller naturen likevel ikke på mennesker eller andre levende vesen. Sola brenner like sterkt, og rammer alle når den ikke fører til avling. Selv om menneskene for bokas forteller har en verdimesig forrang, blir det tydelig at naturen behandler alle likt.

Det tredje kriteriet til Buell, at menneskets ansvarlighet for miljøet er en del av tekstens etiske horisont, forstår jeg som at det kommer frem av teksten at menneskene må ta ansvar for å endre utviklingen, og at etiske dilemmaer knyttet til klimakrisen er tilstede i fortellingen. I *Solvokteren* kommer det aldri eksplisitt frem at boka handler om værforandringer som følge av klimakrisen, men lest i konteksten av dagens klimasituasjon og i lys av forfatterens klimaengasjement, er det likevel nærliggende å tolke dette som en tematikk i boka. Årsaken til at sola ikke lengre er på himmelen, er sorgen og sinnet til Liljas mor og hennes behov for kontroll etter at hun mistet familien sin. På en slags måte er altså det evige regnværet i landsbyen menneskeskapt, og løses ved at Solvokteren «slipper tak»

på sorgen og sinnet sitt. Når Lilja og Gutten skal bestemme seg for om de vil prøve å slippe sola fri, stilles de overfor et dilemma der de må velge om de skal trosse Solvokteren og handle for fellesskapets beste, eller ha godene for seg selv. Lilja møter en motvilje hos Gutten, som kanskje kan gjenspeile noe av menneskenes manglende forståelse for hvordan klimaforandringene vil og allerede påvirker andres levevilkår.

Han vendte seg mot meg og stirret på meg med smale øyne. «Jeg stoler faktisk mer på henne enn jeg gjør på en liten jente», sa han med lav stemme.

«Jeg er ikke liten!»

«Du er like liten som meg. Vi er bare barn, og vi forstår ikke dette.»

Jeg trakk pusten, ville si noe mer, men klarte ikke å finne de riktige ordene. Jeg visste bare én ting, og det var at selv om jeg ikke var voksen ennå, så visste jeg hva som var riktig. Men Gutten *ville* tydeligvis ikke forstå. Han hadde vært her inne i dalen så lenge han kunne huske, han hadde hatt varme, lys, all den maten han trengte. Han kunne ikke forestille seg hvordan det var å leve der ute, hvordan folk hadde det i landsbyen.

(Lunde & Aisato, 2020, s. 87)

Barna har en sentral rolle i å løse konflikten i *Solvokteren*, og må på mange måter ta konsekvensene av moren til Liljas valg. Kanskje kan det trekkes en parallell fra denne ansvarsfraskrivelsen til de voksne, og til klimakrisen og tidligere generasjoners manglende handlingskraft? Det fjerde og siste kriteriet til Buell, at teksten formidler en forståelse av det fysiske miljøet som prosess mer enn som et statisk system, forstår jeg som at det i teksten formidles at naturen består av ulike økosystemer og at den hele tiden forandrer seg. Dette finner vi i stor grad i *Solvokteren*, der handlingen drives av at naturen er i ubalanse, og hvilke konsekvenser det får for alt som lever.

Det er viktig å presisere at en tekst kan leses økokritisk uten at det er en miljøorientert tekst, og at disse kriteriene ikke er et absolutt for å kunne ha en økokritisk tilnærming til en valgt tekst. Likevel mener jeg at det kan være relevant å diskutere en tekst opp mot disse kriteriene, som en hjelp til å analysere hvilke grep som er gjort for å gjøre den aktuell for en økokritisk tilnærming. *Solvokteren* er en tekst som i stor grad oppfyller Buells kriterier, og er

etter min mening derfor en tekst det er høyst relevant å ta i bruk i en undervisning for bærekraftig utvikling i skolen.

3.4.2. Pastorale og post-pastorale trekk i *Solvokteren*

Som presisert i teorikapittelet, er det pastoral som en beskrivelse av «any literature that describes the country as providing an implicit or explicit contrast to the urban» (Gifford, 2020, s. 2), som ligger til grunn for min forståelse av pastoralbegrepet i denne oppgaven. I den første delen av analysen min vil jeg diskutere hvordan *Solvokteren* innehar pastorale og post-pastorale trekk, og underveis vise til teoretiske perspektiver fra blant annet økokritikerne Greg Garrad og Terry Gifford.

Solvokterens pastorale trekk er først og fremst tilstede når karakterene befinner seg i Dalen, og jeg har derfor valgt å trekke frem hvordan Gutten og etter hvert Lilja, lever i et harmonisk forhold til naturen og på den måten presenterer en tilsynelatende bærekraftig måte å leve på. Det glade livet i Dalen, der sola skinner og naturen spirer, står som en kontrast til det triste og tomme livet i landsbyen, der sola er borte og ingenting vokser. Gjennom disse to ulike verdenene blir de landlige omgivelsene i Dalen en kontrast til det urbane i landsbyen, og denne delen av *Solvokteren* svarer dermed til pastoraldefinisjonen ovenfor. Før jeg analyserer oppslagene fra Dalen, vil jeg vise hvordan omgivelsene i landsbyen blir skildret i forkant. Denne kontrasten mener jeg fremhever det pastorale ved Dalen, og gjør den idylliske naturen om mulig enda mer harmonisk og idyllisk.

I *Solvokteren* er mennesket og naturen tett sammenvevd. Bokas hovedperson Lilja har i likhet med moren sin et tett bånd til naturen. Dette kommer til syne blant annet gjennom morens gamle bok om planter og herbarium, som Lilja kunne sitte i timevis å studere (Lunde & Aisato, 2020, s. 19). De døde blomstene i herbariet understreker også elendigheten og lengselen etter en levende natur i landsbyen:

I herbariet var det pressede blomster og planter. Jeg pleide å stryke fingrene forsiktig over dem, kjenne hvor skjøre og tørre de var, og sammenligne dem med bildene i

planteboka. De lignet ikke i det hele tatt, var bare stive, tørre og fargeløse. Fargeløse ... akkurat slik som plantene i bestefars drivhus, som jeg nå stod og så på.
(Lunde & Aisato, 2020, s. 19).

Når Lilja for første gang kommer til Dalen tenker hun: «Her var alle blomstene fra boka, alle plantene jeg aldri hadde trodd jeg skulle få se i virkeligheten. Jeg hilste på hver og en av dem, plukket opp et par.» (s.49). Naturens rolle i landsbyen er først og fremst som en lengsel etter det som en gang var. Dette kommer blant annet til syne i verbalteksten gjennom sangen som de to barna Thea og Tom synger, og som alle ungene i landsbyen kunne:

*Sola mi, sola, min gode venn
Jeg savner deg, savner din varme klem
Aldri mer sommer, vinter og vår
Borte er du i hundre år
Og vi har bare regnet til trøst
En evig høst
Bare regnet til trøst
(Lunde & Aisato, 2020, s. 7)*

Fargebruken i illustrasjonene fra landsbyen er gjennomgående grått, svart og gråblått, og brytes bare av gulfargen fra gatelyktene og Liljas regnfrakk. Når Lilja tar frem maleskrinet etter moren sin og maler forsiktig, er fargene «så sterke og klare at jeg aldri hadde sett lignende», og hun tenker at «det fantes ikke slike farger i min verden» (Lunde & Aisato, 2020, s. 19). Den dystre fargepaletten preger illustrasjonene helt frem til kapittel seks, og understreker den dystre stemningen og livløsheten i landsbyen.

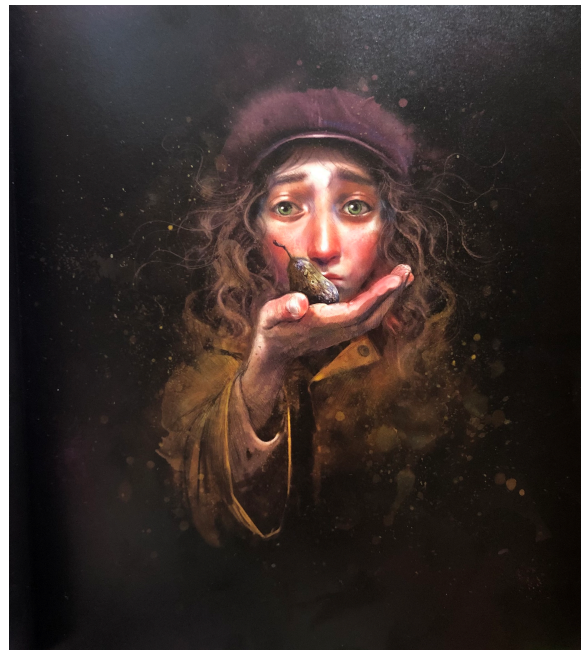
Når Lilja går gjennom skogen, som er portalen som tar hun mellom de to verdenene, oppdager hun for første gang Dalen. Illustrasjonene på s.48-49 viser leseren at Lilja nå er omgitt av ville blomster, moden frukt og levende insekter i et landskap som kan alludere til Edens hage, noe som er typisk for mye pastoraldiktning etter oldtiden (Lothe et al., 2007, s. 92). Verbalteksten forankrer illustrasjonene og forteller at: «På bakken vokste gress og

blomster tett, i farger jeg aldri hadde sett før, annet enn i malerskrinet.» (Lunde & Aisato, 2020, s. 49). Når Lilja beveger seg videre innover finner hun en plomme og setter tennene i den: «Jeg kjente igjen smaken med det samme. Søt og syrlig på samme tid, en smak som lekte med tungen. Dette var plommene bestefar pleide å ha med til oss. Jeg tok to. Nei, tre. Så spiste jeg enda en pære.» (Lunde & Aisato, 2020, s. 52).

(Lunde & Aisato, 2020, s.48-49)

På oppslaget på s. 48-49, når Lilja kommer til Dalen, ser vi hvordan Aisato bruker verdiperspektivering på to modne pærer i venstre hjørne. Disse pærene blir en kontrast til pærene som Lilja tidligere fant i bestefars drivhus i landsbyen og som blir beskrevet i verbalteksten: «Pærene som hang på disse trærne, derimot, kunne umulig smake noe som helst. De var små og skrukkete og så ut som de hadde hengt der veldig lenge» (Lunde & Aisato, 2020, s. 20). Kontrasten til pærene i Dalen kommer også frem i illustrasjonen på

(Lunde & Aisato, 2020, s.21)

s.21 der Lilja holder en pære fra bestefarens drivhus. Pæren er skrukkete og fargeløs, og Lilja holder den i hånden sin med tårer og skuffelse i øynene, omgitt av et mørke. Måten Lunde og Aisato bruker verbaltekst og illustrasjoner som forankrer hverandre på disse oppslagene, bekrefter og forsterker leserens inntrykk av kontrastene mellom landsbyen og Dalen. Lunde og Aisato tar blant annet utgangspunkt i en pære, for å vise kontrastene mellom de to verdenene, som representerer det rurale og det urbane. Dette skillet mellom landlige omgivelser og det urbane, er som tidligere nevnt et typisk trekk for pastoral litteratur.

Naturen i Dalen blir skildret på en romantisk måte i både verbaltekst og illustrasjoner. Selv om pastoralbegrepet er passende for å beskrive naturen i Dalen, ligger naturbeskrivelsene fra når Lilja ankommer Dalen også tett opp mot Garrards nøkkelbegrep *villmark*, som kjennetegnes av en tilsynelatende utemmet natur, med et skarpt skille mellom kultur- og naturkrefter, som ikke er forurenset av sivilisasjonen (Garrard, 2012, s. 66–67).

Nøkkelbegrepene villmark og pastoral betegner begge litteratur som skildrer naturen på en idylliserende måte, og har begge flukt og tilbaketrekning som motiv (Garrard, 2012, s. 66).

Barnets møter og erfaringer med naturen er en viktig del av fortellingen i *Solvokteren*, og kommer til uttrykk i både verbaltekst og illustrasjoner. Bokas skildringer av Dalen har i

begynnelsen en gjennomgående naturfeirende

og idylliserende holdning til naturen, særlig i

illustrasjonene (f.eks. s.69). Dersom en ser

illustrasjonene utenfor bokas kontekst, er det

ingenting som forteller om alvor og sorgen

som preger fortellingen. Gutten, som bor i

Dalen, er omgitt av et idyllisk naturlandskap,

og lever tilsynelatende i balanse med en

uforstyrrt og opprinnelig natur, slik det er

«ment å være». Han får utfolde seg fritt, høster

og spiser den frukten han trenger for å bli

mett, og har Hunden som sin bestevenn. I

verbalteksten får vi skildret hvordan Gutten og

Lilja sammen lever i harmoni med naturen:

(Lunde & Aisato, 2020, s.69)

Hver dag hjalp jeg Gutten med å stelle grønnsaksbedene og plukke frukt og bær. Vi løp om kapp med kaninene og matet dem med løvetannblader. Hver dag lette vi gjennom hele hagen etter nye egg, og så lo vi lenge av hønene, som vagget av gårde med stirrende øyne og vinger som aldri greide å få dem ordentlig opp i lufta, men som ga oss egg med smørblomstgule plommer.

(Lunde & Aisato, 2020, s. 76)

Idyllen i de pastorale imgivelsene skal derimot ikke vare evig, selv om Lilja først tenker at hun alltid skal være i Dalen: «Sånn, tenkte jeg, sånn skulle det være for alltid. Men allerede senere samme kveld, da jeg kom hjem, begynte jeg å ane at alt ville endres, ja at alt *måtte* forandre seg» (Lunde & Aisato, 2020, s. 77). Litt etter litt forstår Lilja at det er urettferdig at ikke alle i landsbyen får spise seg mette, og foreslår at de skal åpne porten og slippe sola fri (Lunde & Aisato, 2020, s. 84–85). Balansen som finnes i Dalen er ikke en naturlig balanse, men i stor grad styrt av Solvokteren og Gutten. Når Lilja og Gutten bestemmer seg for å åpne porten, får dette store konsekvenser for naturen både i Dalen og i landsbyen.

I disse utdragene fra *Solvokteren* har jeg vist hvordan Lilja og Gutten lever i harmoni med naturen i Dalen, og hvordan denne delen av boka innehar pastorale trekk. *Solvokteren* skiller seg likevel fra klassiske pastorale tekster, fordi det i tillegg til denne harmonien også ligger en usikkerhet og et alvor bak idyllen, som blir presentert allerede på de første oppslagene av boka. Leses boka som en helhet, vet både leseren og Lilja hvilken kontrast den pastorale naturen i Dalen er til den dystre landsbyen. Den harmoniske tilværelsen i Dalen, varer ikke lenge før Lilja bestemmer seg for at det ikke kan fortsette på denne måten, og at godene må deles med resten av menneskene i landsbyen (Lunde & Aisato, 2020, s. 84–85). I min analyse av *Solvokteren* er det derfor også nyttig å anvende begrepet post-pastoral, som i følge Gifford utforsker problemene ved pastoralen, men ikke søker en stabil, tilfreds form for harmoni. I stedet søker post-pastoralen en dynamisk, selvjusterende enighet om «disharmonier» i menneskets forhold til naturen (Gifford, 2014, s. 28). Post-pastoralen har, som tidligere nevnt, et feirende syn på naturen samtidig som den tar ansvar for den (Gifford, 2020, s. 169). Menneskets umulige søken etter å være i harmoni med naturen blir tematisert i *Solvokteren* gjennom Liljas lengsel etter den tapte naturen i begynnelsen av boka, og gjennom frykten for hva fremtiden vil bringe dersom Solvokteren fortsetter å holde sola i fangenskap. Synet på naturen er i stor grad feirende, noe som er svært tydelig i særlig illustrasjonene fra Dalen. Likevel ligger det et oppdrag og et ansvar som Lilja og Gutten påtar seg, fordi naturen som helhet ikke er i harmoni. Det er bare i Dalens lille økosystem at naturen og mennesket har et harmonisk forhold. Årsaken til både Guttens harmoniske forhold til naturen i Dalen og disharmonien i landsbyen, er Solvokterens behov for hevn og kontroll.

For å utdype hva som kjennetegner post-pastoral litteratur, har Gifford identifisert seks grunnleggende egenskaper (2020, s. 171–193). I analysen av *Solvokteren* har jeg valgt å fokusere på tre av disse kvalitetene, for å undersøke i hvilken grad dette verket har post-pastorale trekk. Den første kvaliteten Gifford beskriver, er en ærefrykt for den naturlige verden (Gifford, 2020, s. 173). I *Solvokteren* blir denne ærefrykten tydelig gjennom de ulike værtypene, som er en stor del av den naturlige verden i tekstens univers. I møte med ekstremværet er menneskene sjanseløse, og på grunnlag av dette etableres det en respekt overfor både sola og regnet. Menneskets forhold til naturen er ikke problemfritt, men kan være direkte farlig. Dersom en leser *Solvokterens* påvirkning på sola som en metafor for menneskenes påvirkning på det globale klimaet, blir det tydelig hvor store ødeleggelser mennesket kan gjøre på naturen. Det som virket som et harmonisk forhold mellom naturen og mennesket, viser seg å etter hvert være et sårbart og problematisk forhold, som kan lede til store katastrofer. Ærefrykten som Gifford beskriver, stammer ikke bare fra kunnskap og observasjon av naturen, men fra en bevissthet om immanensen til alle naturlige ting (Gifford, 2020, s. 173). Det er med andre ord naturen i seg selv uten ytre påvirkninger, som skaper ærefrykten. I *Solvokteren* er Liljas forhold til naturen preget av fascinasjon og beundring, hun lengter etter sola og plantene og det er for henne naturen i seg selv som skaper ærefrykten.

Det andre fundamentale aspektet ved post-pastoralen er erkjennelsen av et kreativt-destruktivt univers, et kontinuerlig momentum av fødsel og død, død og gjenfødelse, vekst og forfall, ekstase og oppløsning (Gifford, 2020, s. 175). Livets syklus, og særlig døden, har en viktig plass i *Solvokteren*. Begge hovedpersonene har mistet sine familier, og er i ferd med å selv dø på vei mot sola som holdes igjen på fjellet. Naturens årstider som er selve grunntemaet i boka og for den planlagte kvartetten, forteller også om et kreativt-destruktivt univers. Hvordan planter og trær vokser, hva mennesket og naturen trenger for å vokse og bli store, men også hva som hindrer vekst eller skaper forfall, er et tilbakevendende tema i *Solvokteren*.

En tredje karakteristikk ved post-pastoralen, er erkjennelsen av at vår indre menneskelige natur kan forstås i forhold til den ytre naturen (Gifford, 2020, s. 178). I *Solvokteren* blir denne kvaliteten blant annet tydeliggjort gjennom hvordan Liljas indre følelser endrer seg

ettersom hun befinner seg i landsbyen eller i Dalen. Når hun er i Dalen, der det knapt finnes levende natur, tenker hun at livet hennes er trist og kjedelig (Lunde & Aisato, 2020, s. 27), mens når hun kommer til Dalen, der blomstene vokser vilt og det yrer av liv, formidler både verbaltekst og illustrasjoner at hun er fylt av glede og begeistring (se f.eks. illustrasjonen på s.50-51). Som jeg også har vært inne på i analysen av karakterene i *Solvokteren* trekker Lilja, som har fortellerstemmen i boka, ofte paralleller fra menneskene til naturen som omgir dem, og sammenlikner deres egenskaper eller

(Lunde & Aisato, 2020, s.106)

utseende med naturen. Sammenhengen mellom menneskets indre natur og den ytre naturen blir blant annet illustrert gjennom Solvokterens sinne og vrede, og er spesielt tydelig i illustrasjonene av Solvokteren (f.eks. s. 106), der sinnet i Solvokterens indre henger sammen med flammene og sotet hun er omgitt av. Naturens vår, som er tema gjennom hele *Solvokteren*, henger også tett sammen med Liljas utvikling fra barn til voksen, som flere ganger i boka omtales som «livets vår».

En tekst kan skifte mellom flere moduser av pastoral, og ha både pastorale og post-pastorale trekk. For at en tekst kan kalles post-pastoral, er det heller ikke et krav at den oppfyller alle seks aspektene til Gifford (Gifford, 2014, s. 28). Ved disse eksemplene har jeg ønsket å vise at menneskenes forhold til naturen i *Solvokteren* ikke alltid er preget av harmoni, men også kan være problematisk. De tre av Giffords karakteristikk som jeg har valgt å fokusere på, er alle til stede i *Solvokteren*; en ærefrykt for den naturlige verden, en erkjennelse av et kreativt-destruktivt univers og en erkjennelse av menneskets indre natur kan forstås i forhold til den ytre naturen. Lilja og Guttens forhold til naturen har derfor både pastorale og post-pastorale trekk. Hvilken betydning disse trekkene ved *Solvokteren* kan ha for å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig undervisning, vil jeg drøfte videre i kapittel fire.

3.4.3. Apokalyptiske trekk i *Solvokteren*

3.4.3.1. Om apokalypsen

Ordet *apokalypse* stammer fra det greske ordet *kalyptein* som betyr «avsløring», og omtaler hendelsene i de siste tider og på dommedag. I overført betydning kan *apokalypse* også være en betegnelse på en katastrofal hendelse som ødelegger alt («apokalypse», u.å.). I boka *Apocalyptic Transformation: Apocalypse and the Postmodern Imagination* (2008) skriver Elizabeth K. Rosen at det tradisjonelle narrative som har blitt kjent som apokalypse, var fullstendig formet av kristendommens fremkomst. Det har narrative forhistorier i Det gamle testamentet og individuelle komponenter som kan spores helt tilbake til flere av oldtidens sivilisasjoner (Rosen, 2008, s. xiii). Apokalypse er ifølge Rosen også mer enn en religiøs fortelling som har blitt videreført gjennom tidene, det er også et middel for å forstå verden og ens plass i den (2008, s. xi). Apokalyptisk litteratur har tradisjonelt blitt skrevet for å trøste mennesker som er overveldet av historisk eller sosial uro, med et mål om å formane leserne til å beholde troen midt i prøvelsene, forsikre dem om at de til syvende og sist vil bli belønnet for deres trofasthet, og at deres fiender vil bli beseiret (Rosen, 2008, s. xii). Arven av en ny jord, et «nytt Jerusalem», er en viktig del av den tradisjonelle apokalyptiske fortellingen (Rosen, 2008, s. xiv), og fører med seg et håp om en verden uten sorg eller skrik eller smerte (Johannes Åpenbaring 21).

Tradisjonelt har altså apokalyptisk litteratur vært forbundet til den religiøse apokalypsen i Bibelen, og håpet om en ny verden har stått sterkt. I senere tider har apokalyptisk litteratur utviklet seg til å også inkludere endetidsfortellinger som enten mangler viktige trekk ved den tradisjonelle apokalypsen, eller har endret den til å gjenspeile noe helt annet enn dets bibelske forløper (2008, s. xiv). Den endrede språklige betydningen av apokalypse har blitt ledsaget av en endring i den opprinnelige narrative modellen. Fra å ha et narrativ som var grunnfestet i et håp om en bedre fremtid og et ordnet univers, har flere apokalypser i senere tid et narrativ der den overordnede betydningen er et kaotisk, likegyldig og muligens også meningsløst univers (Rosen, 2008, s. xiv). Disse nye eskatologiske historiene med fokus på katastrofe, kaller Rosen for *neo-apokalyptiske* (Rosen, 2008, s. xv). Neo-apokalypser er preget av pessimisme, og fungerer stort sett som en advarende tale, som peker på

potensielle måter for verdens utryddelse, og forutsier den dystre sannsynligheten for at verden går under på denne måten (Rosen, 2008, s. xv).

Selv om den tradisjonelle apokalyptiske litteraturen i dag kanskje blir overskygget av den neo-apokalyptiske litteraturen, finner vi fremdeles det tradisjonelle apokalyptiske plotet i sekulær litteratur (Rosen, 2008, s. xvi). Det kan ifølge Rosen, være utfordrende å adaptere apokalypsen inn i sekulære narrativer, fordi røttene til apokalypsesjangeren er religiøse. Til tross for dette, beholder mange av de sekulære adaptasjonene av apokalypsen de tre hovedtemaene *dom*, *katastrofe* og *nyskapelse*, og motivene *guddom* og «nye Jerusalem» finnes også i flere av narrativene (Rosen, 2008, s. xxii). Disse motivene kan derimot ta noen nye former, og gudelignende kvaliteter kan bli flyttet til menneskeskikkelser ved at en person f.eks. blir gitt makten til å gi eller ta liv, eller ser ut til å være allmektig eller allvitende på en annen måte (Rosen, 2008, s. xxii). På samme måte som guddommen fra den religiøse apokalypsen til en viss grad skifter form i neo-apokalypsen, kan også motivet «nye Jerusalem» se annerledes ut. Rosen skriver at i post-moderne apokalyptiske narrativer trenger ikke «nye Jerusalem» nødvendigvis å være et sted, men heller en ny måte å se på, en ny visjon. Karakterene arver en ny måte å forstå den gamle verden på, fremfor å arve en ny verden (Rosen, 2008, s. xxii–xxiii). Guddommens egenskaper kan også bli splittet mellom ulike karakterer, slik at én av karakterene innehar den jødisk-kristne Gudens vrede, mens en annen karakter innehar Hans tilgivende side (Rosen, 2008, s. xxiii). I hvilken grad *Solvokteren* har trekk fra et tradisjonelt apokalyptisk eller et neo-apokalyptisk narrativ, vil jeg komme tilbake til senere i analysen.

Ifølge Garrard er det et dialektisk forhold mellom at apokalypser både responderer til, og produserer kriser (2012, s. 94). Hvilke kriser som danner grunnlag for apokalyptiske fortellinger, vil variere ut ifra hvilken kontekst de skrives i. På 60-tallet redefinerte frykten for atomnedfall og kjernefysisk detonasjon populære forestillinger om verdens ende (Garrard, 2012, s. 103). Med parabelen «A Fable for Tomorrow» i boka *Silent Spring* (1962), kombinerte Rachel Carson pastoral natur med apokalyptiske forestillinger, med mål om å blant annet vise at plantevernmiddelet DDT utgjorde en alvorlig trussel både mot dyrelivet og menneskenes helse (Garrard, 2012, s. 2). Fabelen har etter min mening flere neo-apokalyptiske trekk, ved at den er katastrofeorientert og har en advarende tale om en

potensiell måte for utryddelse av dyrelivet. Den moderne miljøbevegelsen begynte med Carsons «A Fable for Tomorrow», og Carson er en av få forfattere innenfor miljøfeltet, som hadde umiddelbar og betydelig innvirkning på den offentlige politikken (Garrard, 2012, s. 1; Buell, 2005, s. vii). De vitenskapelige påstandene Carson presentere i *Silent Spring* har i stor grad blitt bekreftet i senere tid, noe som har ført til økt offentlig bevissthet rundt forurensning av plantevernmidler, strammere statlig regulering og utvikling av mindre persistente landbrukskjemikalier (Garrard, 2012, s. 3). Denne boka er et eksempel på hvilken rolle litteraturen kan spille i et bærekraftperspektiv, og hvilken kraft som ligger i å ta i bruk retoriske strategier som pastoral og apokalypse, dersom en ønsker å påvirke leseren i en mer bærekraftig retning. På et globalt nivå fremstår ikke lenger faren for atomnedfall og forurensning fra plantevernmidler som den største trusselen for miljøet i dag. Klimakrisen og den globale oppvarmingen er derimot ikke lengre mulig å ignorere, og fremstår som en reell trussel for hele menneskeheten. Ifølge Cathrine Butler gjenspeiles hva som skaper frykt for verdens endetid i den apokalyptiske litteraturen, og fra å hovedsakelig dreie seg om atomnedfall, har forurensning og global oppvarming tatt over som den foretrukne miljøkatastrofen innenfor dystopisk fantasy (2012, s. 226).

Med stor suksess har apokalyptiske narrativer blitt en del av den miljømessige og radikale økologiske diskursen (Garrard, 2012, s. 93–94). De er proleptiske fortellinger og uunngåelig knyttet til vår fantasi, fordi de forteller om noe som aldri før har skjedd (Garrard, 2012, s. 94). Apokalypse er som tidligere nevnt ett av nøkkelbegrepene Garrard utforsker i boka *Ecocriticism* (2012, s. 93–116), og ifølge Lawrence Buell «the single most powerful master metaphor that the contemporary environmental imagination has at its disposal» (1995, s. 285). Apokalypser kan være en advarende tekst, og spiller ofte på litteraturens kritiske potensial, som ifølge Gregers Andersen dreier seg om å alarmere leseren, men også om alarmeringens mulige overgang til selvransakelse og selvkritikk (2014, s. 110). Å beskrive en verden der «de gode tider» er forbi, kan ha som hensikt å få leseren til å prise seg lykkelig over at det ennå ikke har kommet så langt i leserens egen verden, og på bakgrunn av denne erkjennelsen endre atferd. Den fiktive håpløsheten er med andre ord intendert til å utruste leseren med en blanding av frykt og håp, som skal føre til en bærekraftig atferd (Andersen, 2014, s. 109–110).

Oppsummert er det å beskrive en verden der klimaendringene har kommet lengre enn de har i vår verden og ført til en apokalypse en retorisk strategi, som i følge Buell er den mest kraftfulle metaforen moderne miljøfantasy har til disposisjon (1995, s. 285). Fantasy som sjanger egner seg ifølge Jonas Bakken svært godt til å fortelle apokalyptiske fortellinger, fordi sjangeren ikke er bundet av strenge realismekrav (2018, s. 238). I tillegg til det kritiske potensialet har litteratur også et imaginært potensial, som gjør det mulig for leseren å forestille seg verden og menneskenes eksistens i en klimaforandret fremtid, samt å prøve ut forskjellige handlingsmuligheter (Andersen, 2014, s. 110–111). Videre i analysen vil jeg diskutere *Solvokterens* apokalyptiske trekk og diskutere hvordan boka spiller på litteraturens *imaginære* og *kritiske* potensial (Andersen, 2014). I det neste kapittelet vil jeg deretter se disse trekkene opp mot det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling, for å undersøke i hvilken grad skjønnlitteratur, med utgangspunkt i *Solvokteren*, kan bidra til å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling.

3.4.3.2. På hvilken måte innehar *Solvokteren* apokalyptiske trekk?

Solvokteren er en bok som ikke eksplisitt beskriver hvordan klimaendringene er menneskeskapt. Men sett i sammenheng med klimakrisen og værforandringene skapt av den kan de ulike værekstremene i *Solvokteren* leses som en advarende fortelling om hva som vil kunne skje dersom jordas befolkning ikke tar klimakrisen på alvor. Gjennom karakterene i *Solvokteren* får leseren erfare hvilke konsekvenser en natur i ubalanse har for menneskene som lever i den i nåtiden, samtidig som vi forstår at foreldrene til både Lilja og Gutten er borte på grunn av ekstremvær. De negative virkningene av en natur i ubalanse, blir tydelige gjennom det evige regnet i landsbyen, som fører til at ingenting vokser, ekstremværet i fortellingene om Lilja og Guttens foreldre, og til slutt når *Solvokteren* holder sola i en line slik at den brenner opp naturen.

Den kanskje største konsekvensen ekstremværet har i *Solvokteren* er ikke erfaringene karakterene selv har med naturen, men sorgen og savnet etter familie og nærhet. Guttens foreldre døde i en flom som gjorde at elva til slutt tok med seg huset og familien hans, mens Lilja får høre av bestefaren hennes at hun mistet familien sin i tørken, da de drakk forurenset vann i mangel av rent drikkevann. Gjennom de ulike historiene i *Solvokteren*, får vi erfare

hvor sårbar naturen er. Mennesket er avhengig av naturen, og med for lite eller for mye sollys klarer ingen å dyrke egen mat for å overleve. Fortellingen om naturens sårbarhet blir dermed også en fortelling om menneskets sårbarhet og avhengighet av naturen. For å vise hvilke apokalyptiske trekk *Solvokteren* har, vil jeg fokusere på noen utvalgte oppslag som har apokalyptiske trekk i verbaltekst og illustrasjoner. Jeg har delt de apokalyptiske trekkene inn i temaene *det våte været*, *det tørre været* og *sorg og savn*. Jeg vil også komme inn på hvordan en «ny verden» skapes i *Solvokteren* og i hvilken grad boka har trekk fra et neo-apokalyptisk narrativ eller et tradisjonelt apokalyptisk narrativ.

3.4.3.3. *Det våte været*

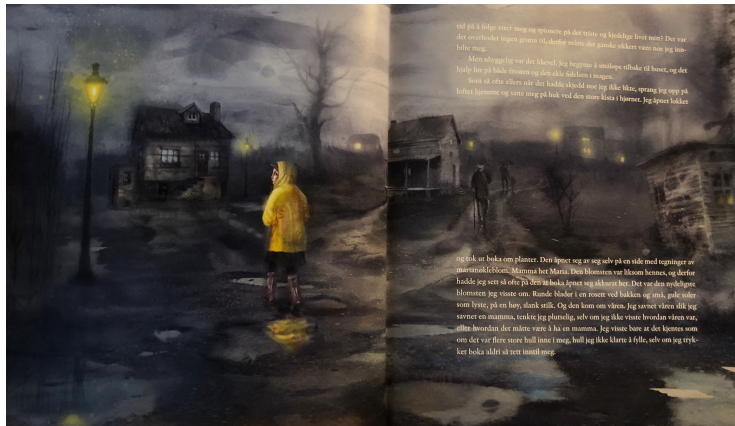
Ifølge FNs klimapanel er det, som nevnt innledningsvis, ikke lenger tvil om at menneskeskapte klimaendringer allerede påvirker mange vær- og klimaekstremer i alle regioner over hele kloden (IPCC, 2021, s. 8). Et varmere klima vil intensivere veldig vått og veldig tørt vær, samt klimahendelser og årstider, og føre til flom og tørke (IPCC, 2021, s. 19). Litteratur kan som tidligere nevnt, brukes for å beskrive fremtidsdystopier der klimaforandringene har kommet lengre enn de har i dag. I *Solvokteren* blir leseren «sendt» til en verden der både tørke og flom er reelle trusler, og allerede har fått fatale konsekvenser. Om landsbyen forteller Lilja:

I min verden fantes ikke sola. I min verden falt regnet tungt over åkrene og skogen, dråpene spratt mot takene og traff sølepyttene med tusenvis av ørsmå plask. Her fantes ikke sommer, høst og vinter, eller våren, som bestefar hadde sagt var den beste årstiden av dem alle.

(Lunde & Aisato, 2020, s. 4)

Det evige regnet gjør det umulig for menneskene å dyrke mat, og de lever derfor på en kurv med grønnsaker som bestefaren til Lilja henter i skogen med jevne mellomrom. Når Lilja møter Tom og Thea, som bor i landsbyen, legger hun merke til hvor magre de begge er: «Enda tynnere enn sist jeg hadde sett ham, syntes jeg. Jeg snudde meg mot Thea. Hun lignet på broren, var også mager og nesten hvit i huden. Det var som om de krympet litt for hver dag som gikk» (Lunde & Aisato, 2020). En av konsekvensene av det evige regnværet i

landsbyen er ressursmangel og sult, samt en dyster stemning blant menneskene som bor der. Fargene i illustrasjonene fra landsbyen er som tidligere nevnt, en sterk kontrast til illustrasjonene fra Dalen. I kapittel 1-5 er fargene gjennomgående grå, svart og gråblå, og brytes bare av gulfargen fra gatelyktene og Liljas regnfrakk, slik som vist på oppslaget ovenfor (s.26-27). Illustrasjonen forankrer i stor grad verbalteksten, og forsterker følelsen av håpløshet og mørke. Lilja lengter hele tiden tilbake til da sola fortsatt fantes i landsbyen, og som leser får vi inntrykk av at «de gode tidene» er forbi. Kapittel 1 åpner med Liljas vage minne om fortiden:

(Lunde & Aisato, 2020, s.26-27)

Hvis jeg lukket øynene, kunne jeg fremdeles kjenne følelsen av sol på kinnene og nesa, den prikkende varmen som trengte inn i meg, som ikke lignet på noe annet, som gjorde hjertet mitt mykt og tankene trygge. Slik visste jeg på et vis hva sola var, selv om den forsvant for lenge, lenge siden, da jeg bare var ett år.

(Lunde & Aisato, 2020, s. 3)

Lunde skildrer en fortid som ligner leserens nåtid, noe som også kommer tydelig frem på s. 15, der Lilja forteller at hun har hørt om at året hadde vært «inndelt i fire deler, som vi kalte årstider» (Lunde & Aisato, 2020). Hvilke konsekvenser et veldig vått vær har for naturen og menneskene som lever i den, kommer også frem gjennom fortellingen om Guttens foreldre. Gutten har i likhet med Lilja et vagt minne om «de gode tidene» da dalen var grønn og trygg, men så kom regnet og mørket, og sola ble bare noe de snakket om og lengtet etter. Naturen forandrer seg på grunn av alt regnet, og elva blir plutselig farlig:

Den fine elva de hadde vært så glad i, som bestandig hadde gitt dem nok vann, friskt og kjølig selv på de varmeste dagene, og som aldri hadde vært farlig. For hver måned ble den litt større, for hver måned rant vannet striere, og for hver måned kom den nærmere huset. Faren begynte å stirre oppover i dalen, oppover mot vannet som

strømmet fra fjellsidene. Han mumlet at elveleier brått kunne skifte kurs, kunne endre hvor de renner.

(Lunde & Aisato, 2020, s. 144).

Regnet Gutten forteller om har ikke bare konsekvenser for naturen i seg selv, men tar også livet av det Gutten har kjærest, når elva en natt river med seg huset der familien hans sover. Fortellingene om den regntunge landsbyen der det ikke lenger finnes årstider, og flommen som Gutten opplevde da han var liten, kan begge leses som en advarsel om hva som vil skje med naturen dersom vi ikke tar klimakrisen på alvor. Begge fortellingene er preget av pessimisme, likegyldighet og meningsløshet. Dette er trekk ved det Rosen kaller for neo-apokalypter, der katastrofen er i fokus (Rosen, 2008, s. xiv–xv). *Solvokteren* innehar, som jeg har vist gjennom disse to eksemplene, noen neo-apokalyptiske trekk, der det tilsynelatende ikke finnes håp. Lunde og Aisato tar på denne måten i bruk litteraturens kritiske potensial (Andersen, 2014, s. 108–110), i det de beskriver en verden der «de gode tider» er forbi, og etterlater leseren med en følelse av frykt for at det samme vil kunne skje også i deres verden.

3.4.3.4. *Det tørre været*

Som en motsetning til det veldig våte været, forteller *Solvokteren* også hvor skadelig et veldig tørt vær kan være. Dette er først tydelig gjennom fortellingen om Liljas foreldre som forlot Lilja og bestefar. Bestefar forteller Lilja at sommeren da hun var ett år, kom det aldri regn. Det ble bare tørrere og tørrere, sola stekte, tok livet av avlingene og gjorde bladene gule. Etter at de hadde drukket vann fra et tjern som var forgiftet, forteller bestefar at Liljas bror, søster, bestemor og far, alle døde én etter én (Lunde & Aisato, 2020, s. 132–133). Når Lilja spør hva som skjedde med moren hennes, forteller bestefar: ««Det var det aller verste», sa han stille. «Jeg trodde jeg skulle få beholde henne. Men også datteren min forlot meg til slutt. Hun var blind av sorg over alle hun hadde mistet, helt til det siste.»» (Lunde & Aisato, 2020, s. 133). På dette tidspunktet i fortellingen vet verken Lilja eller leseren at moren ikke forlot bestefar ved å dø, slik som de andre i familien. Når *Solvokteren* i kapittel 26 kommer tilbake til landsbyen som Maria, forklarer hun for bestefar og Lilja hva som hendte «(..) det var sinnet som styrte meg. Og fortvilelsen. Til slutt var jeg ikke Maria lenger. Bare

Solvokteren.» (Lunde & Aisato, 2020, s. 190). I sorg og sinne gikk hun for å fange sola, og ta hevn for at den tok livet av familien hennes.

Et annet eksempel på at sola kan være skadelig, ser vi i det Lilja og Gutten åpner porten og slipper sola fri. Den enorme varmen fører til at både planter og dyr dør: «Rundt oss hang blomstene med hodet. Plantene nærmest porten var det bare aske igjen av. «Å nei!» På overflaten av kulpen fløt flere små øyestikkere, døde.» (2020, s. 102) Etter hvert kommer sola opp på himmelen, men sollyset som først så ut til å bare skape glede og idyll i landsbyen, viser seg å være for sterkt og fører til at frukten råtner. Lilja forstår hva som er i ferd med å skje: «Det gikk et kaldt gufs gjennom meg, enda så varm jeg var. Dette kom til å skje med alt, tenkte jeg. Alt kom til å visne. Alt kom til å dø. Alt og alle. Vi også.» (Lunde & Aisato, 2020, s. 127). På veien mot fjellet, der Solvokteren holder sola igjen, vandrer Lilja, Gutten og Hunden i en brent natur. Lilja forteller at «Snart hang det ikke et eneste blad igjen på trærne, de nakne, svarte greinene strakte seg mot himmelen som om de tryglet om hjelp.» (Lunde & Aisato, 2020, s. 164).

Illustrasjoner som forankrer denne naturbeskrivelsen i verbalteksten, finner vi på et tidligere oppslag. På s.150-151 har Aisato illustrert en natur preget av en gul, oransje og rød palett, med svarte trær uten blader. Guttens og Liljas lukkede øyne og åpne munn,

(Lunde og Aisato, 2020, s.150-151)

Liljas hånd mot hodet og Hundens tunge som henger ut, hjelper leseren til å forstå utmattelsen og tørsten de føler på i heten fra sola. Illustrasjonene avløser i stor grad verbalteksten, men fargene som går over i hverandre og danner et uklart og flytende bilde av omgivelsene, gir leseren en følelse av usikkerhet uten noen klar sti å gå på mot målet. Illustrasjonene av vandringen på vei opp mot fjellet kan gi assosiasjoner til skogbrann, som også er en av konsekvensene ved global oppvarming og et tørt vær.

Konsekvensene av det tørre været da Lilja var ett år, var både dårlige avlinger og at deler av familien hennes døde. Den samme truende og ødeleggende varmen kommer tilbake når Lilja og Gutten vil slippe sola fri, men Solvokteren holder den igjen i en line. Også i dette tilfellet ødelegger sola naturen, og frykten for å drikke giftig vann slår innover Lilja når de kommer over et vann på vei mot toppen av fjellet. Dersom de ikke drikker tenker Lilja tenker at de vil tørste i hjel (Lunde & Aisato, 2020, s. 153). Igjen skildrer Lunde og Aisato et klima som verken naturen eller menneskene kan overleve særlig lenge i, men i stedet for et veldig vått vær, er det det veldig tørre været som er trusselen i disse tilfellene. Også denne delen av *Solvokteren* har en alarmerende effekt, og skildrer en dystopi der regnet uteblir og varmen får alvorlige konsekvenser. I likhet med det veldig våte været, er det veldig tørre været også en måte å bruke litteraturens kritiske potensial, gjennom å beskrive en verden der «de gode tider er forbi» (Andersen, 2014, s. 108–110). Om det kritiske potensialets alarmering videre kan føre til en selvransakelse og selvkritikk slik Andersen beskriver (2014, s. 110), vil jeg komme tilbake til i kapittel fire.

3.4.3.5. *Sorg og savn*

Ved å vise til disse utvalgte oppslagene, der været enten er for vått eller for tørt, har jeg forsøkt å peke på hvordan ekstremværet får direkte konsekvenser for naturen og skaper en akutt fare for at menneskene skal miste livet. Likevel er konsekvensene av ekstremvær i *Solvokteren* ikke først og fremst knyttet til det som skjer her og nå, men til fortidens tørre og våte vær. Både Lilja og Gutten har opplevd å miste foreldrene sine til ekstremvær, og savnet og sorgen de opplever, er et gjennomgående tema i boka. I den videre analysen har jeg valgt ut noen spesifikke oppslag som formidler denne tematikken.

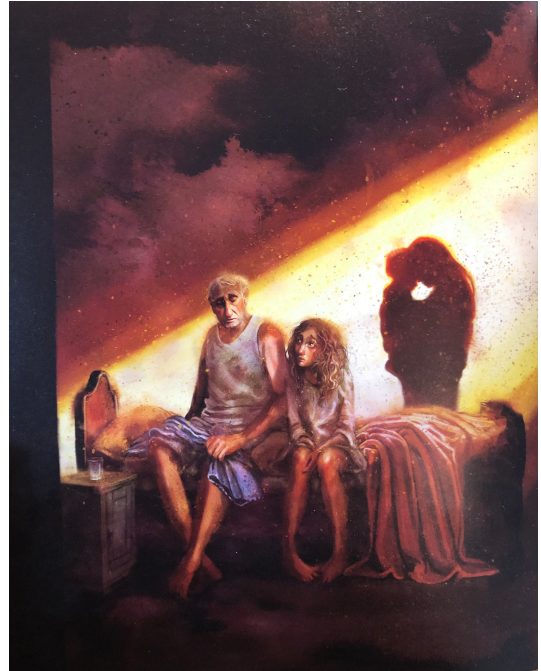
Lilja har vært foreldreløs så lenge hun kan huske, og savnet etter våren og sola henger tett sammen med savnet etter moren hennes. En dag hun kikker på morens gamle bok om planter tenker hun:

Jeg savnet våren slik jeg savnet en mamma, tenkte jeg plutselig, selv om jeg ikke visste hvordan våren var, eller hvordan det måtte være å ha en mamma. Jeg visste

bare at det kjentes som om det var flere store hull inne i meg, hull jeg ikke klarte å fylle, selv om jeg trykket boka aldri så tett inntil meg.

(Lunde & Aisato, 2020, s. 27)

Lilja føler seg alene uten foreldrene sine, og opplever ikke å få den nærheten hun har behov for fra bestefaren sin. I Liljas konfrontasjon med Solvokteren, formidler verbalteksten Liljas savn og lengsel: «Ikke siden foreldrene mine døde, har jeg fått en klem. Hele familien min døde i tørke, og etter det har ingenting vært slik det burde.» (..) «Jeg har bare bestefar igjen», sa jeg. «Det har bestandig vært bare ham og meg, men jeg har aldri turt å fortelle ham om alt jeg savner.»» (Lunde & Aisato, 2020, s. 174–175). Illustrasjonen

(Lunde & Aisato, 2020, s.130)

på s. 130, der Lilja og bestefar sitter på sengekanten har et alvorlig preg. I Liljas øyne er det tårer, men i stedet for å holde rundt henne, er bestefars kropp heller vendt bort fra Lilja. I skyggen bak dem ser vi en skygge av en kvinne som holder et lite barn. Verbalteksten forteller ikke leseren hvem dette er, men det er naturlig å tolke denne skikkelsen som Lilja og morens hennes, og et uttrykk for Liljas savn etter nærheten fra en mor. Kanskje ligger dette savnet alltid som en skygge over Lilja, det er alltid til stede. Illustrasjonene i *Solvokteren* har en annen affordans enn verbalteksten, de har andre muligheter og begrensninger til å formidle et budskap. På dette oppslaget avløser illustrasjonen verbalteksten, på den måten at verbalteksten forteller oss at bestefar og Lilja snakker om da foreldrene hennes forsvant, mens illustrasjonen samtidig som den forankrer dette, også viser en skygge av lengsel etter nærhet.

Gutten, som i likhet med Lilja har mistet familien sin, husker i begynnelsen ikke at han har hatt en familie. Det er ikke før han og Lilja kommer over en elvebredd, at det demrer for han at dette en gang var gården han bodde på (Lunde & Aisato, 2020, s. 141–146). Når minnene

kommer frem, blir dette også en historie om død og fortvilelse på grunn av ekstreme værforhold. Verbalteksten skildrer dramatikken en natt Gutten våkner brått på låven:

Han våknet av at vannet brølte i ørene. Hunden stod ved siden av ham og ulte. Han kom seg på beina og løp ut, lydene skremte ham, han ville inn i det røde huset, inn på foreldrenes soverom, krype ned mellom dem i senga. Men foran ham lå det ikke noe rødt hus. Foran ham var det bare vann, vann i strie strømmer. Han løp videre, stod med vann til knærne, ropte etter dem, etter mamma og pappa, etter søstrene. Men de var forsvunnet. Elva hadde revet dem vekk mens de sov, tatt dem med seg, alle sammen.»

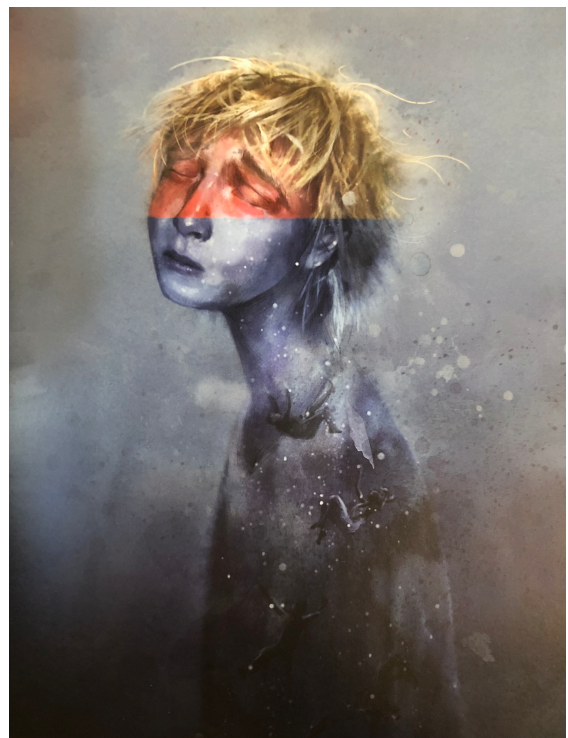
(Lunde & Aisato, 2020, s. 144)

Sorgen og sinnet Gutten føler på etter å ha frembragt disse minnene, kommer til uttrykk gjennom en «slåsskamp» han har mot elva, som tok livet av familien hans: «Nå har jeg deg, hører du, din onde, stygge elv! Kjenner du denne, og denne?! Nå har jeg deg!» (Lunde & Aisato, 2020, s. 148). Lilja blir også revet med og tenker at hun «sloss visst ikke bare mot elva og vannet, men mot sola også, som hadde tatt livet av min egen familie» (Lunde & Aisato, 2020, s. 148).

Verbalteksten i kapittel 19 (s.141-148), skildrer Guttens møte med minnene fra fortiden, mens illustrasjonene i hovedsak skildrer Guttens

følelser. På illustrasjonen på s. 147, ser vi et

portrett av Gutten med lukkede øyne og et trist uttrykk i ansiktet. Han er omgitt av en gråblå farge, og bare øynene og håret hans har lyse farger. Dersom den gråblå fargen tolkes som vann, har han både munn og nese under vann og får ikke puste. Inne i han ser vi flere skikkelser som faller nedover, som om de drukner i vannmassene. Jeg tolker disse skikkelsene og Aisatos fargeskilte over Guttens nese, som et bilde på at savnet etter familien som druknet er i han, og at han føler seg tynget av denne hendelsen.

(Lunde & Aisato, 2020, s.147)

3.4.3.6. En «ny verden» skapes

Sola og regnet i *Solvokteren* er til stede både som en ødeleggende og en livgivende kraft gjennom hele boka. I de foregående eksemplene har jeg hatt fokus på katastrofene som et vær i ubalanse fører til, med hovedvekt på naturen og menneskets sorg og savn. Fortellingen bygger seg opp mot en apokalypse, men etter fortellingens klimaks på toppen av fjellet, skjer det en forandring og en slags «ny verden» skapes. For å tydeliggjøre denne overgangen, brukes været som et virkemiddel:

Så brøt regnet løs, skikkelig regnvær, fullstendig annerledes enn silregnet vi var så vant til. Vi vendte ansiktene mot himmelen og tok imot. Kraftige vandrdåper traff oss på kinn og i panner, vasket vekk støv og svette. (..) Jeg snudde meg og så mot Maria. Hun stod som oss, regnet traff henne i ansiktet, sotet rant av henne, og endelig kunne jeg se hvordan hun virkelig så ut. (Lunde & Aisato, 2020, s. 183)

I tordenværet som bryter løs, husker Gutten navnet sitt – han heter Storm. Lilja sammenlikner Guttens navn med været de er omgitt av: «Han var som det regnværet vi hadde over oss, og den vinden som for gjennom landskapet. Et regnvær som rensket, som vasket vekk alt det stygge og støvete, en vind som sopte over fjell og sletter og etterlot verden ren og klar for en ny start.» (Lunde & Aisato, 2020, s. 184). Været henger også her tett sammen med menneskenes følelser og egenskaper, som jeg tidligere har vært inne på i analysen.

Når Lilja kommer til landsbyen, får hun endelig en klem fra bestefar. Verbalteksten beskriver lettelsen Lilja føler, og at skjeggstubbene stikker litt mot kinnet hennes, akkurat sånn hun hadde forestilt seg at de ville stikke (Lunde & Aisato, 2020, s. 190). Denne varme klemmen er også illustrert på s. 189, og avløser verbalteksten ved at den også viser bestefars kjærlige ansiktsuttrykk og faste grep rundt barnebarnet sitt. De to er omgitt av utsprungne vakre liljer, som kan tolkes som en del av Liljas utvikling og modenhet. Disse blomstene står i sterk kontrast til de visne blomstene som tidligere omsluttet Lilja og bestefar i landsbyen (se bl.a. s. 23), og kan leses som en metafor for Liljas nye liv som ikke lengre er preget av mørke og regn, men av glede og varme. Regnværet etter konfrontasjonen på fjellet symboliserer håp

og en ny start, sola er der den hører hjemme, og Lilja har funnet moren sin. De to tingene hun savnet mest, ser nå ut til å komme tilbake i livet hennes. Hvordan den nye virkeligheten etter konfrontasjonen på fjellet passer inn i motivet «nye Jerusalem» vil jeg komme tilbake til i neste delkapittel.

3.4.3.7. *Hvilket apokalyptisk narrativ er til stede i Solvokteren?*

Lunde og Aisato anvender litteraturens kritiske potensial når de gjennom *Solvokteren* viser hvordan det veldig våte og det veldig tørre været påvirker naturen og menneskene som lever i den. Det kommer tydelig frem av historien hvor avhengige alt liv, inkludert menneskene, er av en natur i balanse. Sola kan gi liv og føre til at grønnsakene blir modne, men den kan også føre til tørke og død. Regnet, som alt liv er avhengig av for å gro, kan også føre til at avlingene råtner og mennesker dør i flom. Som en følge av ekstremværet som tidligere har vært, opplever Lilja og Gutten stor sorg over å ha mistet foreldrene sine, og dette blir også en del av *Solvokterens* kritiske potensial. Begynnelsen av *Solvokteren* er dystopisk, det kan se ut som at de «gode tidene» er forbi og at det ikke lenger finnes håp. Dersom man leser værforandringene som en følge av menneskeskapte klimaendringer, blir *Solvokteren* en tydelig alarmerende tekst om hva som kommer til å skje dersom vi ikke tar mer bærekraftige valg. *Solvokteren* spiller på den måten også på det Andersen omtaler som litteraturens imaginære potensial, ved at den gjør det mulig for leseren å forestille seg verden og menneskenes eksistens i en klimaforandret fremtid (Andersen, 2014, s. 110). *Solvokteren* slutter derimot ikke i katastrofen og det håpløse. Apokalypsen som tilsynelatende allerede er i gang, avverges ved at barna handler og konfronter den voksne. Været og naturen går tilbake til det opprinnelige, sånn det var ment å være. Relasjonen mellom Lilja og Maria trenger derimot litt mer tid: «En dag, tenkte jeg, en dag ville jeg kanskje til og med kunne snakke med mamma. Men det var lenge til ennå, og jeg forsøkte å ikke håpe på for mye.» (Lunde & Aisato, 2020, s. 192).

Solvokteren forteller om hvordan en apokalypse skapt av klimaforandringer kan komme til å se ut, og har trekk fra både den tradisjonelle apokalypsen og neo-apokalypsen. Den tradisjonelle apokalypsen har blant annet som mål å formane leseren til å beholde troen midt i prøvelsene (Rosen, 2008, s. xii), og på én måte er det akkurat dette *Solvokteren* gjør.

Den viser at det finnes håp om en ny og bedre verden, og om barnas vellykkede handlinger for å få naturen tilbake i balanse. Etter konfrontasjonen på fjellet blir det tapte paradiset til en viss grad gjenskapt, og menneskene lever i det som er nært en «verden uten sorg eller skrik eller smerte» (Johannes Åpenbaring 21:4), slik den tradisjonelle apokalypsen i Bibelen beskriver det «nye Jerusalem».

Selv om det kan være vanskelig å adaptere det apokalyptiske narrative til sekulære apokalypser, innehar mange av disse apokalypsene også hovedtemaene dom, katastrofe og nyskaping, samt motivene guddom og «nye Jerusalem» (Rosen, 2008, s. xxii). Som tidligere beskrevet, kan disse motivene derimot ta noen nye former. Solvokteren har blitt gitt gudelignende kvaliteter ved at hun har fått styrken til å fange og holde sola fanget, og på den måte også makt over alt liv. Hun ønsker å straffe sola for det den har påført henne og familien hennes, men straffer på den måten også alle de andre menneskene som bor i landsbyen. Solvokteren har på denne måten trekk fra den jødisk-kristne Gudens vrede fra Det gamle testamentet, mens Guds tilgivende og frelsende side heller er tillagt datteren Lilja. Det er Lilja som redder verden fra å gå under, ved at hun til slutt får Solvokteren til å slippe taket i sola og balansen i naturen gjenopprettes.

I post-moderne apokalyptiske narrativer er motivet «nye Jerusalem» ikke nødvendigvis et sted, men heller en ny måte å se på, en ny visjon. Ifølge Rosen, arver karakterene kanskje heller en ny måte å forstå den gamle verden på, i stedet for å arve en ny verden (2008, s. xxii–xxiii). I *Solvokteren* avverges katastrofen av Lilja, men etter at sola blir sluppet fri skapes det som jeg tidligere har vært inne på likevel en form for en «ny verden». Solvokterens innsikt i hvordan det har vært å være Lilja, fører til at hun gir slipp på sinnet og hevnlysten. Den nye innsikten og forståelsen av verdenen de lever i, fører til at naturen kommer i balanse, og det «tapte paradiset» gjenskapes. Det kan, på bakgrunn av dette, derfor tolkes som at en ny verden skapes etter at Solvokteren gir slipp på sola. Fra å være en dystopisk neo-apokalypse, ser fortellingen om Lilja ut til å slutte i en utopi preget av håp om en bedre fremtid.

Forandringen som har skjedd gjenspeiles blant annet i beskrivelsene av bestefars drivhus i illustrasjonene. I begynnelsen av fortellingen er dette et sted «forbudt for uvedkommende»,

kaldt og uten liv (Lunde & Aisato, 2020, s. 11). Etter at Solvokteren blir med tilbake til landsbyen blir dette hennes hjem, som hun fyller med spirende planter, fargerike blomster og varme (Lunde & Aisato, 2020, s. 200). *Solvokterens* avslutning har et tydelig budskap om håp for en bedre fremtid. Dette er i tråd med konvensjonen om at barnelitteratur alltid skal ende godt. Den danske teologen K.E. Løgstrup er tydelig på at man aldri skal ta motet fra barnet: «(..) en anden ting er overlagt og ideologisk at tage modet på livet fra barnet. Det gør ikke den dybeste pessimist, ikke den mest overbeviste nihilist. Det skal man være en nidding for at gøre.» (Løgstrup, 1979, s. 98). Hvorfor dette er viktig i klimalitteratur, vil jeg komme tilbake til i neste kapittel.

(Lunde & Aisato, 2020, s.11)

(Lunde & Aisato, 2020, s.200)

3.4.4. Oppsummering analysedel

I denne analysedelen har jeg først, gjennom Buells kriterier for hva en miljøorientert tekst er, konkludert med at *Solvokteren* i høy grad oppfyller disse kriteriene og er en miljøorientert tekst. Videre har jeg pekt på noen pastorale, post-pastorale og apokalyptiske trekk i *Solvokterens* verbaltekst og illustrasjoner. Hvor fininnstilt naturen er, og hva konsekvensene blir når naturen er ute av balanse, er et grunntema gjennom hele boka. Av konsekvensene er

sorgen og savnet etter foreldrene Lilja og Gutten mistet i ekstremværet størst, og etter min mening er dette det mest alarmerende i *Solvokteren*.

Deler av *Solvokteren* har pastorale trekk der menneskene lever i harmoni med naturen, men som helhet er de post-pastorale trekkene mer fremtredende. Forholdet mellom menneskene og naturen er ikke utelukkende preget av harmoni, men viser seg også å kunne gjøre stor skade på hverandre. Menneskets behov for kontroll, blir tydelig gjennom *Solvokteren* som holder sola fanget og skader naturen med sin varme. På den andre siden kan naturen med sitt ekstremvær ta menneskeliv og føre til sorg og savn hos de etterlatte. Flere av Giffords karakteristikker for post-pastoral litteratur er som vist også til stede i *Solvokteren*; en ærefrykt for den naturlige verden, en erkjennelse av et kreativt-destruktivt univers og en erkjennelse av at menneskets indre natur kan forstås i forhold til den ytre naturen.

Gjennom ulike fortellinger om ekstremvær, har jeg identifisert trekk fra Garrards nøkkelområde apokalypse, der det apokalyptiske narrative har trekk fra både neo-apokalypsen og den tradisjonelle apokalypsen. Katastrofefokuset i ekstremværet og meningsløsheten i tapet av familien, kan karakteriseres som neo-apokalyptiske trekk (Rosen, 2008, s. xiv). Dersom fortellingen hadde endt med verdens undergang i konfrontasjonen på fjellet, ville fortellingen utelukkende vært en fremtidsdystopi og en neo-apokalypse. Jeg mener derimot at til tross for katastrofene og meningsløsheten som karakterene opplever, finnes det et håp om en bedre fremtid og et ordnet univers, som er kjennetegn ved det tradisjonelle apokalyptiske narrative (Rosen, 2008, s. xiv). Avslutningen på fortellingen, der alle lever sammen i en harmonisk verden og naturen er tilbake i balanse, ligner på motivet om et nytt Jerusalem. Slik som Rosen skriver, kan dette motivet fra den tradisjonelle bibelske apokalypsen, se annerledes ut i sekulære adaptasjoner av det apokalyptiske narrative og trenger ikke nødvendigvis å være et nytt sted, men kan inkludere en ny måte å se på (Rosen, 2008, s. xxiii). På bakgrunn av dette mener jeg derfor at *Solvokteren* ikke ender i en neo-apokalypse, men i større grad har trekk fra det tradisjonelle apokalyptiske narrative i Bibelen.

Det er en sterk kontrast mellom det pastorale og det apokalyptiske i *Solvokteren*. Den pastorale naturen i Dalen, blir om mulig enda mer idyllisk når den apokalyptiske naturen preget av ekstremvær, fremstilles innenfor det samme verket. Denne kontrasten skaper en forståelse for hva som går tapt dersom sola fortsetter å brenne så sterkt, og ved å anvende de to retoriske strategiene i den samme boka skapes det en synergieffekt. De ulike sidene ved de to formene for natur som blir fremstilt, kommer tydeligere frem enn om de hadde stått alene. Denne kombinasjonen av retoriske strategier finner vi også iblant annet den tidligere omtalte boka *Silent Spring* (Carson, 1962), som har vist seg å være svært virkningsfull for å skape miljøengasjement. Som vist, har Lunde og Aisato spilt på litteraturens kritiske og imaginære potensial når de har skildret en fremtid preget av ekstremvær. I det neste kapittelet vil jeg undersøke hvordan bokas pastorale, post-pastorale og apokalyptiske trekk, «kan bevisstgjøre leserne om miljøspørsmål, og potensielt også motivere dem til å endre sin levemåte i mer miljøvennlig og bærekraftig retning» (Bakken, 2018, s. 232).

4. *Solvokteren* og det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling

I dette kapitlet går jeg inn i problemstillingens kjerne, og skal utforske i hvilken grad et arbeid med skjønnlitteratur, med særlig fokus på *Solvokteren*, kan bidra til å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskundervisningen på barnetrinnet. Jeg vil først se på hva læreplanen i norskfaget sier om det tverrfaglige temaet, før jeg diskuterer hva skjønnlitteratur kan bidra med inn i arbeidet rundt temaet. Deretter vil jeg begrunne hvorfor *Solvokteren* er en egnet bok for å oppnå kunnskapen og ferdighetene som bærekraftig utvikling i norskfaget innebærer, før jeg viser hvordan den *økokritiske litteratursamtalen* og *skalert lesing* kan være en aktuell undervisningsmetode i dette arbeidet. Til slutt vil jeg komme tilbake til beskrivelsen av hva det tverrfaglige temaet innebærer og svare på i hvilken grad skjønnlitteratur, med utgangspunkt i *Solvokteren*, kan bidra til å realisere dette i norskundervisningen på barnetrinnet. I denne oppgaven har jeg, som presisert innledningsvis, inntatt en posisjon der jeg tror at det er mulig å overføre holdninger og verdier gjennom litteraturen, og vil argumentere for hvordan man kan jobbe med *Solvokteren* på barnetrinnet for å oppnå nettopp dette. Det er derimot vanskelig å måle denne formen for kunnskap eller ferdigheter, og kapitlet er derfor på et teoretisk nivå og ikke knyttet til forskning fra klasserommet. I likhet med Goga, plasserer jeg meg i denne oppgaven både i forlengelse av den økokritiske pedagogikkens grunntanke «om at litteraturen kan vise oss de grunnleggende kulturformete mønstrene som vi erfarer livet gjennom» og i forlengelsen av «de forskningsbidragene om litteraturredidaktikk i norskfaget som hevder at litteratursamtalen kan utvikle både økologisk og litterær bevissthet» (2019, s. 5).

Fagfornyelsen (LK20) utdyper hva de tverrfaglige temaene innebærer i læreplanene for de ulike fagene. I norskfaget dreier det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling seg om at:

Elevene skal utvikle kunnskap om hvordan tekster framstiller natur, miljø og livsbetingelser, lokalt og globalt. Gjennom å møte fagets tekstmangfold, lese kritisk

og delta i dialog kan elevene utvikle evnen til å forstå og håndtere meningsmotsetninger og interessekonflikter som kan oppstå når samfunnet endres i en mer bærekraftig retning. Faget norsk bidrar til å bevisstgjøre elevene og ruste dem til å handle og påvirke samfunnet gjennom språket.

(Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 4).

Slik jeg leser denne beskrivelsen, består bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema av flere ulike kunnskaper og ferdigheter. Elevene skal for det første utvikle kunnskap om hvordan tekster fremstiller natur, miljø og livsbetingelser, både på et lokalt og et globalt nivå. For det andre, kan elevene gjennom å møte fagets tekstmangfold, lese kritisk og delta i dialog, utvikle evnen til å forstå og håndtere meningsmotsetninger og interessekonflikter, som kan oppstå når samfunnet endres i en mer bærekraftig retning. Med et utvidet tekstbegrep, kan «fagets tekstmangfold» også inkludere illustrasjoner og andre modaliteter. For det tredje skal norskfaget bidra til å bevisstgjøre elevene, og ruste dem til å handle og påvirke samfunnet gjennom språket.

4.1. Hvorfor skjønnlitteratur?

Kari Anne Rødnes, som forsker på elevers arbeid med litterære tekster, skriver i kapittelet *Skjønnlitteratur og bærekraft – et bidrag fra norskfaget* (2019) at «dyp forståelse utvikles ikke bare gjennom kunnskaper om språk og tekst, og om bærekraft. Slik forståelse utvikles også ved å *leve seg inn i andres liv og å forestille seg alternative virkeligheter*» (Rødnes, 2019, s. 62). Hun mener at det er nettopp her skjønnlitteraturen har sin styrke (2019, s. 62). Kathy G. Short er også opptatt av skjønnlitteraturens mange styrker, og skriver at å lese litteratur og lytte til historier oppmuntrer leserne til å sette seg selv i andres sted, og bruke fantasien til å vurdere konsekvensene av deres valg og handlinger (2014, s. 120). Fortellingene vi leser og lever ut i drømmene våre, tillater hjernen å spille ut hendelser og følelser uten risiko, og tester mulige responser til disse hendelsene (Short, 2014, s. 117). Dette er også i tråd med det Gregers Andersen omtaler som litteraturens imaginære potensial (2014, s. 110–113). Short hevder videre at det skjer en forvandling når barn tar med seg erfaringer og spørsmål fra litteraturen og historien tilbake til deres verdener og liv (2014, s. 120).

Skjønnlitteratur skaper mulighet for både innlevelse og distanse, og gjør det mulig for leseren å lære noe om konsekvensene av handlinger og valg gjennom fiktive historier. Dersom leseren tar de nye erfaringene og spørsmålene fra litteraturen med seg tilbake til eget liv, kan det ifølge Short skje en forvandling (2014, s. 120). Det kan gjelde erfaringer og holdninger knyttet til andres livssituasjon, andre kulturer og verdier, eller som særlig relevant i denne sammenhengen – mulige alternativer for fremtiden. Litterære tekster, har i følge Rødnes, «den egenskapen at de kan sette ord på naturopplevelser og følelser som i liten grad får plass i undervisningsopplegg som vektlegger rasjonelle tilnærminger basert på kunnskap fra natur-, samfunns- og økonomifag» (2019, s. 70). Skjønnlitterære tekster har en form og et språk som åpner for opplevelser, der følelser og sanser settes i sving, og tilfører på denne måten andre perspektiver på problematikken enn det saktekster gjør (Rødnes, 2019, s. 72). Som jeg nevnte innledningsvis i denne oppgaven, kjennetegnes en utdanning for bærekraftig utvikling nettopp av blant annet en tverrfaglig tilnærming og en vektlegging på å utvikle andre kompetanser enn bare de rent teoretiske (Sinnes, 2015, s. 37). Gjennom å arbeide tverrfaglig med skjønnlitteratur, der man henter perspektiver fra f.eks. naturfag og norsk, kan elevene utvikle kompetanse til å sette ord på naturopplevelser og følelser, og på den måten være en del av en utdanning for en bærekraftig utvikling.

I møte med klimakrisen, kan det være vanskelig å forstå konsekvensene av våre handlinger og valg, når det i så liten grad påvirker oss her og nå. Ved å bruke litteratur, som forteller om en verden der klimaforandringene har kommet lenger enn det har i vår verden utnyttes litteraturens imaginære potensial, og leseren kan bruke sin fantasi og innlevelse til å bedre forstå konsekvensene av de valgene og handlingene vi gjør i dag. Dersom leseren tar med seg disse erfaringene og spørsmålene over i sin egen verden, kan det skje en forvandling i leserens holdninger knyttet til klimakrisen. Ifølge Nina Goga kan måten vi sanser naturen på, være påvirket av det vi leser og skriver om den – og dermed kan litteraturen vi leser ha betydning for målet om et bærekraftig samfunn (2018, s. 353). Spørsmålet videre blir derfor: hvilke trekk ved *Solvokteren* gjør den til en egnet skjønnlitterær tekst i arbeidet med bærekraftig utvikling, og kan *Solvokteren* ha betydning for målet om et bærekraftig samfunn?

4.2. *Solvokterens* relevans i arbeidet med det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling

Solvokteren er, som tidligere beskrevet, en illustrert barneroman som hører til under sjangeren fantasy. Maria Nikolajeva, hevder at “the best examples of classical fantasy for children use the fantastic form as a narrative device, as a metaphor for reality” (Nikolajeva, 2012, s. 60). Dersom *Solvokteren* leses som en fremtidsfortelling om hvordan den globale oppvarmingen vil prege oss, kan den tolkes som en metafor for den fremtidige virkeligheten. Som Gregers Andersen skriver, stiller klimalitteraturen fantasien til rådighet for å forestille seg verden og den menneskelige eksistens på nytt i en klimaforandret framtid (2014, s. 110). Dette imaginære potensialet som litteraturen har, mener Andersen er et mulig svar på litteraturens rolle i forhold til den globale oppvarmingen (2014, s. 110).

4.2.1. Det fantastiske sin funksjon i *Solvokteren*

De fantastiske elementene i *Solvokteren* skaper muligheter for både tydelighet og distanse. I følge Åsfrid Svensen, kan fantastikken både gjøre «tydeleg gjennom å forstørre, gjennom overdrivingar og drastiske effektar og gjennom emosjonell lading», samt skape distanse ved å bruke et bildespråk som «ikkje svarer direkte og openbert til opplevingar i kvardagen» (2003, s. 39). Den fantastiske fortellingen speiler menneskelige erfaringer, men «desse erfaringane ser lesarane i ein trollspegel som forvregjer» (Svensen, 2003, s. 39). *Solvokteren* er tydelig i måten den formidler konsekvensene av et veldig vått eller et veldig tørt vær. *Solvokteren* som fysisk fanger sola og holder den igjen, kan tolkes som et overdrevent bilde på menneskelig klimapåvirkning og en drastisk effekt for å formidle noe om menneskenes ansvar for klimakrisen vi står i. På samme tid skapes det også en distanse ved at leseren vet at dette umulig kunne ha skjedd i den virkelige verden, og på den måten svarer ikke teksten direkte og åpenbart til hverdagsopplevelser som leseren har. Ekstremværet som karakterene opplever kommer brått på og veksler stadig, og klimaforandringene blir på den måten forsterket og forstørret. Årsaken til at ekstremværet som nesten tar livet av Lilja og Gutten, er derimot ikke realistisk når *Solvokteren* selv holder sola igjen i en line. Dette er eksempler på hvordan det fantastiske i *Solvokteren* både er tydelig gjennom overdrivelser, samtidig som den tilslører og ikke svarer direkte og åpenbart

til leserens hverdagsopplevelser. Samspillet mellom verbaltekst og illustrasjoner, forsterker på flere oppslag leserens inntrykk av blant annet savn og sorg, og selv om verbalteksten ofte formidler noe om personenes tanker og følelser, blir dette på mange oppslag enda tydeligere gjennom illustrasjonene. Fantasy som sjanger egner seg etter min oppfatning svært godt til å formidle klimatematikk, fordi det fantastiske skaper mulighet for å både gjøre tydelig og skape distanse. En illustrert barneroman, slik som *Solvokteren*, har også muligheten til å formidle gjennom flere modaliteter. Dette utnytter Lunde og Aisato, når modalitetene utdyper og avløser hverandre på flere av oppslagene.

4.2.2. Retoriske strategier i *Solvokteren*

Norskdidaktiker Jonas Bakken har som tidligere nevnt, beskrevet fire ulike retoriske strategier som kan bevisstgjøre leserne om miljøspørsmål, og potensielt også motivere dem til å endre sin levemåte i mer miljøvennlig og bærekraftig retning (2018, s. 232). Å skildre naturen på en romantisk måte, er én av de retoriske strategiene som vi finner i både verbalteksten og illustrasjonene i *Solvokteren*. I et økokritisk perspektiv hevder Lawrence Buell, Ursula K. Heise og Karen Thornber at litterære gjengivelser av naturen kan brukes som et middel for å fremkalle og fremme kontakt med naturen, slik at leseren verdsetter den og ønsker å bevare den (2011, s. 419). Litteratur der man skildrer samfunn og levesett som er bærekraftige og i balanse med naturen, kan presentere leserne for positive alternativer til det moderne industrialiserte samfunnet, og er en annen retorisk strategi som Jonas Bakken peker på (2018, s. 232). Denne retoriske strategien innebærer pastoral litteratur, som jeg i analysen har vist at *Solvokteren* også har trekk fra.

I boka *Fortellinger om bærekraftig utvikling* skriver Camilla Häbler og Marion Elisenberg i sitt kapittel, at barn kan bli bedre kjent med og glad i naturen gjennom bøkens verden, og vil kunne utvikle ansvarsfølelse, medfølelse og bli motivert til å ta vare på den (2021, s. 137). De mener at det trolig ikke er tilstrekkelig å undervise om økologi, men at barn også må få erfaringer som gjør at de kan *oppleve nærhet* til naturen (2021, s. 137–138). *Solvokterens* skildringer av Gutten som lever i balanse med naturen, presenteres leseren for en alternativ måte å leve på og kan potensielt føre til at leseren endrer sin levemåte i en mer miljøvennlig og bærekraftig retning. Leserens får en rekke erfaringer med en idyllisk natur i Dalen, og Lilja

og Guttens kjærlighet for naturen kommer tydelig frem gjennom både verbaltekst og illustrasjoner. Dersom leseren tar med seg disse erfaringene tilbake til dens egne verden, vil det kunne skje en forvandling hos leseren (Short, 2014, s. 120), og potensielt kan Guttens levemåte i Dalen presentere leseren for et positivt alternativ til det moderne industrialiserte samfunnet (Bakken, 2018, s. 232).

Samtidig som *Solvokteren* innehar pastorale trekk, har jeg i analysen vist hvordan denne illustrerte barneromanen også har post-pastorale trekk. De tre karakteristikkene: en ærefrykt for den naturlige verden, erkjennelse av et kreativt-destruktivt univers, og en erkjennelse av at menneskets indre natur kan forstås i forhold til den ytre naturen, er alle til stede i *Solvokteren*. Sentralt for post-pastoralen, er en bevissthet rundt det problematiske med menneskets forhold til naturen. Kanskje er dette forholdet i større grad enn det entydige harmoniske, et forhold leseren kan gjenkjenne i sin egen virkelighet? Jeg tolker *Solvokteren* som en fortelling om en natur som ikke er stabil, der både naturen og menneskene påvirkes av hverandre. Kunnskapen om dette dynamiske forholdet mellom mennesket og naturen, mener jeg potensielt kan utruste elevene med håp og en motivasjon til å påvirke klimaet i en positiv retning, fordi det blir tydeliggjort at menneskenes handlinger har betydning for naturen.

Dersom leseren tar erfaringer og spørsmål fra litteraturen med seg over i sin egen verden, kan det, slik jeg tidligere har vært inne på, skje en forvandling (Short, 2014, s. 120). Potensielt kan en slik forvandling også skje med elevenes erfaringer med en post-pastoral natur i *Solvokteren*. Gifford skriver i kapittelet *Post-pastoral* at «The desire to heal our relationship with the earth we inhabit must accompany the healing of our relationship with ourselves as a species. » (2020, s. 189). Ønsket om å helbrede vårt forhold til jorden, må med andre ord ledsages av en helbredelse av menneskets forhold til seg selv som art. Gjennom å utvikle en ærefrykt for naturen, erkjenne verden som et kreativt-destruktivt univers og en erkjennelse av at ens eget indre kan forstås i forhold til naturen, mener jeg at leseren kan gå fra en antroposentrisk til en økosentrisk tankegang, der mennesket ikke lengre står i sentrum, men naturen. De tre kvalitetene jeg har pekt på, kan dermed potensielt gi leseren en bevissthet som kan føre til at leseren forstår seg selv som en del av naturen og ønsker å leve i pakt med den.

En annen retorisk strategi, som Bakken presenterer, er at fiksjonslitteraturen gir «rom for å beskrive de negative virkningene som vår nåværende levemåte har på naturen, på iøynefallende måter, blant annet ved å ta dette til sin ytterste konsekvens i form av framtid dystopier og apokalyptiske fortellinger» (2018, s. 232). I analysedelen har jeg vist at *Solvokteren* innehar apokalyptiske trekk. Et fellestrekk for mange klimaromaner, er ifølge Gregers Andersen, at de presenterer en verden der «de gode tider» er forbi. Dette kan ta form i alt fra en langsom, utmagrende forverring av de hverdagslige omgivelsene, til et mer plutselig livstruende sammenbrudd i klimatiske forhold (Andersen, 2014, s. 109). I landsbyen der Lilja og bestefar bor, virker det evige regnværet som et dystert bakteppe for fortellingen, og alt tyder på at «de gode tider» er forbi. I slike fortellinger presenteres vi for en verdensfremstilling, som ifølge Andersen, har som hensikt å få leseren til å prise seg lykkelig over at det ennå ikke har kommet så langt i deres egen verden, og på bakgrunn av denne erkjennelsen endre atferd (2014, s. 109).

I *Solvokteren* presenteres leseren også for ulike former for ekstremvær, som dersom boka leses som en gjenspeiling av klimakrisen, etterlater leseren med den samme følelsen av at «de gode tider» er forbi. Den fiktive håpløsheten intenderer ifølge Andersen, å utruste leseren med en blanding av frykt og håp, som skal lede til en bærekraftig atferd. Dette potensialet omtaler han, som tidligere nevnt, for litteraturens kritiske potensial (2014, s. 110). Ved at *Solvokteren* har trekk fra en apokalypse, og kan tolkes som en fremtid dystopi der global oppvarming har kommet lenger enn vår verden i dag, spiller boka på dette potensialet. Potensielt kan denne fremstillingen av fremtiden vekke frykt og håp blant leserne, og motivere dem til å leve på en mer bærekraftig måte. Om det apokalyptiske narrative i *Solvokteren* fører til selvransakelse og selvkritikk hos leseren, slik Andersen beskriver (2014, s. 110), mener jeg vil avhenge av hvordan teksten arbeides med i klasserommet. Jeg vil derfor senere i oppgaven diskutere én mulig tilnærming som vil kunne være relevant i undervisningen rundt *Solvokteren*. Samtidig som *Solvokteren* presenterer en virkelighet der «de gode tider» er forbi, slutter ikke boka i en neo-apokalypse preget av katastrofe og håpløshet. Tvert imot er det en ny form av det tradisjonelle apokalyptiske narrative motiv «nye Jerusalem», som preger bokas avslutning. Lilja og Guttens handlinger, sammen med *Solvokterens* nye innsikt, fører til at balansen i naturen kommer tilbake og det «tapte paradiset» gjenopprettes.

Bokas avslutning er preget av fremtidshåp og et tydelig budskap om at det nytter å gjøre noe. Motet blir ikke tatt fra barnet, og er dermed i tråd med K.E. Løgstrups meninger om moralen i barnebøker (1979). Psykolog Maria Ojala, skriver i sin artikkel *Hope and anticipation in education for a sustainable future* at håp bør være inkludert i en utdanning for bærekraftig utvikling (2017, s. 76) og at ulike syn på ønskelige fremtider og veier for å nå disse fremtidige målene, må diskuteres kritisk i klasserommet (2017, s. 82). Som Häbler og Elisenberg skriver, må det også komme fram løsninger dersom idyllen utfordres, enten i selve fortellingen eller i samtalen etterpå (2021, s. 141). Häbler og Elisenberg hevder at «Håp kan skape handlekraft, og barna må ha en tro på sin egen mulighet til å påvirke omgivelsene. Det er ikke de motløse som rydder opp.» (2021, s. 141). Elevene må ikke etterlates i den dystopiske fortellingen i *Solvokteren* der ekstremværet har tatt overhånd, men presenteres for mulige løsninger og utrustes med et håp om at det nytter å handle. Den optimistiske avslutningen i *Solvokteren* er med andre viktig dersom man ønsker å etterlate elevene med fremtidstro. Én mulig måte å fremheve *Solvokterens* budskap om fremtidshåp, samt diskutere ulike syn på ønskelige fremtider og veier å nå disse fremtidige målene, er å bruke *Solvokteren* i en økokritisk litteratursamtale.

4.3. Skalert lesing i en økokritisk litteratursamtale

Skjønnlitteratur kan, som diskutert ovenfor, være et nyttig redskap i arbeidet med det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. Litteratur kan utruste elever med mer enn teoretiske perspektiver på klimakrisen, som er ett av kjerneelementene i en utdanning for bærekraftig utvikling (Sinnes, 2015, s. 37). *Solvokteren*, som innehar både pastorale og apokalyptiske trekk, er en egnet bok i denne sammenhengen fordi den kan gi elevene erfaringer med natur, som jeg ovenfor har vist at potensielt kan gjøre at elevene blir glade i naturen og forstår seg selv som en del av den, og dermed ønsker å bevare den og leve i pakt med den. Samtidig kan de apokalyptiske trekkene i boka, skape en blanding av frykt og håp, som videre kan lede til en bærekraftig atferd. Blant annet fordi *Solvokteren* ikke eksplisitt dreier seg om menneskenes påvirkning på klimaet, mener jeg likevel at disse «effektene» ikke automatisk kommer når en elev på barnetrinnet leser denne boka. At det også er vanskelig å videreføre holdninger og verdier til elever, har blant annet vist seg i Nina Gogas

forskning (2016), som jeg presenterte under tidligere forskning i denne oppgaven. Jeg inntar i denne oppgaven likevel en posisjon der jeg mener at holdninger og verdier *kan* overføres gjennom undervisningen, slik blant annet Gregers Andersen peker på når han beskriver litteraturens to potensial (2014) og Kathy G. Short viser til når hun hevder at det kan skje en forvandling når barn tar med seg erfaringer og spørsmål fra litteraturen og historien tilbake til deres verdener og liv (2014, s. 120). En undervisningsmetode jeg mener vil kunne ha potensial til å realisere dette, er en økokritisk litteratursamtale der elev og lærer sammen gjør en *skalert lesing* (Curry, 2017), slik Nina Goga beskriver i sin artikkel *Økokritiske litteratursamtaler – en arena for økt bevissthet om økologisk samspill?* (2019). Jeg vil derfor videre ta utgangspunkt i denne undervisningsmetoden når jeg drøfter i hvilken grad skjønnlitteratur, med fokus på *Solvokteren*, kan bidra til å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling.

En litterær samtale er som tidligere beskrevet «klassesamtaler som uttrykkjer leseerfaringar, og som har som føremål å undersøkje litterære tekstar med utgangspunkt i desse erfaringane» (Aase, 2005, s. 106). Med begrepet *økokritisk litteratursamtale* mener jeg en samtale om litteratur, der fokuset er på å undersøke forholdet mellom mennesket og naturen i teksten. I en slik samtale kan lærer og elev sammen reflektere over menneskenes forhold til naturen i *Solvokteren*, og trekke paralleller fra bokas univers over til vår virkelighet. En slik samtale gjør det også mulig å samtale om årsaker og løsninger på klimakrisen og hva elevene selv kan bidra med. Den gjør det mulig å tone ned skrekkscenarier og følelser av skyld og skam, og heller jobbe med elevenes motivasjon for å leve mer bærekraftig, slik Jonas Bakken mener er viktig (2018, s. 234).

Ved å tilnærme seg teksten gjennom det Alice Curry omtaler som *skalert lesing*, leses teksten på tre ulike skalaer: small-scale personal transformation, medium scale socio-political change og large-scale environmental reappraisal (2017, s. 74). Nina Goga mener, som tidligere nevnt, at i sammenheng med den økokritiske litteratursamtalen, kan «småskala-lesing innebære at man i samtalen retter oppmerksomheten mot hvordan tekstene framstiller de barnelitterære karakterenes sanselige naturerfaringer», mens en mellomskala-lesing «kan sette disse erfaringene inn i en sosiopolitisk og kulturell sammenheng, som hvordan forholdet mellom ulike arter og livsformer presenteres og vurderes» og til slutt at

en «stor-skala-lesing kan rette oppmerksomheten mot naturerfaringers plass i et overordnet økologisk eller bærekraftig perspektiv» (2019, s. 8).

Dersom *Solvokteren* leses skalert, kan en små-skala-lesing innebære en samtale rundt både den pastorale naturen som Lilja lengter etter og til slutt møter i Dalen, og den apokalyptiske naturen preget av ekstremvær. En mellom-skala-lesing kan sette disse naturerfaringene inn i en sammenheng der det samtales om hvordan f.eks. værforandringer presenteres og vurderes, mens en stor-skala-lesing kan sette ekstremværet som karakterene opplever, inn i en kontekst der verden allerede er preget av menneskeskapte klimaendringer. De ulike nivåene i den skalerte lesingen, legger til rette for at elevene i fellesskap kan bli oppmerksomme på hvordan natur, naturerfaring og naturforståelse er formet i eller formes av språk, som ifølge Nina Goga er viktig for all utdanning for bærekraftig utvikling (2019, s. 8). Hun hevder som tidligere nevnt at måten vi sanser naturen på, kan være påvirket av det vi leser og skriver om den (2018, s. 353) og at dersom vi har «svært ulike erfaringer med verbale og visuelle uttrykk for og oppfatninger av for eksempel træs verdi, vil det kanskje være ulike meninger om hvorvidt vi skal verne ulike tresorter og skoglandskap» (2019, s. 8). En økokritisk litteratursamtale om *Solvokteren*, kan på denne måten føre til at elevene får noen felles erfaringer med verbale og visuelle uttrykk for og oppfatninger av ekstremvær, og potensielt føre til en enighet om at det er viktig å stoppe den globale oppvarmingen slik at ekstremværet ikke rammer jorda på samme måte som i *Solvokteren*.

For å gå fra en miljøundervisning, til en utdanning for bærekraftig utvikling, mener Greg Garrard at tekstene ikke må velges fordi de er «fine, rich, complex works of literature», men heller på grunnlag av budskap og kunnskapsinnhold, og at kreative og uortodokse måter å respondere på teksten må reduseres (2007, s. 374). Jonas Bakken viser til denne artikkelen av Garrard, og skriver at «Gjennom undervisningen bør elevene få grunnleggende kunnskaper om årsaker til og løsninger på miljøproblemene, og de må få en forståelse av hva de som individer konkret kan bidra med» (2018, s. 234). En slik tankegang som Garrard presenterer, der litteraturen blir et middel for å oppnå et mål, strider mot mye av litteraturundervisningens prinsipper, der kreativitet og ulike tolkninger er ønsket. Laila Aase skriver at det i norskfaget er «nettopp utforskning og undersøkning av korleis tekstane kan vere fleirtydige vi vil at elevane skal erfare og forstå i faget vårt» (2005, s. 110).

I en utdanning for bærekraftig utvikling hevder Garrard for det første at tekster må velges på grunnlag av budskap og kunnskapsinnhold. Dette kravet har jeg vist at *Solvokteren* oppfyller i denne oppgaven, både når det gjelder budskap og kunnskapsinnhold knyttet til værforandringer og klimakrisen. I lesingen av *Solvokteren* finnes det likevel mange tolkningsmuligheter og tematiske aspekter som jeg ikke har pekt på i denne oppgaven. Dersom man skal følge Garrards tankegang angående elevenes respons, mener jeg at en lesing av *Solvokteren* i et økokritisk perspektiv, kan være én måte å begrense elevenes «kreative og uortodokse måter å respondere på teksten». Ved å ha fokus på hvordan teksten fremstiller forholdet mellom menneske og natur, samt å lese teksten på ulike skalaer, setter man som lærer noen rammer for elevenes respons, samtidig som det fortsatt er rom for elevene til å tolke teksten på egenhånd uten for sterke føringer fra læreren. Et slikt økokritisk fokus for lesningen og litteratursamtalen, mener jeg at har et større potensial for å belyse klimatematikken i *Solvokteren*, og på den måten også kunne realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. Det blir viktig å finne en god balanse mellom elevenes kreative og uortodokse måter å respondere på teksten på, og lærerens fokus på kunnskap om årsaker og løsninger på klimakrisen. Dersom elevene ikke selv blir engasjert i tematikken, vil den sannsynligvis heller ikke påvirke dem og føre til en holdningsendring. For å skape rom for at tolkningene av *Solvokteren* styres i en retning der elevene kan «få grunnleggende kunnskaper om årsaker til og løsninger på miljøproblemene», samt en «forståelse av hva de som individer konkret kan bidra med», slik Bakken skriver (2018, s. 234), mener jeg at det vil være hensiktsmessig å støtte elevenes læringsprosess i en økokritisk litteratursamtale, der lærer og elever leser gjennom det Alice Curry kaller for skalert lesing (2017).

4.4. Kan *Solvokteren* bidra til å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling?

Innledningsvis i dette kapittelet viste jeg til hva læreplanen forteller at det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling innebærer i norskfaget. Med bakgrunn i analysen og de didaktiske perspektivene jeg har drøftet ovenfor, vil jeg avslutningsvis derfor diskutere i hvilken grad jeg mener dette temaet kan realiseres gjennom en skjønnlitterær bok som *Solvokteren*. Jeg mener generelt at hvorvidt et arbeid med *Solvokteren* skal kunne bidra til å

realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling, avhenger mye av hvordan den skjønnlitterære teksten arbeides med i klasserommet. Å tilnærme seg teksten gjennom en økokritisk litteratursamtale og skalert lesing, mener jeg vil være én av måtene teksten kan arbeides med på for å oppnå kunnskapen og ferdighetene i det tverrfaglige temaet.

Det første som pekes på i beskrivelsen av det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskfaget, er å «utvikle kunnskap om hvordan tekster fremstiller natur, miljø og livsbetingelser – lokalt og globalt» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 4). Dette målet mener jeg kan realiseres gjennom en samtale om *Solvokteren* på et metanivå, med fokus på karakterenes erfaringer med den pastorale og post-pastorale naturen, og de apokalyptiske trekkene ved ekstremværet og konsekvensene dette får for menneskenes livsbetingelser.

Det andre punktet, handler om at «Gjennom å møte fagets tekstmangfold, lese kritisk og delta i dialog kan elevene utvikle evnen til å forstå og håndtere meningsmotsetninger og interessekonflikter som kan oppstå når samfunnet endres i en mer bærekraftig retning» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 4). Gjennom å lese *Solvokteren* møter elevene en del av norskfagets tekstmangfold, og opplever at et tema som ofte blir beskrevet i saktekster, også tematiseres i skjønnlitteratur. Gjennom den økokritiske litteratursamtalen og skalert lesing, får elevene også mulighet til å lese kritisk og delta i dialog. Litteraturens imaginære potensial gjør det mulig for elevene å forstå og håndtere meningsmotsetninger og interessekonflikter som kan oppstå når samfunnet endres i en mer bærekraftig retning, blant annet gjennom å forstå og samtale om ulike handlingsmuligheter for Lilja og Gutten. Skal de forsøke å slippe sola fri slik at mange kan få det bedre, eller skal de ha godene for seg selv? I en litteratursamtale kan man stille spørsmål ved om vår generasjon kan gjøre noen valg som gjør at fremtidens borgere kan leve gode liv, eller om vi skal fortsette «å holde på godene» og være egoistiske i valgene vi tar knyttet til klimaet. Her kan det altså være hensiktsmessig å lese teksten på ulike nivå, eller ulike *skalaer*.

Det tredje punktet, som bærekraftig utvikling i norskfaget innebærer, handler om å bidra til «å bevisstgjøre elevene og ruste dem til å handle og påvirke samfunnet gjennom språket» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 4). For å oppnå denne bevisstgjøringen mener jeg at en økokritisk litteratursamtale med fokus på den skalerte lesingen er sentral. Som tidligere

nevnt, kan måten vi sanser naturen på, påvirkes av det vi leser og skriver om den og på den måten ha betydning for målet om et bærekraftig samfunn (Goga, 2018, s. 353). Den skalerte lesingen kan legge til rette for at elevene i fellesskap blir oppmerksomme på hvordan natur, naturerfaring og naturforståelse er formet i eller formes av språk, og føre til at elevene får noen felles erfaringer med verbale og visuelle uttrykk for og oppfatninger av naturen, som igjen vil kunne skape en felles mening om hvorvidt vi skal ta vare på den (Goga, 2019, s. 8). Den økokritiske litteratursamtalen og skalert lesing, vil med andre ord kunne skape en mulighet for å bevisstgjøre og ruste elevene til å bruke språket ved at den gir elevene et språk for naturen og naturerfaringer. En av *Solvokterens* styrker er at den ikke bare skildrer en idyllisk natur, der mennesket og naturen har et harmonisk forhold, men også en ekstrem natur der menneskene og naturen utgjør en trussel for hverandre. I Gogas undersøkelse av ungdommers økokritiske lesning, konkluderte hun med at dersom det skal bli mulig å løse klimautfordringene og klimakrisen, er vi «avhengige av at barn og unge utvikler et språk for det som er i ferd med å skje, et språk for sammenhenger, for det skremmende, for alvoret, for trusselen i hverdagen og i det store kretsløpet». Da trengs det litteratur der «truet natur og klima er noe mer enn et underholde bakteppe (..), og det trengs møter med litteratur der naturen er representert gjennom andre uttrykk enn etablerte ideologiske posisjoner og kulturforankrete narrativer» (Goga, 2019, s. 71).

Å lese *Solvokteren* som en høytlesningsbok ledsaget av en økokritisk litteratursamtale og skalert lesing, gir elevene en felles erfaring med natur, som videre kan føre til en felles enighet om at naturen er verdt å ta vare på. I følge Rødnes, kan barn og unge oppleve vanskelige følelser som verdikonflikter eller maktesløshet i møte med komplekse problemer, slik som klimakrisen er. For å hjelpe dem til å forholde seg til problematikken og håndtere vanskelige følelser, mener Rødnes i likhet med Goga (2019, s. 71), at det er viktig at de får mulighet til å sette ord på, og diskutere, oppfatninger og følelser (2019, s. 64). Videre hevder Rødnes at det å «diskutere miljøproblematikk med forankring i *tekster* kan være en måte å gjøre nettopp dette på» (2019, s. 64). Å lese skjønnlitterære tekster som *Solvokteren* etterfulgt av en økokritisk litteratursamtale, skaper mulighet for elevene til å utvikle et språk for naturen og klimaendringer i fellesskap, samt å sette ord på og diskutere oppfatninger og følelser knyttet til klimakrisen.

Skjønnlitterære tekster, slik som *Solvokteren*, kan bidra til å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskundervisningen på barnetrinnet gjennom en økokritisk lesning som er ledsaget av en økokritisk litteratursamtale med fokus på skalert lesing. *Solvokteren* skaper rom for at elevene kan utvikle kunnskap om hvordan tekster framstiller natur, miljø og livsbetingelser, lokalt og globalt, ved å samtale om teksten på et metanivå. Gjennom å møte fagets tekstmangfold i form av skjønnlitteratur, lese kritisk gjennom skalert lesing, samt delta i dialog i en økokritisk litteratursamtale, mener jeg at elevene kan utvikle evnen til å forstå og håndtere meningsmotsetninger og interessekonflikter som kan oppstå når samfunnet endres i en mer bærekraftig retning. Et slikt arbeid med skjønnlitteratur kan også bidra til å bevisstgjøre elevene og ruste dem til å handle og påvirke samfunnet gjennom språket. Litteraturens imaginære potensial, gjør at denne teksten kan bidra med perspektiver som en saktekst ikke har mulighet til. *Solvokterens* trekk fra hovedsakelig Garrards nøkkelbegrep pastoral og apokalypse, bidrar på hver sin måte til å bevisstgjøre leserne om miljøspørsmål, og kan potensielt motivere elevene til å endre sin levemåte i mer miljøvennlig og bærekraftig retning (Bakken, 2018, s. 232). Håpet i *Solvokterens* avslutning etterlater ikke leseren i katastrofen og motløsheten, men med et budskap om barns påvirkningskraft og evne til å handle.

5. Avslutning

Med bakgrunn i dagens klimasituasjon, min egen hypotese om at skjønnlitteratur kan påvirke leseren til et klimaengasjement og et ønske om å finne måter å forberede elever til et bærekraftig liv, har jeg i denne oppgaven vist hvordan skjønnlitteratur kan bidra til å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskundervisningen på barnetrinnet. For å svare på problemstillingen min har jeg gjort en litterær analyse der jeg har nærlest *Solvokteren* i et økokritisk perspektiv, og begrunnet svaret på problemstillingen min i noen didaktiske perspektiver. Formålet med den litterære analysen har vært å avdekke menneskenes forhold til naturen i teksten, hovedsakelig gjennom Greg Garrards nøkkelbegrep *pastoral* og *apokalypse*. I drøftingen av disse trekkene har jeg også anvendt teoretiske perspektiver fra blant annet Terry Gifford om *post-pastoralen* og Elizabeth K. Rosens om *apokalypse*. Deretter har jeg i kapittel fire vist hvilken betydning disse trekkene kan få i møtet med leseren, med utgangspunkt i en økokritisk litteratursamtale og skalert lesing.

I oppgavens analysekapittel har jeg først beskrevet *Solvokterens* sjangertrekk, fortellerstemme og karakterer. For å vise hva som gjør *Solvokteren* til en relevant bok for arbeid med det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling, viste jeg til Lawrence Buells kriterier for hva en miljøorientert tekst er, og konkluderte med at *Solvokteren* i høy grad oppfyller disse kriteriene. Videre i oppgaven identifiserte jeg *Solvokterens* pastorale, post-pastorale og apokalyptiske trekk ved å nærlese utvalgte oppslag. I analysearbeidet har jeg funnet ut at *Solvokteren* er en sammensatt bok som fremstiller flere ulike former for forhold mellom mennesket og naturen. I beskrivelsene av Dalen fant jeg ut at Lunde og Aisato har en romantisk tilnærming til naturen, der den for Lilja først virker som en natur som er helt uforstyrret av menneskelig aktivitet, og på den måten har trekk fra Garrards nøkkelbegrep *villmark*. Det viser seg derimot fort at mennesket er til stede i naturen, men lever i balanse med den. Forholdet mellom mennesket og naturen i utdragene fra Dalen passer derfor i større grad inn under nøkkelbegrepet *pastoral*. Leses boka som en helhet er det i tillegg til harmonien og de romantiske naturskildringene, også en tilstedeværende bevissthet om at menneskenes forhold til naturen er problematisk. På den måten innehar *Solvokteren* post-

pastorale trekk. Ved å vise til utvalgte oppslag der ekstremvær blir skildret i både verbaltekst og illustrasjoner, har jeg vist hvordan *Solvokteren* også kan leses som en apokalyptisk fortelling, med trekk fra både neo-apokalypsen og den tradisjonelle apokalypsen. Selv om *Solvokteren* til en viss grad er dystopisk, bærer avslutningen preg av et fremtidshåp og tro på barnas handlekraft. Som jeg har vist i kapittel fire, er disse ulike trekkene ved *Solvokteren* sentrale for hvordan boka kan brukes til å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling.

Flere av de retoriske strategiene, som Jonas Bakken omtaler i sin artikkel, er til stede i *Solvokteren*. Ifølge Bakken har disse retoriske strategiene potensial til å «bevisstgjøre leserne om miljøspørsmål, og potensielt også motivere dem til å endre sin levemåte i mer miljøvennlig og bærekraftig retning» (2018, s. 232). *Solvokterens* romantiske naturskildringer har potensial til å bringe leserne i nærmere kontakt med naturen og få leseren til å verdsette den høyere og dermed bevare den (Bakken, 2018, s. 232). Skildringene av livet i de landlige omgivelsene i Dalen, står som en sterk kontrast til det urbane i landsbyen. Dette livet, der menneskene lever i balanse med naturen, presenterer leseren for et positivt alternativ til det industrialiserte samfunnet (Bakken, 2018, s. 232). De apokalyptiske trekkene ved ekstremværet i *Solvokteren* kan tolkes som en strategi for å beskrive de negative virkningene som vår nålevende levemåte har på naturen, og har potensial til å bevisstgjøre leserne og motivere til å handle annerledes (Bakken, 2018, s. 232). Som jeg har nevnt i teorikapittelet, henger disse retoriske strategiene tett sammen med andre teoretikere. Bakken nevner ikke post-pastoralen som en del av disse strategiene, men jeg har i kapittel fire vist at *Solvokterens* fremstilling av en ærefrykt for naturen, erkjennelse av verden som et kreativt-destruktivt univers og av at ens eget indre kan forstås i forhold til naturen, potensielt kan utruste leseren med en bevissthet, som kan føre til at leseren forstår seg selv som en del av naturen og ønsker å leve i pakt med den.

Jeg har i denne oppgaven vist hvordan det Andersen (2014) omtaler som litteraturens kritiske og imaginære potensial, kan gjøre *Solvokteren* relevant for arbeid med det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. Den apokalyptiske delen av boka, spiller på det kritiske potensialet ved at den alarmerer om en tid der «de gode tider» er forbi, og har potensial til å føre til selvransakelse og selvkritikk (Andersen, 2014, s. 110). Det imaginære

potensialet handler om at man gjennom litteraturen, kan bruke fantasien til å prøve ut forskjellige handlingsmuligheter for å belyse deres verdi (Andersen, 2014, s. 111). Det fantastiske i *Solvokteren* skaper mulighet for å utnytte dette potensialet til det ytterste, ved at fantastikken kan gjøre tydelig gjennom å forstørre, samtidig skape distanse ved å ikke svare direkte og åpenbart til opplevelser i hverdagen (Svensen, 2003, s. 39).

En økokritisk litteratursamtale og en skalert lesing av *Solvokteren* kan synliggjøre menneskenes forhold til naturen for elevene, og presentere andre perspektiver enn de teoretiske, slik en utdanning for bærekraftig utvikling blant annet handler om. I kapittel 4.4. har jeg vist hvordan skjønnlitteratur, med utgangspunkt i *Solvokteren*, kan bidra til å realisere det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskfaget. Hvor sentralt dette tverrfaglige temaet og en utdanning for bærekraftig utvikling er for dagens skole, kan ikke sies tydelig nok. Jeg vil derfor avslutte oppgaven min med å igjen vise til Astrid Sinnes sitt sitat:

Å utdanne elever som om verden de skal leve i vil være lik verden i dag, er å gjøre dem stor urett. Lite kan derfor fortone seg mer relevant enn å finne måter å forberede elevene på til å leve gode bærekraftige liv i en verden hvor så mye står på spill.

(Sinnes, 2015, s. 16)

6. Kildeliste

- Andersen, G. (2014). Klimakrisen i litteraturen. I M. Sørensen & M. F. Eskjær (Red.), *Klima og mennesker: Humanistiske perspektiver på klimaforandringer* (s. 107–125). Museum Tusulanum.
- [https://kunstogkulturvidenskab.ku.dk/ansatte/?pure=da%2Fpublications%2Fklimakrisen-i-litteraturen\(3bd6d853-2fcb-4517-b578-5ff25d71c4b6\).html](https://kunstogkulturvidenskab.ku.dk/ansatte/?pure=da%2Fpublications%2Fklimakrisen-i-litteraturen(3bd6d853-2fcb-4517-b578-5ff25d71c4b6).html)
- Apokalypse. (u.å.). I *Bokmålsordboka*. Språkrådet og Universitetet i Bergen. Hentet 22. april 2022, fra <https://ordbokene.no/bm,nn/search?q=apokalypse&scope=ei>
- Attebery, B. (2014). *Stories About Stories: Fantasy and the Remaking of Myth*. Oxford University Press.
- Axelsson, M., & Opset, B. B. (Red.). (2021). *Fortellinger om bærekraftig utvikling: Perspektiver for norskfaget*. Universitetsforlaget.
- Bakken, J. (2018). Máret Anne Saras Mellom verdener og utdanning for bærekraftig utvikling. I S. Slettan (Red.), *Fantastisk litteratur for barn og unge* (s. 231–253). Fagbokforlaget.
- Barthes, R. (1977). *Image, Music, Text* (S. Heath, Overs.). Fontana Press.
- Birkeland, T. (2016). Forhandling om natur – kultur. En økokritisk lesning av Jörg Müller og Jörg Steiners bildebok *Kaninliv* (1978). *Barnelitterært Forskningstidsskrift*, 7(1). <https://doi.org/10.3402/blft.v7.33705>
- Birkeland, T., & Mjør, I. (2012). *Barnelitteratur—Sjangrar og teksttypar* (3. utgave). Cappelen Damm Akademisk.
- Buell, L. (1995). *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Buell, L. (2005). *The Future of Environmental Criticism: Environmental Crisis and Literary Imagination*. Blackwell Publishing.
- Buell, L., Heise, U. K., & Thornber, K. (2011). Literature and Environment. *Annual Review of Environment and Resources*, 36(1), 417–440. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-111109-144855>
- Butler, C. (2012). Modern children's fantasy. I E. James & F. Mendlesohn (Red.), *The Cambridge Companion to Fantasy Literature* (s. 224–235). Cambridge University Press.

- Carson, R. (1962). *Silent spring*. Houghton Mifflin Company.
- Curry, A. (2017). A Question of Scale: Zooming out and Zooming in on Feminist Ecocriticism. I C. Beauvais & M. Nikolajeva (Red.), *The Edinburgh Companion to Children's Literature* (s. 70–78). Edinburgh University Press.
- Da Silva, A. C. U. (2022, februar 3). Lærerne må få mer bærekraftkompetanse. *Vårt Land*. <https://www.vl.no/meninger/verdidebatt/2022/02/03/laererne-ma-fa-mer-baerekraftskompetanse/>
- Dalgaard, N. (2002). Fantastisk litteratur—Forsøg på en teoretisk afklaring. I N. Dalgaard (Red.), *På fantasiens vinger: Om fantastisk litteratur for børn og unge* (s. 11–27). Høst & Søn.
- Dybvik, H. (2020, desember 1). *Wow-faktoren er borte* [Anmeldelse av boka *Solvokteren*, av M. Lunde & L. Aisato]. Barnebokkritikk.no. https://www.barnebokkritikk.no/wow-faktoren-er-borte/#.Ym_Xli8eP0o
- Furusest, S. (2021). Bærekraftdilemmaer i Maja Lundes klimaromaner. I M. Axelsson & B. B. Opset (Red.), *Fortellinger om bærekraftig utvikling. Perspektiver for norskfaget*. (s. 85–102). Universitetsforlaget.
- Garrard, G. (2007). Ecocriticism and Education for Sustainability. *Pedagogy*, 7(3), 359–383.
- Garrard, G. (2012). *Ecocriticism* (2. utg.). Routledge.
- Gifford, T. (2014). Pastoral, Anti-Pastoral, and Post-Pastoral. I *The Cambridge Companion to Literature and the Environment* (s. 17–30). Cambridge University Press.
- Gifford, T. (2020). *Pastoral* (2. utg.). Routledge.
- Glotfelty, C. (1996). Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis. I C. Glotfelty & H. Fromm (Red.), *The Ecocriticism Reader. Landmark in Literary Ecology* (s. xv–xxxvii). University of Georgia Press.
- Goga, N. (2016). Miljøbevissthet og språkbevissthet. Om ungdomsskoleelevers møte med klimalitteratur. *Norsklæreren*, 40(3), 60–72.
- Goga, N. (2017). Økokritiske blikk på barnelitteraturen. *Bøygen*, 3, 74–86.
- Goga, N. (2018). Bærekraftig litteraturundervisning. I R. S. Stokke & E. S. Tønnessen (Red.), *Møter med barnelitteratur: Introduksjon for lærere* (s. 351–369). Universitetsforlaget.
- Goga, N. (2019). Økokritiske litteratursamtaler—En arena for økt bevissthet om økologisk samspill? *Acta Didactica Norge*, 13(2). <http://dx.doi.org/10.5617/adno.6447>
- Goga, N., Guanio-Uluru, L., Hallås, B. O., & Nyrnes, A. (Red.). (2018). *Ecocritical Perspectives*

- on Children's Texts and Cultures*. Palgrave Macmillan.
- Guanio-Uluru, L. (2018). Fantasilitteratur for barn. I R. S. Stokke & E. S. Tønnessen (Red.), *Møter med barnelitteratur: Introduksjon for lærere* (s. 105–126). Universitetsforlaget.
- Hennig, R. (2019). Å trosse naturen i seg selv. Kjønn og kjønnsroller i Maja Lundes roman *Bienes historie*. I B. Jager & N. Simonhjell (Red.), *Norsk litterær årbok* (s. 272–290).
- Hennig, R. (2021). Miljøhumaniora, økokritikk og utdanning for en bærekraftig utvikling i norskfaget. I M. Axelsson & B. B. Opset (Red.), *Fortellinger om bærekraftig utvikling. Perspektiver for norskfaget*. (s. 13–38). Universitetsforlaget.
- Häbler, C., & Elisenberg, M. (2021). Med barneleseren inn i en økokritisk lesepraksis. I M. Axelsson & B. B. Opset (Red.), *Fortellinger om bærekraftig utvikling. Perspektiver for norskfaget*. (s. 124–144). Universitetsforlaget.
- IPCC. (2021). Summary for Policymakers. I V. Masson-Delmotte, P. Zhai, A. Pirani, S. L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M. I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J. B. R. Matthews, T. K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekci, R. Yu, & B. Zhou (Red.), *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press. In Press.
- Kallestad, Å. H., & Røskeland, M. (2020). Skjønnlitterær analyse som metode. I L. I. Aa & R. Neteland (Red.), *Master i norsk: Metodeboka 1* (s. 44–61). Universitetsforlaget.
- Lothe, J., Refsum, C., & Solberg, U. (2007). Hyrdediktning. I *Litteraturvitenskapelig leksikon* (2. utg., s. 91–92). Kunnskapsforlaget.
- Lunde, M. (2015). *Bienes historie*. Aschehoug.
- Lunde, M. (2017). *Blå*. Aschehoug.
- Lunde, M., & Aisato, L. (2018). *Snøsøsteren*. Kagge.
- Lunde, M., & Aisato, L. (2020). *Solvokteren*. Kagge.
- Lundh, L. (2020, 23. november). *Oppfølgeren til salgssuksessen «Snøsøsteren» er klisjefyllt, men klok* [Anmeldelse av boka *Solvokteren*, av M. Lunde & L. Aisato]. Periskop. <https://www.periskop.no/oppfolgeren-til-salgssuksessen-snososteren-er-klisjefyllt-men-klok/>
- Løgstrup, K. E. (1979). Moral og børnebøger. I E. Fosseng, R. Jenssen, & G. Risa (Red.), *Mellom boka og barnet* (s. 95–102). NKI-forlaget. (Opprinnelig utgitt i 1968).
- Mendlesohn, F. (2008). *Rhetorics of fantasy*. Wesleyan University Press.

- Michelsen, P. A. (2018). Realistiske forteljingar for barn. I R. S. Stokke & E. S. Tønnessen (Red.), *Møter med barnelitteratur: Introduksjon for lærere* (s. 57–81). Universitetsforlaget.
- Nikolajeva, M. (2002). Eventyr og fantastiske fortællinger: Fra oldtid til postmodernisme. I N. Dalgaard (Red.), *På fantasiens vinger: Om fantastisk litteratur for børn og unge* (s. 75–90). Høst & Søn.
- Nikolajeva, M. (2012). The development of children's fantasy. I E. James & F. Mendlesohn (Red.), *The Cambridge Companion to Fantasy Literature* (s. 50–61). Cambridge University Press.
- Ojala, M. (2017). Hope and anticipation in education for a sustainable future. *Futures*, 94, 76–84. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2016.10.004>
- Opplæringslova. (1998). *Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa* (LOV-2020-06-19-91). <https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61/§1-1>
- Rosen, E. K. (2008). *Apocalyptic Transformation: Apocalypse and the Postmodern Imagination*. Lexington Books.
- Rødnes, K. A. (2019). Skjønnlitteratur og bærekraft—Et bidrag fra norskfaget. I O. A. Kvamme & E. Sæther (Red.), *Bærekraftdidaktikk* (s. 61–75). Fagbokforlaget.
- Short, K. G. (2014). The role of story literature in a world of tests and standards. I K. S. Goodman, R. C. Calfee, & Y. M. Goodman (Red.), *Whose Knowledge Counts in Government Literacy Policies?: Why Expertise Matters* (s. 113–127). Routledge.
- Sinnes, A. (2015). *Utdanning for bærekraftig utdanning, Hva, hvorfor og hvordan?* Universitetsforlaget.
- Skatvedt, K. (2016, 27. juni). Det rene hjertet. *Vårt Land*. <https://www.vl.no/reportasje/2016/06/27/det-rene-hjertet/>
- Skyggebjerg, A. K. (2011). Den fantastiske fortælling for børn. *Barnboken*, 28(1), 3–10. <https://doi.org/10.14811/clr.v28i1.74>
- Smith, B. H. (2016). What Was «Close Reading»? A Century of Method in Literary Studies. *Minnesota Review*, 87, 57–75.
- Svensen, Å. (2003). Fantastisk litteratur for barn og unge – livsbilete og kjensleappell. I P. O. Kaldestad & K. B. Vold (Red.), *Årboka Litteratur for barn og unge 2003* (s. 38–47). Det Norske Samlaget.
- Torp, O. (2020, 15. januar). Maja Lunde [Episode i TV-serie]. I M. Tetlie (Redaktør), *Torp*.

- NRK. <https://tv.nrk.no/serie/torp/2020/NNFA52011520/avspiller>
- Tønnessen, E. S. (2018). Visuelle barneromaner. I R. S. Stokke & E. S. Tønnessen (Red.), *Møter med barnelitteratur: Introduksjon for lærere* (s. 171–194). Universitetsforlaget.
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan i norsk* (NOR0106 utg.).
<https://data.udir.no/kl06/v201906/laereplaner-lk20/NOR01-06.pdf?lang=nob>
- Voie, A. (2021). Eksamensoppgave i NO-506 Vitenskapsteori og metode for den forskende lærer, fagspesifikk del. Universitetet i Agder.
- WCDE. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>
- Aa, L. I., & Neteland, R. (2020). Å studere til master i norsk – skulens største fag. I L. I. Aa & R. Neteland (Red.), *Master i norsk: Metodeboka 1* (s. 12–27). Universitetsforlaget.
- Aase, L. (2005). Litterære samtaler. I B. K. Nicolaysen & L. Aase (Red.), *Kulturmøte i tekstar: Litteraturredidaktiske perspektiv* (s. 106–124). Det Norske Samlaget.